image
not
available

·HELENÆ·AVGV:
STÆ·DVCISSÆ=
=EX·LIBRIS==

BIBLIOTECA
S.A.R.
DVCHESSA HÉLÈNE D'AOSTA
CAPODIMONTE

S.C.
XIV
81

Sh2715

ERYC

HIST

BAR

LI

VI IRRVI

I

CCASVM I

Ad exem

A N

Typis Jo

Cum pr

Sh2715

ERYCI PVTEANI

HISTORIÆ BARBARICÆ LIBRI VI.

QVI IRRVPTIONES BARBARORVM IN ITALIAM, OCCASVM IMPERII, ET RES INSVBRVM CONTINENT,

Ad exemplum FLORI *conſcripti.*

BIBLIOTECA NAZIONALE "VITTORIO EMANUELE III" - NAPOLI

ANTVERPIÆ,

Typis IOANNIS CNOBBARI,

CIↃ. IↃC. XXXIV.

Cum privilegiis Regum, Catholici & Chriſtianiſſimi.

PHILIPPO IV.

HISPANIARVM
ET INDIARVM

REGI

OPTIMO, POTENTISSIMO,

CATHOLICO,

ORBIS CHRISTIANI

DEFENSORI.

ITALIAM, quà maximè tua eſt, POTENTISSIME REX, & miſerrima aliquando fuit, hác HISTORIA, Majeſtati tuæ repræſento. INSVBRES ſunt, continuis ferè IRRVPTIONIBVS BARBARORVM agitati:

PHILIPPO IV.
HISPANIARVM
ET INDIARVM
REGI
OPTIMO, POTENTISSIMO,
CATHOLICO,
ORBIS CHRISTIANI
DEFENSORI.

ITALIAM, quà maximè tua eſt, POTENTISSIME REX, & miſerrima aliquando fuit, hâc HISTORIA, Majeſtati tuæ repræſento. INSVBRES ſunt, continuis ferè IRRVPTIONIBVS BARBARORVM agitati:

quos cùm deſcriberem, tot cladibus argumentum inhorruit; ut non tam ſepiâ calamus, quàm fluere ſanguine viſus ſit. O tempora! deflenda magis quàm narranda, niſi ad exemplum rerum futurarum faceret, converſi & convulſi aliquando Orbis imaginem intueri. Etenim poſtquàm è faſtigio ſuo declinare Romani Majeſtas nominis cœpit, non niſi ſtrage & ruinâ ad exitium præceps provoluta eſt. Vt caput concideret, primis, ut ſic dicam, vulneribus membra fuêre obnoxia; & tanquàm aliquid Romani INSVBRES haberent, omnium pænè Barbarorum rabie concuſſi

cuſſi & lacerati ſunt; miſeriores dubium, an fortiores. Irruerunt primùm Cimbri, poſteà Gothi, mox Hunni, paullopòſt Rugi, Heruli, Scyri: rurſus Gothi; tum ordine quodam Franci, Alemani, Longobardi; & ut hi pellerentur, iterum Franci. Hunnos ſi excipimus, reliqui & origine & robore Germani ſunt; qui vel bellis irritati, vel ſtipendiis adducti, vel deliciis pellecti, ferociam, adhuc indomitam, in Romani viſcera Imperii effuderunt. Non ſatis adhuc malorum, niſi & ſuam Hungari, imò Saraceni vim inferrent. Iam deerant Barbari, & in ſe converſa Italia,

belliſque confecta inteſtinis, tanquàm cadaver in fœdiſſimam lanienam ceſſit. Non mitius deinde ſub Imperatoribus Germanicis fatum. Quot urbes, tot ferè Domini; quot populi, tot factiones & bella: donec favore tandem Numinis ab invictiſſimo Proavo tuo CAROLO V. Imperatore pacata regio, glorioſum putavit, Hiſpaniæ viribus erigi, & ſecuritatem ſuam Tutelæ Auſtriacæ committere, imò conſecrare. Quàm alia igitur rerum facies! Sudum fuit, ceſſavit Barbaries; & quia veteres artes virtuteſque redière, mutatis quodammodò hominibus, terrâ, cælo,

cælo, ſæculum effloruit. Sed huic profectò felicitati invidia ævi, an ambitio? gravis nuper fuit: & poſt leves, velut in malaciâ motus, exæſtuare rurſus cœpit. Quæ ſubitò damna! quæ pericula! tanquàm priſtinæ calamitates redirent. Facere adhuc omnia & pati INSVBRES tui parati ſunt, ut tui ſint; quemadmodùm ſe eſſe, & fuiſſe gaudent: fortes & conſtantes, quia ſalutis fiduciam in Potentiâ & Benignitate tuâ collocant. Quid verò timere poſſint, hæc à me deſcripta & explicata HISTORIA, hæ in Italiam IRRVPTIONES indicant: quas cùm inſpicies, REX MAXI-

ME, ad commiſerationem demittes animum; & ne in tempora recidamus Barbara, ſalutem Europæ in gloriam tuam vertes. Si ardere rurſus bello Alpium nives incipient, Regio vel impetu, vel conſilio obviàm publico incendio ibis. Tui ſunt fluvii, tui lacus, tuus Oceanus: & quidni omnem derepentè flammam compeſcens, ſtragem poſſis & ruinam inhibere? Quid? cùm nullus ignis erit, tuo magis jubare relucebis: cùm verò ſedabis tempeſtates, agnoſcent omnes, à cælo in terras ſalutare ſidus deſcendiſſe. Ideò profectò ſummus es, & tanquàm unius potentiâ tran-

quillitas nitatur omnium, Majeſtate mundum comples. Quis tam remotas adiit terras, tam vaſta navigavit maria, ut Magnitudinis tuæ fines excederet? Vbicumque Sol oritur, ubicumque occidit, tuus eſt; cùm luſtravit omnia, adhuc à te non diſceſſit. Neque hoc Regnorum tuorum decus aut robur imminuit, alieni alicubi ſive juris, ſive potentiæ, ſive fortunæ ſolum interjacere: ut non ſine ſcopulis inſuliſque pelagus ſuum Neptunus habet, & tellurem tamen claudit. In cui Imperii, ut ſic loquar, ſinu, ſitum eſt, quicquid alienum eſt. Alterâ manu Orientem (quod de

quillitas nitatur omnium, Majeſtate mundum comples. Quis tam remotas adiit terras, tam vaſta navigavit maria, ut Magnitudinis tuæ fines excederet? Vbicumque Sol oritur, ubicumque occidit, tuus eſt; cùm luſtravit omnia, adhuc à te non diſceſſit. Neque hoc Regnorum tuorum decus aut robur imminuit, alieni alicubi ſive juris, ſive potentiæ, ſive fortunæ ſolum interjacere: ut non ſine ſcopulis inſuliſque pelagus ſuum Neptunus habet, & tellurem tamen claudit. In tui Imperii, ut ſic loquar, ſinu, ſitum eſt, quicquid alienum eſt. Alterâ manu Orientem (quod de

Alexandro dictum eſt) alterâ Occidentem complexus, ſcire adhuc non potes, ubi tanti nominis fulgorem condas. Nempe terrarum iſte globus, quà modo caret & termino, tui ſimulacrum exhibet. Iidem Imperii tui, & mundi limites ſunt; iidem nominis tui, & temporis; iidem virtutis tuæ, & æternitatis. Sed quid? quàm Magnus, tam quoque Clemens es; & quàm ſupra humani ſortem faſtigii poſitus, tam à faſtu, violentiâ, avarítiâ, injuſtitiâ alienus. Ergò non juſſu magis, quàm exemplo imperas: qui Sceptrum cernit, Lenitatem veneratur; qui Majeſtatem timet, plus Huma-

Humanitati tribuit. Errant autem, qui tanquàm in flore ætatem computant, vitâ quibuſdam quaſi morum gradibus ordinatâ:non te ſinit prætergreſſa annos maturitas juvenem eſſe. Eo ſanguine & vigore natus es, eo ſtudio & exemplo educatus; ut priùs etiam aptus Regno eſſes, quàm admotus; adferres virtutes, quæ uſu ac tempore acquiri ſolent. Sed in laudum tuarum mare non ingredior; & Religioſo venerari ſilentio Benignitatem malo, quàm frigido encomio Magnitudinem violare. Facundus erit, qui ceſſit laudibus, & ſtupore confeſſus eſt, eloquentiam poſſe

poſſe vinci. Mihi ſanè, quod Sol in cælo, in terrâ PHILIPPVS erit: & ſic ingenii mei labores, quia Majeſtatem oculorum tuorum ſubibunt, lucem vitamque haurient; quia tanti nominis Tutelâ munientur, mori non poterunt. Legentur INSVBRES tui, quos deſcripſi: nec jam timebunt BARBAROS, viribus & favore tuo muniti. Tuliſſe verò calamitates, eò ſuavius erit, quò major à Potentiâ tuâ ſecuritas. Ampliùs ad ſalutem valebit, ab uno PHILIPPO, Orbis Chriſtiani Defenſore, protegi ac defendi; quàm ad periculum, à multis aliis impeti atque oppugnari. Ego nunc, ut

ut triſtia enarravi, lætiori ingenium argumento efferam, & tuo auſpicio felicitatem ſcripturus temporum, oſtendam (cum Deo) poſteris, REGEM meum & facere, quæ cum duraturo virtutis exemplo tradantur Annalibus; & habere, fovere, erigere viros, qui tradant. Vive, vale, vince, REX MAXIME, & oſtende, fata mortalium tuâ virtute ad públicam pacem & ſalutem temperari.

NOMINI MAIESTATIQVE TVÆ

Æterno cultu Devotus

ERYCIVS PVTEANVS

BAMELRODIVS.

TYPOGRAPHUS LECTORI.

Pars Hiſtoriæ Romanæ hæc jam Barbarica eſt, quia occaſum Imperii Romani exhibet: pars Flori, novus quaſi Florus, quem & Scholæ expoſcunt. Alter, quid Romani in Barbaros potuerint; alter, quid Barbari in Romanos, exhibet. Commentarii omiſſi, quia formam iſtam excedebant; quos luculentiores novâ Auctor curâ promittit ac parat. Id nos egimus, ut cum rebus Romanis & Barbaricæ promptæ & ad manum eſſent; uterque ſine impedimento Florus circumferretur. Vale, lege, fave.

ERYCI PVTEANI

HISTORIÆ BARBARICÆ LIBER I.

ARGVMENTVM.

ARGVMENTVM *ſcriptionis, & cauſſa. Inſubrum fines, Vrbs, & varia ab antiquo Fortuna. Vrbs à Romanis tandem victa, altera eſſe Roma cœpit: Cimbros timuit: Cæſarum poſteà, etiam Chriſtianorum ſedes. Imperii inclinatio. Prima Gothorum in Italiam Irruptio, quâ Roma capta ac direpta. Altera, Hunnorum, quâ Mediolanum exciſa. Hæc è ruderibus reſurgit, regitur à Ricimere, qui in Anthemium Imperatorem, ſocerum ſuum, arma movens, Romam expugnat. Tertia Irruptio, Herulorum. Ab his iterum* Media-

Mediolanum, ac deinde Roma capta. Redeunt Gothi, in Herulos pugnant, mox amici. Atque interim gravi vulnere Inſubres ab Heduis affecti. Theoderici Regis fortuna, mores, interitus. Ejus ſucceſſores. Athanaricus, cum matre Amalaſuentâ. Hinc Theodahatus, Vitiges, Vdobaldus, Totilas, Tejas. A Vitige Mediolanum, quia ad Iuſtinianum defecerat; à Totilâ deinde Roma miſerabili ſtrage, diruta. Gothi agros Inſubrum à Narſete ſibi pacti, ad quietem veniunt.

I. NATVRÆ Genio felix Italia, viris virtutibuſque potens, Orbi terrarum, & utrique ſimul fortunæ par olim fuit. Sed quibus laboribus victoriiſque crevit, calamitatibus depreſſa eſt: ut ſcias nihil in rebus humanis maximum eſſe, & durare poſſe. Freto Alpibuſque cincta, & à reliquâ naturâ velut ſecreta, Orientem atque Occidentem armis junxit, mundique terminos, ſuos conſtituit; ut domi tandem ne libertatem quidem inveniret. Subegit omnia, ut periret ſæpiùs, omniumque tandem fortunam, rebus converſis, ſubiret. Sic unius Hiſtoria gen-

gentis, & potiſſimùm INSVBRVM, videtur Orbis totius eſſe. Hi velut in limine beatiſſimæ provinciæ poſiti, & ab origine inquieti, majorem paullatim Fortunæ impetum provocârunt. Romanorum, ſi fas dicere, quondam victores, deinceps æmuli, aut amici, Barbarorum omnium rabie concuſſi ſunt, incertùm clade, an virtute nobiliores. Tam illuſtre ambigui exemplum fati ſcribere aggredior, onuſque, munere incitatus meo ſubeo, cui impares hæ vires ſint, niſi immenſam rerum magnitudinem ſtili compendio contraham, varietatemque velut Epitome complectar. Cælum ipſum, quo nihil poſt Deum majus ſublimiuſque, in *picto homines globo* exprimunt, atque ſanctiſſimam naturæ machinam pænè ridendis anguſtiis claudunt. Tot ſidera & lumina vincunt oculi, ſed ſimulacro fracta. Etiam terræ molem eadem ſolertia ad imaginem ducit, ſpithamæ ſubjicit, pugno concludit, talemque reddit, qualis è cælo appareret: & mireris tamen, ſic quoque lineis, zonis, aquis ſuis diſtinctam eſſe. Prudens Scriptorum facundia non diſſimili ingenio magnarum rerum invenit Breviaria, & Hiſtoriæ litavit. Florus quidem Populi Romani, tanquàm generis humani facta, à Romulo ad Cæſarem Auguſtum pulcherrimo, & ſimul abſolutiſſimo Enchiridio

B chiridio

chiridio abſolvit, cum aliquo fortaſſe molis damno, nullo veritatis. Juſtinus (ut cæteros omittam) quicquid Herculeâ audaciâ ſcribere Trogus Pompeius potuit, perſecutus eſt; aut quicquid ubique gentium Reges, Populi, Urbes geſsêre. Hiſtoriam quoque Sacram erudita Sulpitii Severi pietas contraxit, geminoque dicere libello potuit, quicquid tot voluminibus non ſuo ingenio, ſed numinis inſtinctu familiares Deo viri tradiderunt. Hoc exemplo incitatus, Inſubrum audeo bella & calamitates AB ORIGINE breviter tradere, deque Populo, apud quem vixi, & famæ fundamenta poſui, bene mereri. Audeo, inquam, Sulpitii, Juſtini, Flori ingenium ſequi; &, cùm IRRUPTIONES BARBARORUM IN ITALIAM deſcribo, fata Orbis terrarum repræſentare.

II. INSUBRES Ticino & Adduâ, Pado & Alpibus clauſi, Metropolim MEDIOLANUM habent, ſed origine obſcurâ. Hanc neſciri aut confundi, illuſtre antiquitatis ſignum eſt: nec pulchriori monumento durat rerum memoria, quàm cùm quæri debet, & citra primordia inveſtigantium induſtriam fatigat. Sic dum dubiâ antiquitate incunabula ſua Roma inquiſivit, Martem invênit Conditorem, & hominis opus Deo adſcriptum eſt. Mediolanum niſi ad Minervam,

nervam, olim hîc cultam, novâ ſuperſtitione referas, Virginumque dicas Urbem, non unius conditoris opus patrem. Crevit ipſum nomen, Catonis modo fragmentis fides, & Olanum ab origine appellatum, ut Tuſco auctori Medus Inſuber accederet, ſuâque dignum genere vicum ampliaret. Belloveſus igitur, qui Gallos per Alpes, & junctâ cælo juga in alium velut Orbem terrarum duxit, non condidit urbem, quod pleriſque viſum, ſed ſuam fecit & coluit, velut novus parens. A Situ tamen, tanquàm inter amnes mediam dicunt aliqui, linguarum conſenſu: aliqui ab amœnitate vernâ. Sed hæc ipſa ingeniorum quædam amœnitas eſt. A Sue lanigerâ, ibidem inventâ, nomen derivare, ridiculum eſt, niſi pro vero cenſeam, quicquid fabuloſâ audaciâ arridet. Ad elevandam fidem ſatis: Poëtæ creditur.

III. TAM varia fortuna ab annis propemodùm bis mille hanc urbem commovit, ut nulla aut acriùs concuſſa, aut pertinaciùs inſtaurata videatur. Laſſavit tandem infeſta fata, & omnibus calamitatibus major, ex incendiis cineribuſque pulchrior reſurrexit. Mireris, poſt tot ruinas aut ſuperfuiſſe animos viris, qui repararent damna, aut toties agitatum, & everſum ſolum novarum patiens ædium fuiſſe. Sed urbs ne conſeneſce-

nervam, olim hic cultam, novâ ſuperſtitione referas, Virginumque dicas Urbem, non unius conditoris opus putem. Crevit ipſum nomen, Catonis modò fragmentis fides, & Olanum ab origine appellatum, ut Tuſco auctori Medus Inſuber accederet, ſuâque dignum gente vicum ampliaret. Belloveſus igitur, qui Gallos per Alpes, & juncta cælo juga in alium velut Orbem terrarum duxit, non condidit urbem, quod pleriſque viſum, ſed ſuam fecit & coluit, velut novus parens. A Situ tamen, tanquàm inter amnes mediam dicunt aliqui, linguarum conſenſu: aliqui ab amœnitate vernâ. Sed hæc ipſa ingeniorum quædam amœnitas eſt. A Sue lanigerâ, ibidem inventâ, nomen derivare, ridiculum eſt; niſi pro vero cenſeam, quicquid fabulosâ audaciâ arridet. Ad elevandam fidem ſatis: Poëtæ creditur.

III. Tam varia fortuna ab annis propemodùm bis mille hanc urbem commovit, ut nulla aut acriùs concuſſa, aut pertinaciùs inſtaurata videatur. Laſſavit tandem infeſta fata, & omnibus calamitatibus major, ex incendiis cineribuſque pulchrior reſurrexit. Miteris, poſt tot ruinas aut ſuperfuiſſe animos viris, qui repararent damna, aut toties agitatum, & everſum ſolum novarum patiens ædium fuiſſe. Sed urbs ne con-

ſeneſceret atque deſineret, innovari debuit; ut æterna eſſet, non ſemel exſcindi. Ignem paſſa, à flammis reluxit, & hoſtili, adeoque barbaro aratro proſciſſa, perpetuæ augurio fœcunditatis digna fuit. Ubi aliæ occidunt, hæc cœpit; ſæpiuſque naſci meruit, quæ ſecunda Italiæ velut Roma eſſet.

IV. POPVLVS naturâ ferox, & promiſcuo bellorum eventu, cum Gallis, Hetruſcis, Umbris velitatus, tandem Senonibus junctus, arma in Cluſinos, & quia partem agrorum, quos latiùs illi poſſiderent, quàm colerent, non impetraret, in Romanos quoque movit. Hi pro ſociis ac fœderatis intervenerant, & quos jure tueri néquiverant, armis juvêre. Ergò pro Cluſinis hoſtes Romani erant; quibus, duce Brenno, ad Aliam flumen ſuperatis, via ad Urbem ſtrage aperitur. Iam in campis victa Roma, hoſtili furori patuit, & igni ferroque miſerandum in modum vaſtata eſt. Arx, urbiſque reliquiæ mille auri pondo redemptæ, & quod omni clade fœdius erat, Væ Victis audiebatur. Actum de re Romanâ erat, niſi Dictator exul pactionis fidem repentinâ violentiâ rupiſſet. Cùm pretium ſolveretur, ſuos ad arma vocat: quaſi turpe auro agi, ubi ferrum ſupereſſet, pugnam inſtruit, diſperſos atque imparatos invadit. Fraude, non virtute

Inſu-

Inſubres ſuperati, ceſsêre fatis; & à populo tandem terrarum Domino debellari non puduit, poſtquàm in partem magnitudinis victi venirent. Et tamen quantum Brennus potuit, plures poſteà tentârunt. Quid Britomarum, Arioviſtum, Virdumarum referam, eâdem indole deinceps Reges? Britomaro duce, cùm ad arma conſurgerent Inſubres, tantam victoriæ fiduciam ceperunt, ut non priùs ſoluturos ſe baltheo, quàm Capitolium aſcendiſſent, juraverint. Neque fuſi animos remisêre. Etenim mox ſub Arioviſto de militum Romanorum prædâ Marti ſuo torquem voverunt. Ingens eo tempore terror Romanos invaſerat: quippe nunciato Galliæ Ciſalpinæ tumultu atque defectione, ad imperii præſidium vires Italiæ totius contractæ ſunt, & L. Æmilio Papo, C. Atilio Regulo Coſſ. LXXX. millia Equitum, IↃCC. millia Peditum belli fœdere, & ſacramento coiverunt. In exercitu Romano tantum fuiſſe armatorum, quis credat? Amplius dicam: verterunt terga, etiam cùm vix pugnaſſent. Prælium apud Aretium commiſſum: Conſul Atilius cum tribus millibus occubuit, reliquos retrò pavor egit. Virtute, an fortunâ deinceps vicerint, hinc conjice: tam puſillâ copiarum parte cæsâ, tanta agmina fugerunt. Felicior igitur, non fortior Æmilius: ite-

ratâ pugnâ Inſubres ſuperavit magis, quàm domuit: & Flaminius vincendo ad novum bellum incitavit. Ergò Virdumaro Rege reliquias virium fortunæ credunt: & , quia auxilia Gæſatorum acceſſerant, erecti, arma hoſtium Vulcano promittunt. Marcellus id bellum confecit: at qui vir! victor Inſubrum, ſed ut urbi parceret. Nam cùm in deditionem victos accepiſſet, de Rege potiùs quàm gente triumphavit. Et Senatus amicos quàm ſubjectos maluit, quos timere poterat, ornamentis etiam civitati adjectis.

V. TOTA jam Italia Romana erat, & aliis aliiſque placere Barbaris cœpit. Primi, Galliâ & Hiſpaniâ excluſi, Cimbri, Teutoni, & Tigurini irruunt; immenſa manus, & quam timere populus Martis poterat, niſi Marius pugnaſſet. Tigurini, ut inde ordiar, dilapſi magis quàm victi ſunt; quia fortunam ſociorum formidârunt. Teutoni, cùm è Galliâ Romam versùs curſum dirigerent, ad Aquas Sextias velut detenti, & ad pugnam coacti, funditus interierunt. Tantum in Marii milite ſitis potuit, cùm à Barbaris amnis occuparetur: ut biberet verò, hoſtili infecit, aquam ſanguine: non tanquàm extinctum ardorem, ſed incenſum iret. Cimbri verò per Tridentinas nives in Italiam provoluti, cedente,

ut ſic dicam, fluvio Atheſi, cedente exercitu Catuli, vaſtant obvia, & in Inſubres uſque penetrant. Soli interim cæliſque deliciis enervati, plus prædæ quàm roboris in pugnam adversùs Romanos attulerunt. Dolo etiam magis & arte, quàm virtute ſuperati ſunt; quia & Solem hoſti & pulverem Marius, Hannibalis imitatus ingenium, objecit. Prope Vercellas, in campis Raudiis pugnatum eſt; adeò feliciter, ut auxilia numinum adfuiſſe credita ſint. Poſt viros etiam mulieres fortes fuêre. Quippe è plauſtris, tanquàm mœnibus, dimicare auſæ, quia non jam vitæ, ſed caſtitati timebant, mortem ſpontè amplexæ ſunt.

VI. PACATA iterum Italia erat, & quantum à ſervitute Inſubres, etiam ab inertiâ aberant. Non jam armis & bello, ſed moribus legibuſque dabant operam: cultu & diſciplinâ rem augebant. Itaque plures familiæ in ſociam urbem à Romanis traductæ, ædificia & templa excitata. Ne voluptates deeſſent, Circus, Theatrum, Thermæ adduntur; & in unius potiſſimùm provinciæ luxum Romana magnificentia crevit. Iam è gemino velut populo civitas coaluerat, & Mediolani Roma quoque erat. Prorſus Cæſarem Dominum non priùs ſenſere Inſubres, quàm Gens Domina Rempublicam & libertatem amiſit. Quid

Dominum? parentem juſtiùs nominem, qui armis invaſit laborantis jam imperii corpus, ut clementiâ digniſque tantâ magnitudine virtutibus ſervaret. Sed non poterat ille civibus ſuis benignior, quàm Inſubribus eſſe; è quorum velut ſinu ad Gallicas primùm victorias, ac deinceps ad perpetuæ Dictaturæ faſtigium pervenit. Si licet dicere, Mediolanum fecit Cæſarem, Roma accepit. Auguſtus quoque, cùm iraſci poterat, fidem Inſubrum erga Brutum collaudavit. Reliqui aut amârunt hanc urbem, aut inſederunt. Trajanus quidem hîc Palatium, velut novum Imperatorum domicilium condidit, quod omnes caperet. Parum eſt habitare: hîc natus poſteà Didius Iulianus. Parum etiam naſci: hîc Philippus Pater Filiuſque Chriſtiana ſacra amplexi. Maximianum Herculeum monumenta ſive templi, ſive lavacri adhuc loquuntur: is ut nihil omitteret, nomen quoque ſuum urbi dedit, & Herculeam appellari voluit. Hæc ſi ambitio eſt, ſapientiam admirare; ubi tanquàm Deus erat, imperium exuere potuit. Publicè purpurâ poſitâ, ex aulâ ad hortum, à curis ad quietem lætus tranſiit. Putares tantæ rei gloriam cum ipsâ urbe communicatam. Sed utinam ſuo potiùs ingenio, quàm alieno exemplo faſtidiiſſet fortunæ faſtigium. Diocletianum ſecutus eſt. Sic verò

animi

animi inconſtans; quia cùm ex Auguſto privatus eſſet, è privato Tyrannus eſſe voluit. Nam ut ad imperii majeſtatem eveheret Maxentium filium, acriter afflixit Rem Romanam: ut deinde evectum dejiceret, pater quoque eſſe recuſavit. Iam nec in filio Maxentio, nec in genero Conſtantino purpuram ferens, dum inſidias utrique ſtruit, interficitur. Fruſtrà reliquos commemoro, ipſum Conſtantinum, Conſtantium, Iovianum, Valentem, Valentinianum, Theodoſium, imperio Romanos, domicilio Inſubres. Atque hunc Divus Ambroſius Antiſtes loci, ob cædem Theſſalonicenſium, à limine templi rejecit, ſacriſque arcuit: dignum ſanè veniâ, imò laude, quia pietati haud gravem. ut pœnam ſubiret, Theodoſium ſe eſſe oblitus eſt: niſi hoc potiùs fuerit, meminiſſe. Tanta auctoritas monentis erat, ut in Antiſtite Imperator videretur loqui; & tanta audientis facilitas, ut ſubditi habitu numinis minas admitteret. Quò abiiſtis ſancti mores! Sanè tam ſolenni exemplo Chriſtiana pietas pondus apud Mediolanenſes, atque adeò mortales omnes invênit: poſt Principem punitum quis auderet ſcelus? Conſenuerat verò jam majeſtas imperii, laſſa & effœta; Martiuſque ille populus poſt nimiam tandem felicitatem rerum penitus elanguit. Suo & alie-

no ſanguine congeſſerat, quod rapi poſſet. Laceratus Orbis, & injuriæ ultrà impatiens, ad vindictam conſurrexit. Ergò ſingulæ gentes Orbem terrarum in Italiâ vincent, generiſque humani ſpolia inter Barbaros dividentur. Vincent Italiam; ſed quicquid illa patietur, Inſubres excipient.

VII. NEQUE repentè res Romana prolapſa eſt, atque interiit: in tantum creverat, ut non minùs difficile fuerit deſtrui, quàm evectam eſſe. Nimia tandem moles, virtutibus velut imperii fulcris per luxum ignaviamque ſubductis, depreſſit faſtigium: & tanquàm ingens arbor, annis confecta, vigoreque exhauſta, ſtetit tanti nominis dignitas, & paullatim exaruit. Suis igitur vexata morbis Reſpublica, externis itidem vulneribus patuit. Quid dicam? irruerunt, qui peti ſolent. Sed nec vinci Romani, niſi in Italiâ potuêre. Hæc poſtquàm Auguſtorum deſiit ſedes eſſe, opportuna injuriæ facta. Primi quoque Conſtantius & Conſtans, Valentinianus & Valens, mox Arcadius & Honorius diviſerunt Imperium: & quid niſi ruinæ faciliorem præſtruxêre viam? Quod ſub uno capite laborabat corpus, ſub gemino defecit. Sic ab Oriente ſecretus Occidens ſciſſuſque, velut fato agebatur. GOTHI, ab Arcadio ſtipendiis privati duce Alarico, per Pannones in

in Italiam irruunt, gens bellis & rapinis aſſueta, & Orbi jam timenda. Ne quis Barbariem accuſet, Ravennam petunt, cum Honorio, inibi deſide, conditionibus, non armis agunt: his uſuri, niſi Lares penateſque in Italiâ dentur. Sed Imperatori æquo velut periculo pax bellumque grave erat: timebat hoſtes, quibus impar eſſet; & amicos, quibus non fideret. Itaque placuit trans Alpes aſſignare ſedem, à Vandalis nuper occupatam. & Gothi in fœdus faciles, è Galliâ, Hiſpaniâque novum depulſuri hoſtem, morem Imperatori gerunt. Quid fit? in Cocciis Alpibus à Stilicone, Honorii ſocero, inſidiis preſſi, & irritati, convertunt in perfidum arma, & univerſum hoſtium exercitum furore quodam concidunt. Sic igitur jure jam ſævi, veſtigia relegunt, & in prædam effuſi, toto itinere victores ſe oſtendunt. Tanquàm Vandalos pellerent; Liguriam, Æmiliam, Inſubriumque fines pervolant, & turbinis inſtar, celeri ſtrage involvunt omnia. Summa cladis, & generi humano inſolens; Roma capitur, diripiturque. Et quid majus? Rerum dominos debellari poſſe, Gothi oſtenderunt, jam ipsâ fortunâ formidabiles: quippe ſubacto capite, terrarum Orbis novum jugum metuebat. Verùm ut ſæpiùs periret Italia, ultimum adhuc fatum Urbs urbium non excepit: & mitior hæc

Bar-

in Italiam irruunt, gens bellis & rapinis aſſueta, & Orbi jam timenda. Ne quis Barbariem accuſet, Ravennam petunt, cum Honorio, inibi deſide, conditionibus, non armis agunt: his uſuri, niſi Lares penateſque in Italiâ dentur. Sed Imperatori æquo velut periculo pax bellumque grave erat: timebat hoſtes, quibus impar eſſet; & amicos, quibus non fideret. Itaque placuit trans Alpes aſſignare ſedem, à Vandalis nuper occupatam. & Gothi in fœdus faciles, è Galliâ, Hiſpaniâque novum depulſuri hoſtem, morem Imperatori gerunt. Quid fit? in Cocciis Alpibus à Stilicone, Honorii ſocero, *inſidiis preſſi, & irritati,convertunt* in perfidum arma, & univerſum hoſtium exercitum furore quodam concîdunt. Sic igitur jure jam ſævi, veſtigia relegunt, & *in prædam* effuſi, toto itinere victores ſe oſtendunt. Tanquàm Vandalos pellerent; Liguriam, Æmiliam, Inſubrumque fines pervolant, & turbinis inſtar, celeri ſtrage involvunt omnia. Summa cladis, & generi humano *inſolens*; Roma capitur, diripiturque. Et quid *majus*? Rerum dominos debellari poſſe, Gothi oſtenderunt, jam ipsâ fortunâ formidabiles: quippe ſubacto capite, terrarum Orbis novum jugum metuebat. Verùm ut ſæpiùs periret Italia, ultimum adhuc fatum Urbs urbium non excepit: & mitior hæc

Bar-

Barbaries, quia ſpoliis contenta, cæde & incendio abſtinuit. Ut ſcias irrupturos iterum Gothos, & capturos Romam: reliquerunt quod raperent. Sed divitiarum reliquiæ aliorum pariter rabiem accenderunt.

VIII. GOTHIS trans Alpes dilapſis, novam procellam Septentrio effudit. Sævus ille Attila Hunnorum Rex, ab Aëtio in campis Catalaunicis victus & profugus, à clade ferociam ſumpſit, totamque trahens Scythiam, ille humani generis terror Italiæ imminebat. Funditus delere Romam, & Romani tollere imperii nomen decreverat; atque huc per ſtrages & ruinas ibat. Primâ crudelitate Aquileia periit, & tanquàm unâ flammâ mox Concordia, Opitergium, Altinum, Patavium, Ateſte, ac deinde tota illa maritima regio conflagravit. Adhuc in Tranſpadanis luſerat Hunnorum barbaries, niſi eâdem calamitate Inſubres Ligureſque obrueret. Ergò aliarum urbium fatum etiam Mediolanum excepit, & cùm avaritiæ hoſtium ſufficeret, crudelitatem minimè ſatiavit. In homines & tecta ſævitum, igni, ferro, manu: pulcherrimam urbem brevis furor excîdit. Neſcio quo ſidere; ſed veſtigia quondam Annibalis & vota Attila ſequitur. Quid tamen? cùm lenior non eſſet, nec felicior fuit. Padum tranſit, omnia

omnia cædibus incendiiſque implet, ultimam ſævitiæ procellam in Dominæ urbis mœnia ac templa effuſurus. Sed quò ruis immaniſſima bellua? ad crudelitatis famam hæc jam ſatis. Cohibe impetum, & fumantem à tergo recenti incendio regionem reſpice: cladi ſi credis, vix quicquam votis jam truculentis ſcelus adjiciet. Romam petis? Mediolanum Roma fuit, & cum Inſubrum urbe reliqua Italia concidit. Mirari juvat: Metus, an aliud conſilium mentem Tyranni impulit? an occulta vis fati? Intercedente velut Leone Pontifice, interruptus ſævitiæ curſus eſt, & quia iterum non ſpernendis copiis occurreret Aëtius, immenſus ille jamque gravis prædâ exercitus relegit veſtigia: prorsùs poſtquàm divitias rapuit, timuit vinci. Annuo tamen tributo (prò pudor!) pacem ab Attilâ Valentinianus emit, Auguſtus à Barbaro, & clade quàm dedecore carere Imperium maluit.

IX. POSTQUAM ceſſavit hæc tempeſtas, ſudum paulliſper fuit, pulſiſque, non bello, ſed fœdere ad hiemem ſuam Hunnis, ver quoddam Italiæ rediit. Inſubres inſtaurare cum animis fortunas quoque cœpere: Mediolanum domos & templa, Euſebio Antiſtite annitente, recepit, ut calamitatis duraret memoria, novam rudera urbem fecère.

X. AN.

omnia cædibus incendiiſque implet, ultimam ſævitiæ procellam in Dominæ urbis mœnia ac templa effuſurus. Sed quò ruis immaniſſima bellua? ad crudelitatis famam hæc jam ſatis. Cohibe impetum, & fumantem à tergo recenti incendio regionem reſpice: cladi ſi credis, vix quicquam votis jam truculentis ſcelus adjiciet. Romam petis? Mediolanum Roma fuit, & cum Inſubrum urbe reliqua Italia concidit. Mirari juvat: Metus, an aliud conſilium mentem Tyranni impulit? an occulta vis fati? Intercedente velut Leone Pontifice, interruptus ſævitiæ curſus eſt, & quia iterum non ſpernendis copiis occurreret Aëtius, immenſus ille jamque gravis prædâ exercitus relegit veſtigia: prorsùs poſtquàm divitias rapuit, timuit vinci. Annuo tamen tributo (prô pudor!) pacem ab Attilâ Valentinianus emit, Auguſtus à Barbaro, & clade quàm dedecore carere Imperium maluit.

IX. Postqvam ceſſavit hæc tempeſtas, ſudum paulliſper fuit, pulſiſque, non bello, ſed fœdere ad hiemem ſuam Hunnis, ver quoddam Italiæ rediit. Inſubres inſtaurare cum animis fortunas quoque cœpere: Mediolanum domos & templa, Euſebio Antiſtite annitente, recepit, ut calamitatis duraret memoria, novam rudera urbem fecère.

X. ANTHEMIO ad Imperium Occidentis evecto, Patricius Ricimer, cui filiam ille deſponderat, Mediolanum regebat, munere præfectus, imperio dominus. Sed inter ſocerum generumq́ue gravia odia, in bellum tandem erupêre. Alter causâ, alter viribus melior, parem tamen animum adferebant. Vires autem cauſſam & felicitatem fecêre. Tanquàm Inſubres ſæpiùs Romam poſſent capere, Ricimer infeſto exercitu Anthemium petiit, & obſedit. Salutis igitur ſpes unica in auxiliis Gothorum, qui Belimere duce è Galliâ adventabant, Romanorum ſcilicet caput protecturi, nuper hoſtes, & propemodùm everſores. His ad pontem Hadriani prælio victis, quo dux ducem interemit, majori vi urbs oppugnata; & capta eſt. Anthemium Ricimer in poteſtatem redactum per ſummum ſcelus necavit, ſocerum & Imperatorem. Sed in urbem miles debacchatus, quicquid nupera Gothorum Barbaries reliquerat, diſſipavit. Ricimeris vota impleri perfidiâ non potuère: ad Imperii faſtigium cùm properat, morbo correptus obiit, vir fortis, ſed alter in Republicâ velut Stilico; niſi felicior etiam, quòd non plures Imperatores evexit, quàm ſuſtulit. Mox verò poſt Olybrium, Glyceriumq́ue vitio creatos, Imperii inſignia Iulio Nepoti Momyllus eripuit, ultimus in Occidente Auguſtorum.

XI. Ita-

XI. ITALIÆ jam Reges fata deſtinabant. Itaque ODOACER, HERULORUM Princeps, ab extremis Pannoniæ finibus bellum parat. Nequid ad terrorem deſit, ſimul Turcilingi, Scyri, & Rugi veniunt, ſævientis nuper Attilæ auxilia & robora. Primo impetu Inſubres petiti, Ticinum captum dirutumque. Mox provoluto velut armorum turbine, in poteſtatem quoque hoſtium Mediolanum venit: Mutina, Regium Lepidi, pluresq́ue urbes exciſæ. Ut ſcires à nuperâ plagâ languere adhuc *Italiæ vires*; contemptæ ſunt, & quicquid pro Momyllo ſtetit, *novi Attilæ* furorem aut ſenſit, aut timuit. Poſtremò nec Roma jam obſeſſa atque circumdata, hoſti minanti auſa reſiſtere: tanquàm ad originem rediret, & fortunæ ſuæ incunabula, Regem Odoacrem ſalutavit, paſſa & Momyllum purpurâ exui, & non ſine ludibrio in exilium expelli. Ergò Regia poteſtas Italiam deinceps tenuit: Imperium verò, ut in Auguſto cœpit, ita in Auguſtulo, quo Momyllus nomine fuit, deſiit. Odoacer regnum armis occupatum, jure legibuſq́ue ſtabilire aggreſſus eſt, non minùs jam lenis Rex, quàm violentus victor. Sed nec in domicilium Roma placuit, quæ magnificæ dumtaxat, & male tutæ latebræ eſſent. Pro regno excubiturus, Ravennæ, velut in ſpeculâ

Italiæ

XI. ITALIÆ jam Reges fata deſtinabant. Itaque ODOACER, HERVLORVM Princeps, ab extremis Pannoniæ finibus bellum parat. Nequid ad terrorem deſit, ſimul Turcilingi, Scyri, & Rugi veniunt, ſævientis nuper Attilæ auxilia & robora. Primo impetu Inſubres petiti, Ticinum captum dirutumque. Mox provoluto velut armorum turbine, in poteſtatem quoque hoſtium Mediolanum venit: Mutina, Regium Lepidi, pluresque urbes exciſæ. Ut ſcires à nuperâ plagâ languere adhuc *Italiæ vires*; *contemptæ* ſunt, & quicquid pro Momyllo ſtetit, novi Attilæ furorem aut ſenſit, aut timuit. Poſtremò nec Roma jam obſeſſa atque circumdata, hoſti minanti auſa reſiſtere: *tanquàm* ad originem rediret, & fortunæ ſuæ incunabula, Regem Odoacrem ſalutavit, paſſa & Momyllum purpurâ exui, & non ſine ludibrio in exilium expelli. Ergò Regia poteſtas Italiam deinceps tenuit: Imperium verò, ut in Auguſto cœpit, ita in Auguſtulo, quo Momyllus nomine fuit, deſiit. Odoacer regnum armis occupatum, jure legibuſque ſtabilire aggreſſus eſt, non minùs jam lenis Rex, quàm violentus victor. Sed nec in domicilium Roma placuit, quæ magnificæ dumtaxat, & malè tutæ latebræ eſſent. Pro regno excubiturus, Ravennæ, velut in ſpeculâ

Italiæ

Italiæ conſedit, proximoſque Inſubres peculiari affectu ſibi obſtringens, duplicato recenter tributi onere liberavit. His verò gravis moleſtuſque inſolenti præfecturâ Pelagius erat, ſed ut illuſtriorem Regis clementiam faceret. Amplius ſanè fuit, abſolvi ſumptibus populum, libertati aſſuetum, quàm omnino preſſum non eſſe. Odoacer, quia durare injuriam noluit, dediſſe beneficium viſus.

XII. In novo ſtatu quies hæc magis fuit rerum, quàm ſecuritas: ad majores calamitates, ludente adhuc fortunâ, populi ſurrexêre. Poſt Herulos iterum Gothi, & ab eodem Danubio moverunt arma, Romano nomini velut noctem illaturi. Theodericvs acer ſpiritu juvenis, cùm virtutis præmia à Zenone Imperatore exſpectaret, Italiam popoſcit, quam debellaret. Data eſt, & quid niſi in prædam? Barbari tamen, non ad bellum modò, ſed ad novas ſedes profecti, arma ſimul & fortunas bajulant: ducunt unà liberos conjugeſque. Alpium clauſtra, hoſte fruſtra renitente, penetrant; & hæc prima victoria fuit. Ad Natiſonem mox amnem fortuna quid conſtituiſſet, explicat. Pellitur Odoacer, nequicquam ſtrenuus, caſtriſque Herulorum Theodericus potitur. Sic jam quaſi Romani deſiiſſent, de Italiâ decernunt Barbari. Intereà è Galliâ Æduorum tyran-

tyrannus Gundobaldus in Liguriam irrumpens, non minori perfidiâ, quàm ſtrage (fœdus enim illi cum Odoacre) longè latèque cuncta populatur. Summam tum quoque calamitatem Urbs Inſubrum paſſa, niſi quòd capta non fuit. Adversùs vim repentinam ſatis munita, reſtitit: tamen velut in agris everſa, regionis totius incendium deplorabat. Hoſtis quoque non tam belli, quàm latrocinii cauſsâ venerat, pari avaritiâ & metu, ad prædam & rurſus ad fugam paratus. Quia divitias haud potuit, homines rapuit: non ætati, non ſexui pepercit. An graviùs nocere Gothi poterant? Sub vinculis ibant viri & feminæ, pueri & ſenes, ſub Barbaro, & Transalpino jugo alienos mox culturi agros. Fato quodam exhauſtam incolis provinciam dixiſſes, quam Gothi incolerent: quippe ſolitudinem invenerunt. Odoacer autem è fugâ Veronam ſe receperat, & collecto exercitu inſequentem à tergo hoſtem novâ, iterumque infelici pugnâ excepit. Semel fuſus frangi faciliùs potuit. Poſt Natiſonem, mox Atheſim, & poſt hunc Abduam majori clade nobilitavit. Tanquàm aquę ſitirent ſanguinem, ad amnes pugnatum eſt, & ut tertiò infelix eſſet Odoacer, fruſtra ad Inſubres fugerat. Vidit igitur Mediolanum Regem ſuum victum, nec defecit: ſic quia fidem co-

luit, obſeſſum eſt. Verùm difficilius Theoderico fuit, mœnia Inſubrum, quàm caſtra Herulorum capere; clauſos cogere, quàm fugientes diſſipare. His fortunam ſuam muris ſi credidiſſet Rex victus, citiùs conſulere rebus poterat. Sed hoſtis victoriæ curſum populi unius pertinaciâ impediri indignatus, cùm & perſequi *ſtatim vellet* Odoacrem, & nihil non ſuum à tergo relinquere, toto Marte urbi incubuit. Tormenta admota ſunt, & quicquid vis potuit, factum. Ira quoque Barbaris robur dedit, cùm hoſtium ſtragem *vel ſuâ quærerent*. Ergò neceſſitate preſſi Inſubres, vinci quàm perire maluerunt: & placuit deditio, quam ſuo ipſe conſilio Laurentius Antiſtes honeſtam faciebat. Neque ſegniter à reliquis urbibus populiſque ad novum Regem deſcitum. Odoacer Romam profugiens, occluſam & addictam hoſti urbem invenit. A Ravennatibus admiſſus, variâ fortunâ excepit vim hoſtis. Quod mireris, laſſavit, & propè fregit. Theoderico tandem, quia pro voto bellum non cederet, pax placuit: ſed cùm parum eſſet, in regni duntaxat partem veniſſe, ſocietatis fidem ſcelus vicit, interituque Odoacris perfectum eſt. Sic Gothi Italiæ potiti ſunt, & agros, Rege dividente, acceperunt. Quàm grave vulnus Gundobaldus intulerat, tunc apparuit. Suffecit nova

advenis

advenis terra, & apud Inſubres ſolitudo adhuc erat. Rura arboribus vitibuſque ſpoliata horrorem induerant: ſine fruge & ſegete tam felices torpebant glebæ: cultores non erant. Itaque adnitente Epiphanio Ticinenſium, Laurentio Mediolanenſium Præſule, captivi è Galliâ poſtliminio reducti ſunt, & fertilitas rediit. Sed quàm pulchrum hoc certamen inter Barbaros! Alter Regum pretium obtulit, alter recuſavit. Ille ſuos eſſe teſtatus, quos liberare voluit: hic injuriâ ſe rapuiſſe, quos tam benignè reddidit; & ſanè magnum accepit lytrum, quia non admiſit.

XIII. ATQUE hinc triginta annorum quiete deliniti Inſubres, quia oblivisci calamitates potuêre, auſi deinceps non timere. Quid tamen eſt? ceſſant interdum mala, ne deſinant; & perfunduntur meliori rerum aurâ mortales, ut ab intervallo ſumant animos, ac redeunti calamitati ſufficiant. Fortuna velut flamma eſt, reſidere ſolet, & novo mox incendio erumpit. Sæva eſt, & ut ampliùs noceat, decipit. Intereà Theodericus, quamdiu vegetus, bonus quoque fuit: ad ultimum deficiens, & tanquàm nimiâ felicitate obrutus, graves annos ſævitiâ & injuſtitiâ fœdavit. Symmachum Boëtiumque viros optimos ſanctiſſimoſque non contentus Ticinum relegaſſe, inter-

fecit. Arrianis addictus, preſſit Orthodoxos, ipſumque Pontificem Maximum Ravennam evocatum, velut ad terrorem omnium, vinculis, fame, ſiti maceravit. Minori ſcelere occidere poterat. Sed feliciùs quoque in carcere Pontifex, quàm Rex in thalamo diem paullopòſt obiit. Horrore ſubito correptus, cùm occiſorum à ſe manes, tanquàm præſentes minanteſque metueret, impar conſcientiæ fuit. Deus ingeſſit hos ſtimulos, vindex ſcelerum: & illatæ mortis pœna tyranno fuit, Nemeſi ſuâ extingui.

XIV. AD nepotem ATHANARICVM ſceptro devoluto, turbari novis motibus Italia cœpit. Quid mirum? puer regebat, & ille pravo mox æqualium ſodalitio in luxum laſciviamque traductus. Mater Amalaſuenta, heroïci animi & ſupra ſexum femina, quia dignam Græcis Romaniſque elegantiis indolem pueri cenſuit, enervare dicta eſt; gravis jam ſubditis, quia Barbara eſſe noluit. Etiam in matrem inſurgit filius, indignum ratus, ferulâ ſe contineri, cùm ſceptro natus eſſet. Hinc audacia perverſis pueri rectoribus addita: qui, ut pro arbitrio novum haberent Regem, tollere è medio Amalaſuentam ſtatuunt. Sed rædis inſidias calliditate vicit mulier, & cruenta in auctores conſilia regeſſit.

XV. INTEREA Athanaricus, è

vitiis ipſis contractâ corporis tabe, interiit: Regiſque priùs nomen, deinde poteſtas ad THEODAHATVM, qui unus è ſtirpe Theoderici ſupererat, tranſlata eſt. Tantum mulier potuit, quia Regis mater: cui triſtius jam erat regno, quàm filio carere. Itaque ut novum Regem in poteſtate haberet, Theodahatum Regem fecit: & promiſit ille, interpoſitâ fide, ſolo ſe nomine uſurum. Quid multis? erectus eſt, ut mox perjurus eſſet: nec ſe putavit Regem, ſi à feminâ penderet. Igitur Amalaſuenta in Inſulam Vulſinienſem, velut carcerem, abducta eſt: mox, quia ſic quoque timeri poterat, ſtrangulata. Tam iniquo autem ſcelere iram & arma Juſtiniani Rex provocavit; nec minori ignaviâ pertimuit. Hinc & Gothis exoſus, imperioque exutus, cùm Ravennam fugeret, miſeriùs finivit ipſe vitam, quàm Amalaſuentæ eripuerat.

XVI. REGNI igitur belliqúe onus VITIGES ſuſcepit, militari tumultu electus. In hunc Beliſarius ivit, Italiæque viſcera victor percurrens, etiam Mediolano potitus eſt. Siquidem Inſubres Gothorum dominium, quia ſeditionibus turbidum, & bellis cruentum, indignati, fortunam Juſtiniani adorabant. Proficiſcitur ad Beliſarium Dacius Antiſtes Mediolanenſium, nec non primores urbis: fidem obſequiumque polliciti, præ-

vitiis ipſis contractâ corporis tabe, interiit: Regiſque priùs nomen, deinde poteſtas ad THEODAHATVM, qui unus è ſtirpe Theoderici ſupererat, tranſlata eſt. Tantum mulier potuit, quia Regis mater: cui triſtius jam erat regno, quàm filio carere. Itaque ut novum Regem in poteſtate haberet, Theodahatum Regem fecit: & promiſit ille, interpoſitâ fide, ſolo ſe nomine uſurum. Quid multis? evectus eſt, ut mox perjurus eſſet: nec ſe putavit Regem, ſi à feminâ penderet. Igitur Amalaſuenta in Inſulam Vulſinienſem, velut carcerem, abducta eſt: mox, quia ſic quoque timeri poterat, ſtrangulata. Tam iniquo autem ſcelere iram & arma Juſtiniani Rex provocavit; nec minori ignaviâ pertimuit. Hinc & Gothis exoſus, imperioq́ue exutus, cùm Ravennam fugeret, miſeriùs finivit ipſe vitam, quàm Amalaſuentæ eripuerat.

XVI. REGNI igitur belliq́ue onus VITIGES ſuſcepit, militari tumultu electus. In hunc Beliſarius ivit, Italiæq́ue viſcera victor percurrens, etiam Mediolano potitus eſt. Siquidem Inſubres Gothorum dominium, quia factionibus turbidum, & bellis cruentum indignati, fortunam Juſtiniani adorabant. Proficiſcitur ad Beliſarium Dacius Antiſtes Mediolanenſium, nec non primores urbis: fidem obſequiumq́ue polliciti, præ-

ſidia petunt. Vix defecerat urbs, militemque Græcum duce Mundilâ admiſerat, & obſideri à Gothis cœpta eſt. Miſſus à Vitige cum inſtructis copiis Uraias, novum hoſtem acriter ſtringebat. Quippe hâc unâ urbe domitâ, aliarum rebellio videbatur levi bello frangi poſſe. Frenum capiti injici, membra ſequi. Sed & auxilia à Theodeberto Francorum Rege venerant. O præproperum defectionis conſilium! Mediolanenſes, cùm vim ſuſtinuiſſent, fame victi ſunt, & in deditionem venerunt. Sed nulla fides crudelitatem remorata eſt. Tanquàm infra pacta rebelles eſſent, in homines (neque hîc vindicta ſtetit,) in muros miſerabili penitus ſtrage ſævitum. Horreo dicère: interfectorum triginta millia fuerunt. Feminæ, quas ætas aut forma commendaret, in ſervitutem libidinemque Burgundionibus datæ. Quid ampliùs ſævus Mars potuit? mireris à tanto funere reſurgere urbem potuiſſe.

XVII. VITIGE verò Conſtantinopolim à Beliſario abducto, novus etiam horror Italiam corripuit: pro Gothis ILDOBALDVS, & mox TOTILAS pugnavit. Bone Deus, quâ fortunâ! Romam ipſam acri obſidione cepit, imò, ut diutiùs ſæviret, tecta domoſque diruit, & quod reliquum erat civium, ejecit. Urbem incolis, an incolas urbi eripuerit,

dubi-

dubites. Sed redeunt Romani, & jam,
quaſi vivere alibi non poſſent, ruinas occupant.
Ergò has quoque, iterato bello,
expugnat Totilas, & Conditoris nomen
poſt Romulum affectans, Romam inſtaurat.
Quid amplius? Narſeti, qui Herulos,
Hunnos, & Longobardos in auxilium
Romanis ducebat, occurrens ignoravit
in Eunucho virum eſſe. Quippe circa
Appenninum prælio victus interiit,
cùm ſuo ipſe velut funeri ante pugnam
equeſtri ſpectaculo præluſiſſet.

XVIII. ET tamen fuit in TEIA
Rege, quod poſt Totilam timeretur. Ille
in ultimâ Gothorum fortunâ animos
pugnantibus addens, ſic ſe objecit hoſti,
tanquàm ſolus exercitum faceret: ultimuſque
Regum priùs vitam, quàm diadema
poſuit. Ut pugna ſpecioſa, ſic quoque
mors fuit: caput extincti haſtæ infixum,
quid niſi virtutis Gothos admonuit,
& ſimul vindictæ? Tantâ pertinaciâ
ſecundo tertioque die pugnatum eſt, ut
par ſtrages, æqua victoria eſſet. A ſemini
tamen membra capite deſtituta cade-
rent? Laſſa utrimque feritas, conditiones
pacis admiſit: & quia periculoſum, cum
deſperatis ultrà pugnare, fœdere, quam
ferro paciſci Narſes maluit. Libertas
Gothis conceſſa, & agri, quos poſſide-
rent. Ergò è caſtris, & ex ipsâ Campani

(bi

dubites. Sed redeunt Romani, & jam, quaſi vivere alibi non poſſent, ruinas occupant, Ergò has quoque, iterato bello, expugnat Totilas, & Conditoris nomen poſt Romulum affectans, Romam inſtaurat. Quid amplius? Narſeti, qui Herulos, Hunnos, & Longobardos in auxilium Romanis ducebat, occurrens ignoravit in Eunucho virum eſſe. Quippe circa Appenninum prælio victus interiit, cùm ſuo ipſe velut funeri ante pugnam equeſtri ſpectaculo præluſiſſet.

XVIII. Et tamen fuit in Teia Rege, quod poſt Totilam timeretur. Ille in ultimâ Gothorum fortunâ animos pugnantibus addens, ſic ſe objecit hoſti, tanquàm ſolus exercitum faceret: ultimuſque Regum priùs vitam, quàm diadema poſuit. Ut pugna ſpecioſa, ſic quoque mors fuit: caput extincti haſtæ infixum, quid niſi virtutis Gothos admonuit, & ſimul vindictæ? Tantâ pertinaciâ ſecundo tertioque die pugnatum eſt, ut par ſtrages, æqua victoria eſſet. A ſemiviro duce vinci Gothos puduit. Et quid ni tamen membra capite deſtituta caderent? Laſſa utrimque feritas, conditiones pacis admiſit: & quia periculoſum, cum deſperatis ultrà pugnare, fœdere, quàm ferro paciſci Narſes maluit. Libertas Gothis conceſſa, & agri, quos poſſiderent. Ergò è caſtris, & ex ipsâ Campaniâ

(hîc certamen fuit) longo agmine Mediolanum , Ticinumque Gothi petiêre : & ab hoſte in terram converſo ferro, vitæ ſubſidia ſudore, non ſanguine parare cœperunt , alieno ſi non jugo, certè imperio obnoxii.

ERYCI PUTEANI
HISTORIÆ BARBARICÆ
LIBER II.

ARGUMENTUM.

Nova *Francorum, & Alemannorum, illiſq́ue pulſis, Longobardorum Irruptio. Poſt Narſetem Exarchi in Italiâ. Mediolano Alboinus potitur: ſed Ticini ſedem Regni collocat. Roſimundæ ſcelus. Clepho ſucceſſit, & quia ſævus, mox interemptus. Interregnum. Autharis deinde electus, & veneno extinctus. Theodelinda uxor ejus Agilulfo nubit, ſic iterum Regina. Agilulfo filius Adalvaldus ſuffectus. Hujus ſororem Gundebergam Arioualdus connubio ſibi junxerat, ſic quidem ſceptro dignus. Eo mortuo,*

Gundeberga novis nuptiis Rotharim Regem facit: qui ut armis auxit Regnum, ita legibus ſtabilivit. At filius Rodoaldus, quia otio deditus, ad vitia prolapſus eſt, ac libidine periit. Aripertus deinde diadema, ſed non diuturnum capit: cujus gnati Perthàritus & Gundebertus, ſimul Reges, & mox inter ſe hoſtes. Gundebertus à Grimoaldo, qui Regnum invaſit, interfectus: Perthariti fortuna. Conſtantis Imperatoris in Grimoaldum expeditio. Lupi rebellio. Hunni ſtratagemate rejecti.

I. EXTINCTA jam Italiæ bella, mitioribus videbantur fatis locum facere; cùm ſubito claſſico omnia inhorruerunt. Novæ (mirum!) & ex ipſis velut Galliæ nivibus, flammæ: ſi furori crederes, non terram modò, ſed ipſum quoque fretum correpturæ. Valido impetu Franci & Alemanni irruunt: & occaſione belli, ad arma Gothi revertuntur. Sed hi tamen (exigua quies quantum potuit!) robur in agris reliquerant. Semel ſubactos, ſive mitigatos, reſurgere fortuna noluit; ſed & Tranſalpini exercitûs vota retardavit. Variis igitur cladibus

bus

bus tres ſimul populi attriti, tandemque Italiâ pulſi, reliquêre ſedes, quas Longobardi raperent.

II. Dvm hæc aguntur, Narſes, rebus feliciter geſtis, ut victoriæ fructum ad omnes extenderet, tollere paſſim belli damna cœperat: è ruinis alibi ruderibuſque urbes educere, alibi populos egeſtate preſſos ſublevare. Prorsùs, ut magis illuſtraret victoriam, benignus & liberalis. Cùm hoſtes non eſſent, calamitatibus bellum indixit. Plus jam erat, erigere Italiam, quàm viciſſe. Ergò Mediolanenſibus animi, & paullatim vires rediêre. Ad urbem ipſe Narſes venit: mœnia reparat, templa condit. Tum quoque ejuſdem jam plùs quàm viri auſpiciis Religionis res compoſitæ, & Summi Pontificis auctoritas apud Inſubres ſtabilita. Dignus Italiâ erat, qui tam clementer ac piè præerat. Sed tanquam his artibus affectaret Regnum, à Juſtino Imperatore Conſtantinopolim evocatus. Acceſſit & Auguſtæ Sophiæ convicium: utporè quæ in Gynæcéo & lanificii penſo ſe operâ ejus indigere ſcriberet, utíque velle. Quid ni generoſum pectus petulantia mulieris irritaret? Ut major jam feminis videretur ille Gothorum victor, incurrere ſcelus maluit, quàm ſuſpicionem delere ſceleris; perdere Italiam, quàm relinquere. Ordiar, inquit, tramam, quam vires Imperii

perii non retexent. LONGOBARDOS igitur, eo tempore militiâ formidabiles, e Pannoniâ advocat: eorum Regi ALBOINO Italiam in prædam ſpondet, aditu obtentuque facilem; quippe viris vacuam, & à recenti adhuc calamitate languentem. Bone Deus, quantò faciliùs vocantur Barbari, quàm pelluntur! Tanti quoque erat, à Narſete incitari. Audiunt, ſe accingunt, & conceſsâ Hunnis Pannoniâ, conjuges, liberos, fortunaſque transferunt. Putares Gothos redire. Narſes, quia cum gloriæ detrimento conjunctam vindictam ſerò deprehendit, captum temerè damnat conſilium. Qui profligârat bellum, novæ calamitatis auctor audiebat: & major offenſa proditæ Italiæ erat, quàm ſervatæ gratia fuerat. Itaque dum inter iram ac pœnitentiam hæret, animum crucians, morbo ac dolore interiit. Pulchrè mori potuit, ſi non debellaſſet hoſtes, ut induceret.

III. INTEREA Longinus Exarchi titulo armatus venit: & Græcanicum nomen, Imperatoris auctoritatem indicabat. Munere uſus eſt: ſtatum Italiæ ordinat, urbes præſidiis firmat, copias in promptu habet, impetum Longobardorum excepturus. Fama gentis terrorem incuſſerat, & tanquam ultimo incendio obruenda provincia; contremuit. Victa

metu,

metu, imparem bello ſe confeſſa eſt, & Longini quoque conatus retardavit. Itaque victoriç deſperatio prima clades fuit, dum ſine obſtaculo Alpes patent. Hinc Aquileia capta, reliquæ circumquaque urbes ad deditionem compulſæ. Et leniter adhuc vincebant Barbari, quaſi molliori cælo ad humanitatem traducti: ſedem quærebant, non ſtragem, Attilæ veſtigia magis, quàm exempla ſecuti. Et tamen quòcumque ibat ille ſine crudelitate victor exercitus, fuga incolarum erat. Inſubres demum ſuo quodam fato auſi reſiſtere, mœnia hoſti objecêre: ſed animos vires ſecutæ non ſunt. Alboinus Brixiâ, Bergomo, Laude, Como celeri fortunâ expugnatis, Mediolanum aggreſſus eſt. Populus, Antiſtite licet, Optimatibuſque deſtitutus, bellum excipit. Priùs tamen (& hæc clementia Regis fuit) minis, quàm armis tormentiſque urbs oppugnata, cùm ſeveritatem timeret hoſtium, fidem amplexa eſt. Et quanti hanc deditionem Barbari fecerunt! quaſi tota Italia capta eſſet, victorem ſalutant Alboinum, haſtamque, Regium pro more gentis inſigne, eidem tradunt. Ticino mox admota ſunt caſtra, & toto fruſtrà triennio hæſerunt: tantæ molis fuit capere urbem, quæ Longobardorum Regia eſſet. Sed Alboinus, ne unius oppidi labore belli fortunam conſumeret, parte

copia-

copiarum circa muros relictâ, Æmiliam, Tuſciam, atque Umbriam percurrit. Facile bellum mitem quoque victoriam fecit. Inde Ticinum regreſſus, & indignatus, plùs unam urbem, quàm provinciam non unam poſſe, vertit ad ferociam animum, & cruentus voto, internecione ſe deleturum quantum intra mœnia eſſet hoſtium juravit. Sed ſcelus omine impeditum, obſtrictaſque religione minas vis numinis diſſolvit. Victam ecce urbem Regi ferociter ingredienti, in ipſo portæ limine equus procubuit, hæſitque: non ſtimuli, non verbera quadrupedem movebant. Sed & ampliùs ſpectatores admiratio defixerat. Tunc neſcio quis divinitus ſuggerens, Aditum, inquit, ô Rex, clementiâ aperi, & parce populo, quem lanienæ deſtinaſti: crudelem te fata nolunt. Cùm ille annueret promitteretque, equus ſponte exiliit, & jam meliorem quoque benigno decreto Victorem invexit. Sanè Regiæ virtutes in hoc viro erant, & Italiâ dignæ. Is, cùm rebus firmatis, nullius hoſtis arma timeret, conjugis Roſimundæ fraude & ſcelere interiit. Iræ cauſſa: è cranio patris, marito propinante, biberat; adeoque contumeliæ impatiens fuit, ut adulterii flagitio vindictam quærens, mœchum & parricidam mox admiſerit conjugem, tam libidine audax, quàm cæde nefaria. Sed quæ in-

cesti

ceſti matrimonii fides! Ravennam cum conjuge & theſauro Regio profecta, cùm ad tertias novo ſcelere adſpiraret nuptias, cruento propemodùm adhuc marito infectum veneno poculum porrigit: è quo & ipſa coacta bibere, punivit facinus quod commiſerat.

IV. ALBOINO ſucceſſit CLEPHO, ſævus moribus, & quia ultrò aſcitus ad regnum, ſuperbus. Primum in populo, jam domito & ſubjecto, quæſivit hoſtes, ut affligeret; qui potentiâ vel opibus excellerent, aut pulſi, aut necati: & jam crudeliùs regebat Clepho, quàm Alboinus vicerat. Prorsùs alter cepiſſe tantùm provinciam viſus eſt, alter jugum impoſuiſſe. Mox, cùm ſævitiam Rex novus domi fatigaſſet, bello in hoſtes erupit. Tanetum oppidum, ac deinde Forum Cornelii expugnat, quod exſtructâ arce communitum, mutato nomine Imola vocari cœpit. Verè traditum eſt, durare violenta non poſſe. Vix menſes duodeviginti regnum tenuit, & ſuis omnibus gravis, à puero familiari interfectus eſt.

V. HINC triginta Duces, an Tyranni? Urbes ſingulæ ſpecie libertatis oppreſſæ ſunt: & ſic tamen, quod mireris, res Longobardorum incrementum ſumpſit. Mauritius Imperator, Juſtino Tiberioque animoſior, Italiam vindicaturus armis conſiliiſque preſſit Barbarorum ſe-

rociam

ceſti matrimonii fides! Ravennam cum conjuge & theſauro Regio profecta, cùm ad tertias novo ſcelere adſpiraret nuptias, cruento propemodùm adhuc marito infectum veneno poculum porrigit: è quo & ipſa coacta bibere, punivit facinus quod commiſerat.

IV. Alboino ſucceſſit Clepho, ſævus moribus, & quia ultrò aſſcitus ad regnum, ſuperbus. Primùm in populo, jam domito & ſubjecto, quæſivit hoſtes, ut affligeret; qui potentiâ vel opibus excellerent, aut pulſi, aut necati: & jam crudeliùs regebat Clepho, quàm Alboinus vicerat. Prorsùs alter cepiſſe tantùm provinciam viſus eſt, alter jugum impoſuiſſe. Mox, cùm ſævitiam Rex novus domi fatigaſſet, bello in hoſtes erupit. Tanctum oppidum, ac deinde Forum Cornelii expugnat, quod exſtructâ arce communitum, mutato nomine Imola vocari cœpit. Verè traditum eſt, durare violenta non poſſe. Vix menſes duodeviginti regnum tenuit, & ſuis omnibus gravis, à puero familiari interfectus eſt.

V. Hinc triginta Duces, an Tyranni? Urbes ſingulæ ſpecie libertatis oppreſſæ ſunt: & ſic tamen, quod mireris, res Longobardorum incrementum ſumpſit. Mauritius Imperator, Juſtino Tiberioque animoſior, Italiam vindicaturus, armis conſiliiſque preſſit Barbarorum ferociam,

rociam, Smaragdo Exarcho; ſed paullò pòſt acriùs erupturam. Quia & à Childeberto Francorum Rege vis imminebat, non jam pro regno, ſed pro ſalute Longobardi ſurrexère. Itaque quod utiliſſimum rebus viſum, abrogato Ducibus imperio, unius rursùs poteſtatem amplexi, creare Regem maluerunt, quàm accipere; ſuo, quàm alieno, pacis militiæque ſacramentum jurare.

VI. AUTHARIS, Clephonis filius, inſignia accepit, & difficillimo tempore egregiè tutatus eſt, majeſtatem quoque regiam FLAVII cognominis adoptione commendans. Ut Regnum firmaret, Juſtitiam coluit: cùm armis *hoſtilibus urgeretur, primum tamen vitiis* bellum intulit. Furta, rapinæ, cædes ſeveriſſimè vindicatæ: nulla violentia, nullæ inſidiæ, niſi in hoſtem. Sic domi victor, ne cladem quidem foris timuit. *Felices jam ſub tali jugo Inſubres, niſi* majori velut morbo religio vacillaſſet. Sed fruſtrà humana conſtant, ubi divina turbantur; & peſſimus ille morbus eſt, qui à capite promanat. Chriſtiana ſacra, ſed cum errore, Rex amplexus, Arrii opinionem imbibit, imò propagavit; ſummum numen coluit, ut tamen impius eſſet: ſic verò & ſtrenuè rem geſſit, ut inſidiis peteretur. Childebertum in ſe emptum, & jam effuſum, ſemel muneribus, iterum-

iterumque, quia amplius Imperator dederat, armis repulit: nec fortunam dimittens, citeriorem mox Italiam pænè omnem Inſubribus adjecit. Quieſcere tamen Franci non potuêre: tanquàm proximâ clade irritati, in Italiam redeunt, copiiſque diviſis, agros paſſim populantur. In variâ trepidatione tertium novum victoriæ genus Autharis commentus eſt, non pugnare. Suos ubique mœnibus clauſit, impetum hoſtium ſuſtinuit, levique morâ enervavit. Sparſo per campos Francorum exercitui gravis Autumnus fuit; & qui arma Longobardorum adhuc non ſenſerant, morbis vexati: ſtragem dyſenteria, & in fugam ſimul reliquias copiarum dedit. Autharim igitur proſpero ſucceſſu rerum, recentibuſque Theodelindæ, Regiæ è Boïco ſanguine puellæ, nuptiis fruſtrà lætum, repentè veneni inſidiæ ſuſtulerunt.

VII. Regni habenas uxor Theodelinda, virili prudentiâ femina, meruit. Illa quod comitiis fieri non potuerat, novis nuptiis effecit: ſibi maritum, Regem genti, Agilulfum, Taurinatium Ducem, elegit. Prorſus ut virtutem, non virum quæſiiſſe videretur. Atque tam fortunatum conjugium non credenti Agilulfo anteà augur prædixerat, cùm in manum Autharis primùm Regina veniret, ſtipite tum è ſeptis ta-

bernaculi, ſive thalami, fulmine ičto. Theodelinda non minùs pia quàm prudens, quo conſilio fortem elegit Regem, eodem conatu ad veram Religionem perduxit. Itaque Arrianorum error paſſim exploſus eſt, puruſque Dei cultus apud Inſubres reſplenduit. Templa ac monaſteria magnâ liberalitate reſtituta ac dotata; viri Religioſi in pretio habiti; Eccleſiarum Antiſtites, qui ubique jacuerant, ad priſtinum auctoritatis faſtigium evecti: atque ea Inſubrum felicitas à D. Gregorio meruit celebrari. Quis neget majora jam Authari Agilulfum feciſſe? Pietate fundatâ, & pace cum Francis initâ, ad arma adjecit animum; ſic quidem domi foriſque felicia. Namque rebelles domuit, Romanum, & poſteà Callinicum Exarchos acri bello compreſſit. Intereà Theodelinda iiſdem velut virtutibus domi Reginam agens, tam generosè pacis fructum ſubditis oſtendit, quàm gloriosè in hoſtes ſigna Agilulfus circumtulit: digna profectò, quæ maritum ſemper victorem haberet. Moguntiaci Regiam, templumque erexit, D. Joanni Baptiſtæ ſacrum, quem deinceps Tutelarem ſuum Longobardi habuerunt. Parùm verò, tam ſplendidis ſtructuris ornare Regium nomen, niſi plus eſſet quod dedit. Inter alia munera, ferrea quoque corona, ſed omni auro potior, quâ

quâ. (ſi Annalibus fides) novos Reges Archiepiſcopus Mediolanenſium inſigniret. Atque hoc jus à D. Gregorio tributum Adeodato Antiſtiti dixeris; partim ut Eccleſiæ creſceret dignitas, partim in Theodelindæ gratiam, quæ ad hoc ſolum regnare viſa eſt, ut pietatem promoveret. Hinc à Smaragdo, rursùs Exarcho, novus apparatus belli, ſed mox confractus. Vinci Agilulfus non potuit. Externis quoque auxiliis inſtructus, quæ Cacanus Rex Hunnorum è Pannoniâ ſubmiſerat, Cremonam, Mantuam, Brixillum ſubegit: cùm debellare Italiam totam poſſet, pacem pepigit; & ad regnum jam promoto filio Adalvaldo, fatis conceſſit.

VIII. Theodelinda tum quoque digna, quæ cum filio regnaret. Et ut ſcires à feminâ tempora pendêre, totum ſine armis decennium actum eſt: nec virum defuiſſe, nemo bellum timuit. Populus, tanquàm Religione miteſceret, exuere barbariem cœpit; & quia exemplo præibant Reges, cultum in mores ipſa Pietas derivavit. Sed tam blandè ridentem felicitatem amentia Adalvaldi interrupit ac fœdavit: eò gravior, quia crudelis. Partim morbo, partim pravis Rex conſiliis præceps, quod in pace inſolens, fudit ſanguinem, & in ipſos Primores cæde graſſatus eſt. Duodecim è medio ſublatis, reliqui à metu odium

concipiunt, & conſpirant. Quid enim? Tumultu concitato, tam acriter tyrannum inſanientem dejiciunt, quàm benignè Regem puerum evexerant.

IX. Non alia matris quàm filii fortuna fuit, ſceptro in ARIOVALDVM tranſlato. Atque dignum hunc Regno uxor Gundeberga fecerat, quia Regis Agilulfi & Theodelindæ filia; cùm & ipſa aliquid videretur à matre adferre. Sed Ariovaldum initio regni, turbo quidam ſeditionis agitavit, factione Procerum concitatus, quorum pars aliqua, & plerique Antiſtitum, pro Adalvaldo adhuc ſtabant; ſive in Theodelindæ gratiam, ſive Religionis affectu, à novo Rege, Arrianâ tabe infecto, alieni. Quid tamen eſt? Cauſſa, quia auxilio caruit, deſerta eſt. Ariovaldus, vindicato ſibi Regno, pacem coluit; ſed quod omni bello gravius, veræ Pietatis hoſtis fuit. Igitur apud Inſubres iterum Arrianiſmus pullulavit, & per quietem temporum vires recepit. Ariovaldus, poſtquàm ſolâ paucorum annorum impietate ſtrenuus fuiſſet, conjuge relictâ Gundebergâ, deceſſit.

X. HVIC, ut anteà Theodelindæ, Regis legendi optio data; & mulieris judicio, an potiùs affectu? ſceptrum ROTHARIS obtinuit, ille Arrianæ hęreſi pertinaciter addictus. Omninò rediiſſe Ariovaldus videbatur. An dicam? pernicioſior

ciosior

cioſior etiam, quia errori arma junxit. Sic quantum vicit, impietati adjectum eſt. Cottiæ Alpes, & Opitergium, aliaque nonnulla oppida militiâ & imperio Exarchi tenebantur: hæc omnia infeſto exercitu perdomuit. Inde tranſlatâ in Æmiliam tempeſtate belli, non procul Mutinâ octo Romanorum millia cecîdit: quâ victoriâ tanquàm debellatum eſſet, aliquamdiu ab armis Exarchi ceſſaverunt. Tum verò, ut aliquid in otio Rex ageret, Longobardorum leges tabulis mandavit, quæ eouſque ſolo uſu viguerant. Quippe conſuetudine firmata erat Juſtitiæ religio, & ſuperfluam ſcripturam mores fecerant. Hi tamen ut durarent boni, ſcribere leges, & obiter augere libuit: totumque illud litteris conſignatum jus, Edicti nomen accepit.

XI. ROTHARIM RODOALDUS filius inſecutus eſt, & pacem, quam invenit, ſtabilivit; ut Regni, ſic erroris paterni heres. Sed nemo ſolâ hæreſi malus fuit: impietas ſceleribus ſtipata incedit, non ſuæ tantùm pœnæ obnoxia. Unde & Regem ipſum peccantem vindicta excepit, qui libidini indulſit, ut injurius eſſet. Crimen & exitium confer: ſtuprum matronæ Longobardæ intulit. Sic cùm priùs ſuam ipſius majeſtatem, quàm alienam mulierem libidine violâſſet, & Rex jam mœchus contemni

poſſet, à marito, adulterii vindice, interfectus eſt.

XII. HINC Regnum ARIPERTO, qui amitam Theodelindam habuit, obvenit. Nihil tum etiam de tranquillitate publicâ delibatum. Sed ille paucis pòſt annis fatali morbo decumbens, duos filios Regni heredes inſtituit, PERTHARITVM & GVNDEBERTVM. Prorsùs cæco affectu Regem utrumque eſſe voluit, ut collideret. Deſtruxit potentiam, quia diviſit.

XIII. PATRE extincto, pari jure & gradu ſceptra filii arripiunt: & ut jam tum diſſidere ſcires, urbe & domicilio ſeparantur. Sed quomodò Regnum ambos caperet, quos una Regia non capiebat? Gundeberto Ticini, Perthărito Mediolani ſedem figente, unum ſub gemino capite eſſe corpus non potuit. Populi velut imperio diviſi, dum coguntur in diverſum conferre obſequia, acrem deinceps malorum flammam ſuſtinuerunt. Nimis verum eſt, ipſa naturæ vincula dominandi perversâ cupidine diſſolvi. Hoſtes inter ſe facti, qui fratres erant: nihilque profuit, eodem ſanguine concretos eſſe, in iiſdem viſceribus priuſquàm naſcerentur, velut domo habitaſſe, in iiſdem deinde laribus educatos. Sed parentis culpâ hoc filiorum ſcelus coaluit, qui eſſe utrumque voluit, quod ipſe exſtiterat.

ſtiterat. Si rectè calculum ponas, ſatius fuerat, duo ex uno Regna inſtitui, quàm duos in uno Reges eſſe. Gundebertus, quia in totam patris fortunam non venit, odiſſe Pertharitum cœpit, & germanum ſuum, & coheredem. Quaſi adhuc ambitio erubeſceret, tacito ſcelere inſidias molitus eſt. Quia irrito eventu, & jam timendæ doli vices eſſent, moræ impatiens furor, ad vim proſiliit; fieríque bello hoſtis debuit, qui ut Regno pelleretur, frater erat. Res tanta alienis viribus tentata eſt, cùm dubiæ aut invalidæ domeſticæ viderentur, adversùs parem, & infenſum.

XIV. ITAQVE auxilia à GRIMOALDO Duce Beneventanorum petita, & in fœderis pignus Regis ſoror matrimonii pactione promittitur. Nuptiarum interpres Garibaldus ivit, Taurinatium Dux; ſed rerum novarum amans, legationis munus nefario conſilio in exitium mittentis convertit. Namque diſcordiam fratrum bello opportunam ratus, Grimoaldum ſpe majoris Fortunæ implet: patêre Regnum, ſi auderet invadere; & quia opem ferret, vim ſecuram fore. Facilè homini dominandi cupido perſuaſum eſt, ut ſceptri cauſsâ fraudulentus eſſet. Perdere fidem, quàm occaſionem maluit, illam velut manu oblatam; & ingenti ſimulatione deſignata

tegens vota, copias adduxit. Garibaldus præmiſſus, ut adventum auxiliatoris renunciaret, quâ fraude legationem obierat, ſceleris compendium ordinavit. Namque Gundeberto ſuaſit, ut in ipſam Regiam Grimoaldum exciperet. Hunc honorem amico deberi, & cui ſororem deſponderat. De fide ſi fortè dubitaret hoſpitis, loricâ muniret corpus, hanc veſte contegeret. Placuit cautela. Sed doli architectus ad Grimoaldum rediens, verborum ſcenâ mutatâ, circumſpectum armatumque eſſe juſſit: ſtrui à Rege inſidias, adeòque cædis patrandæ cauſsâ loricatum incedere. Sic ambo ſuſpenſis animis, in amplexum conveniunt. Grimoaldus poſtquàm contactu armaturam exploraſſet, veras ratus inſidias, ſtricto ferro Regem ſtravit, & tanquàm vitaret cædem, intulit. Quid timeret, ſatellitio, & exercitu munitus? Sed ut faciliùs quoque Regnum invaderet, inſidiatorem neceſſitate peremptum publicavit; non feciſſe ſe vim, ſed præoccupaſſe.

XV. TAM tragico nuncio obſtupefactus Pertharitus, ampliùſque tyrannum, quàm fratrem timens, fugam ad Cacanum Hunnorum Regem arripuit, Rodelindâ uxore, & filio Cuniperto Mediolani relictis. Sed jam magnâ ſui parte miſer, & in cariſſimis pignoribus captus,

cùm

cùm à Rege hoſpite rejiceretur, ad hoſtem redire ſtatuit, & cujus ſævitiam timuerat, clementiam experiri. Quid votis obeſſet? non Regnum, ſed incolumitas quærebatur. Etenim Pertharitus, quaſi pati jam fortunæ contumeliam poſſet, fratre occîſo, ſupplex eſſe ſuſtinuit: & quia amplius putavit Grimoaldus, reddere vitam, quàm Regnum eripere, facilis fuit. Longè tamen aliud fata ordiebantur: ut nec ſecurus eſſet, qui parcere voluit; nec liber à diſcrimine, qui ſalutem duntaxat pactus erat. Atque intereà Rex novus deſtinatis nuptiis potentiam firmaturus, deſponſam ſibi virginem, tori ſceptrique ſociam aſſumit. Et ſic in familiâ Ariperti Regium permanere nomen videbatur: quippe poſt filios gener diadema ſumpſerat. Venit igitur Ticinum Pertharitus, & ſuæ oblitus appellationis, Sororem Reginam ſalutavit. Plenus mutuæ benevolentiæ hic congreſſus fuit, ac planè redire ad felicitatem profugus videbatur, niſi quòd non imperaret. Domus & familia quaſi proximam nupero ſplendori vitam acturo datur. Quid fit? viſendi & ſalutandi cauſsâ cùm frequentes confluerent, partim Longobardi, partim Inſubres; humanitatis Regem pœnituit. Sic officia nocuêre: & quia in exemplum benignitas miſerantis valuit, extincta eſt. A populo coli,
 &

& Regnum moliri, juxtà habitum. Itaque ut Rex metu ſolveretur, ſecundum parricidium non exhorruit. Nuper manu, nunc imperio cruentus, morti Perthari-tum deſtinat. Sed nihil inſidiæ, nihil percuſſores immiſſi potuêre: elapſus eſt. Amicâ & ingenioſâ Unulfi fraude beneficium ſalutis ſtetit, qui incluſum & obſeſſum urſinâ pelle circumtegens, & tanquàm pro mancipio pellens, cubiculo ejecit. Dolum ingeſta quoque verbera veſtiebant; & quia nox erat, falli ſatellites potuêre. Facinus quemadmodùm Regi diſplicuit, ita fideï exemplum laudatum eſt.

XVI. PERTHARITI cauſſam Franci, ad quos confugerat, bello & vindictâ dignam arbitrati, ingentibus copiis in Italiam perrumpunt. Hos viribus deſtitutus Grimoaldus, aſtu propè Aſtam aggreditur. A levi prælio metum ſimulans, fugam capeſſit, & caſtra, vino ciborumque lautitiis capiendo hoſti referta, deſerit. Franci fauſto victoriæ auſpicio decepti, & in ventris prædam effuſi, tanquàm ad epulas, non pugnam veniſſent, vino ſe onerant, & in dolia præliantur. Priùs igitur ebrietate, quàm bello victi, cladem ſuam ſtrati adumbrant. Quippe poſt ſecundam vigiliam ſomno vinoque merſos Grimoaldus adoritur, tantamque ſtertentium ſtragem edit, ut plus ſanguinis

nis fuſum ſit, quàm vini hoſtes exhauſerant. Quid dicam? Præproperam, maléque digeſtam victoriam revomuère. Sic validus exercitus parvâ manu oppreſſus eſt, & res Perthariti ad deſperationem prolapſæ. Tam inſigni cladi cùm vix nuncius ſupereſſet, memoriam apud poſteros locus fecit, Francorum rivulus hucuſque appellatus.

XVII. Timere ſuos Grimoaldus deſierat, & à Græcis cœpit oppugnari. Conſtans Imperator claſſe inſtructâ, Tarentum cum exercitu venit, bellum ſuo ductu & velut manu Longobardis illaturus. Luceriâ, reliquiſque in itinere oppidis occupatis, Beneventum aggreditur obſidetque. Ceperat urbem, & unà Romoaldum, Grimoaldi filium, qui urbi præerat, niſi memorandum conſtantiæ exemplum egregiæ virtutis vir Jeſualdus prodidiſſet. Is à Rege præmiſſus, ut propinquas ſuppetias Beneventanis nunciaret, jam vicinus muris in hoſtium poteſtatem venit: juſſus autem, aut ſævam tormentis mortem eligere, aut deſperata obſeſſis ſubſidia mentiri, ſimulavit obſequium, ut majori fide legationem perficeret. Itaque excitum ad mœnia Romoaldum, conſtantem eſſe juſſit, adventare cum copiis patrem, parvâ adhuc morâ libertatem redimi. Negares captum eſſe, qui, ſpreto diſcrimine, verus fuit;

qui-

quiq̃ue, ut ſalutem ſuis promitteret, caput impendit. Sanè id recîſum, inque urbem lithobolo injectum, adhuc conſtantiam velut loqui videbatur. Imperator verò imminentis prælii nuncio territus, & Grimoaldi impetum declinans, Beneventum ; & mox infeliciter pugnans, Italiam reliquit. Intereà Lupus, Forojulienſium Dux, quem Regiæ Grimoaldus præfecerat, ſe pro nomine gerit; efferus in ſubditos, quia non ſuos, & neſcio quam tyrannidem affectans. Sic domi & in ſinu Regni calamitas pullulat, dum foris profligatur. Sed quid, Conſtante pulſo, Lupus efficeret? Tanquàm ad latebras ſuas fugiens, Inſubres deſeruit, & adversùs Regem Forojulienſes armavit. Ille civilia deteſtatus bella, cùm & oppreſſum eſſe rebellem cuperet, & collidere Longobardos nollet, in Lupum tandem Hunnos, velut rabidos canes concitavit. Nec citra rabiem res geſta. Pugnatum per triduum: demum pelluntur Longobardi, & ipſe Dux laceratus occubuit. Hunni victoriâ non contenti, provinciam invadunt, jam quoque Grimoaldo pares, ſi reſiſteret. Sed ille, quod bello non potuiſſet, ingenio patravit. Aderant Hunnorum legati, cùm exercitum conſcriberet, lepido quidem ſtratagemate deluſi. Namque eoſdem milites, diverſis inſtructos armis, tanquàm novos,

vos, juſſit decurrere, & militari fuco numerum mentitus, Hâc tantâ manu, inquit, expellam hoſtes, niſi excedant. Legatos perculſos Cacanus audit, & pari deceptus metu, in Pannoniam copias reducit. Grimoaldus Regno armis legibuſque confirmato, cùm arcum tendendo connititur, venam rumpit, paucis antè diebus ſectam, & ſuum pacis tempore ſanguinem fundens, extinctus eſt. Quid niſi ab ipſo numine læſum dicas, manibuſque Gundeberti velut victimam cecidiſſe?

HISTORIÆ BARBARICÆ
LIBER III.

ARGVMENTVM.

LONGOBARDORVM Rex Pertharitus in ſceptri conſortium filium Cunipertum aſſumit. Bellum ab Alahi, qui Regnum deinde ſine bello occupat. Tyrannum agens, pellitur à ſubditis, & à Cuniperto, iterum Rege, victus cadit. Poſt Alahim Anfridus & audax, & infelix fuit. In Luitpertum, Cuniperti filium, Ragumbertus arma movet, & Aſprandum Rotharimq́; pro novo Rege pugnantes fundit. Aripertus, Ragumberti filius, novum excipiens bellum, in prœlio Luitpertum capit, & poſt prœlium interficit; parte quoque cru-

delita-

delitatus in uxorem Aſprandi liberoſq; tranſlatâ. Redit Aſprandus, & pugnare audet: ſed Aripertus dubio Marte territus, dum fugam capeſſit, periit. Luitprandum, Aſprandi filium, virtus clarum fecit. Bellum huic, & mox fœdus cum Exarcho. In Traſemundum, ipſumq; Pontificem vis conversa, pietati ceſſit. Saraceni eo tempore in Galliâ armis Longobardorum cæſi. Secunda in Traſemundum, Pontificemq; belli tempeſtas: ſed compoſita. Vincitur Traſemundus. Reges deinde, Hildebrandus, Luitprandi nepos, Rachiſius, Aiſtulfus. Hic Exarchatum extinguit, Romam oppugnat, ſed à Pipino coërcetur. Vltimus Deſiderius, à Carolo Magno victus, captus, & Regno exutus.

I. AB EXILIO ad Regnum PERTHARITVS rediit; pacis pietatiſque cultor eximius, ut mox à ſubdito, & impio oppugnaretur. Fruſtra quoque in ſocietatem ſceptri CVNIPERTVM filium aſſumpſerat, tanquàm jam nuper aſſuetus, non ſolus regnare: arma in utrumque Alahis, Tridentinorum Dux,

Dux, pari ferociâ & ſucceſſu movit, poſtquàm feliciter in Bajoarios pugnârat. Quaſi & Longobardo par eſſet, qui exteros vicerat, ambitione impletur. Hos conatus repreſſurus Pertharitus, copias cogit, & Tridentum pergit. Sed continuâ quiete emollitus, deprehendit, difficiliùs galeam, quàm diadema geri. Miles quoque belli inſolens, ferrum animumque, pari velut rubigine hebetatum, ægerrimè expediebat. Hoſti promptiora omnia erant. Is quoque obſidionem indignatus, in caſtra erupit Regum, totumque exercitum lacerans, in fugam compulit. Mox inſtaurantem copias patrem, & vindictæ avidum, lenivit filius, puerilibus annis Alahi familiaris. Rebelli igitur non venia tantùm data, ſed dignitas aucta: nam quaſi ferox armis, vinci beneficiis debuerit, Brixianis Dux conſtituitur. Sed innatâ ambitione tranſversùm actus, obliviſci beneficiorum maluit, quàm pravo animo morem non gerere: quin & novo honore ad ſceleris audaciam abuſus eſt. Vitâ functo Pertharito, ſceptra cogitavit: parum id quoque: rapuit, potentium factione & manu adjutus. Res magna & iniqua cauto ſcelere perfecta eſt. Per officii ſpeciem Ticinum, ſed abſente Cuniperto, venit: Regiam, ejectis cuſtodibus, & ſimul Regnum invadit. Quæ ludibria rerum humanarum! Patris fortunam

nam repræſentat filius, fugit inops & miſer, niſi quòd cum conjuge Hermelindâ, calamitatis ſociâ: quid? paullò pòſt rediturus. Latet, deſertus à ſuis, & velut expulſus: indignaris? exſpecta: iterum, ſecuriùſque regnantem conſpicies.

II. Cæterum Alahis, quo flagitio Regem exturbavit, eodem furore tyrannum egit. Jam ſcires, è violentâ manu ſceptra mox evulſum iri. Nihil abſurdius, quàm quòd miſſum à Damiano, urbis Præſule ſanctiſſimo, Sacerdotem, qui benè rerum potito precaretur, ſcurrili ſcommate exceperit: Intrare juſſum, ſi munda femoralia haberet; deinde, ſi ea munda, quæ femoralibus tegerentur. Hoc impudentiæ auſpicio humana & divina, ut contemnere, ita miſcere cœpit, iis quoque gravis, per quos evectus. Quia in Deum, Deique myſtas impius, odium hominum meruit; quia in homines crudelis, inſtabile ſibi Fortunæ veſtigium fecit. Labi debuit, qui ſcelere ſtare ſe arbitratus eſt: tamque facilè reduci Cunipertus potuit, quàm pelli.

III. Post fugam tamen ſævum ſervavit tyrannus animum, & armis in Regem ſurrexit. Cunipertus verò, ut ſuo unius periculo in compendium mitteret bellum, cauſsâ viribuſque fretus corporis, ad ſingulare certamen Alahim provocavit. Detrectantem iterato prælio

 aggreſ-

aggreſſus, opprimit. Una exercitûs totius ſtrages erat, inque cadaver tyranni ira quoque victoris duravit: capite cruribuſque truncatum eſt. Et hæc crudelitas Longobardis grata; quaſi mortuus quoque pœnam meruiſſet, qui ſcelere & rebellione Regnum deformârat. Poſt Alahim tamen Anfridus quidam ſceptrum tentavit, pari & animo & viâ; quia Forojulienſes vi armatâ ſubjicere ſibi potuit. Sed irritam hanc quoque audaciam fata voluerunt. Namque in ipſo belli apparatu captus, & ad Regem perductus oculis privatur. Cæcus in exilium abiens, vitam in pœnæ augmentum produxit. Hoc clementiæ fuit, non occidere, quem in ipſo ſceleris molimine fortuna deſtituit: magnitudinis, non timere, qui potuit comprehendi. Itaque punitus fuit, ſed ut ab Alahi diſtaret. Tyrannidis metu provincia defuncta, ſub Cuniperto invenifſe libertatem videbatur. Sed quid? ſuavi pace cuncta floreſcebant, ut cum ipſo deinde Rege velut conciderent.

IV. ETENIM rerum habenæ poſtquàm ad filium ejus LVITPERTVM, ætate adhuc tenerum, devolutæ, novo quaſi ſidere Regni ſtatus turbari cœpit. Haud aliter quàm ſi inter Ariperti liberos adhuc duraret odium, nepotes colliduntur. Exſurgit Ragumbertus, Gundeberti Regis filius, Taurinatium Dux, patriumque

triumque ſceptrum armis repetit. Pro puero Luitperto tutor ejus Aſprandus, vir fide & animo inſignis, pugnat; ſed infeliciter: quam fortunam & Rotharis, nequicquam Bergomatum ſuorum validâ manu ſuffultus, ſubivit.

V. Fugere victos, non perire Fortuna voluit, ut de Regno adhuc deliberaret. Luſum calamitatis videas: magis verò magiſque Longobardorum potentiam concuti, ut cadat. Interim victo jam hoſte, ſceptrum, tanquàm jure debitum, Ragumbertus capit, ſed ne geſtaret. In ipſo namque crudi adhuc Regni auſpicio, vix armis poſitis, vix ſanguine civium abluto, moritur. Si rectè calculum ponas, non tam pugnârat, ut Rex eſſet, quàm ut Regem filium faceret.

VI. Succedit igitur Aripertus; ſed novam belli tempeſtatem excepturus. Inſtauratis animis viribuſque Aſprandus Rothariſque redeunt. Fortunam rati tam facilè mutari poſſe, quàm Reges moriuntur. Sed illa benigniùs etiam Succeſſori indulſit. Prope Ticinum collatis ſignis concurrerunt acies: nec diu æquo Marte ardor pugnantium ſtetit. Clades cladi adjecta eſt, iterumque vincuntur, qui è fugâ convenerant. Ipſe hoc prælio Luitpertus in manus hoſtium venit: Aſprandus & Rotharis elapſi, ſequentem belli molem

traxerunt. Quippe priuſquàm colligere diſſipatum exercitum potuêre, in ipſis uterque latebris obſeſſi ſunt: Rotharis Bergomi, Aſprandus in inſulâ Comacenâ: & ſic quoque unus utrique ſuffecit. Rotharis urbe expugnatâ, exilio punitus eſt. Aſprandus ex inſulâ ad Bajoarios fugit, meliori occaſione bellum reparaturus.

VII. Sed Aripertus proſpero ſucceſſu in ſuperbiam elatus, quam pulchram pugnando victoriam fecerat, ſæviendo corrupit: adeò non facilè injicit animo frænum, qui fortunæ petulantiâ ſtimulatur. Statim igitur Luitpertum, illam Regiæ ſtirpis ſobolem necavit: hanc deinde crudelitatem quâdam velut ferociæ pompâ extendens, Aſprandi filio majori Sigiprando oculos eruit, Luitprando, quia planè puero, incolumitate conceſsâ. Et hic ille Luitprandus erit, qui adultus ſceptrum accipiet, magniqúe Principis gloriam ſuſtinebit. Nunc indignare: etiam in conjuge, & ſorore captivis Aſprandus vulneratur: utrique nares aureſque præcîdi Rex jubet, barbaro ritu miſeris fortunæ ludibrium exprobrans. Et quâ culpâ hanc contumeliam meruerant? Animo, nec non ſermone Reginæ erant. An vano? tam illuſtre nomen poſt calamitatem tamen mutilæ poſſidebunt. Jam verò unam ſi pudicitiam excipias,

quid

quid ampliùs eripi formoſis potuit? cum vultu periiſſe videbantur. Quippe tanquàm vitam ipſam mulier decôrem corporis æſtimat. Et tamen multum indulſiſſe Aripertus videri voluit, quia vocem, tanquàm *formæ* florem reliquit; quâ ſolâ agnoſci jam deformes poterant, & placere quoque altera fratri, altera marito, ſi redderentur. Mireris, à tam fœdis initiis Regis animum ad clementiam & modeſtiam deſcendiſſe. Obliterare ferociæ maculam magnâ ſagacitate conatus eſt: & obliterata foret, ſi oblivíſci injuriæ Aſprandus voluiſſet. Quæ vires etiam victo & exuli? quæ fiducia inopi & afflicto? idque poſt novennium? Taceo vindictam: Regnum cepit. Bajoarii viros, arma, ſed & victoriam ſubminiſtrant; qui tanquàm pro ſuo Rege pugnârunt. Prælium in agro Ticinenſi magnâ utrimque ſtrage commiſſum, & nocte diremptum. Aripertus nunc demum fortunam metuens, non in caſtra, ſed in mœnia, velut *victus* ſe recepit. Mox fugæ inito conſilio, è gazâ Regiâ, quantum ferre potuit auri, ſumit, & clàm ſoluſque urbem excedens, dum fluvium, vadi ignarus tranat, in rapidum gurgitem incidit, & metalli ſimul pondere depreſſus, aquis abſorbetur. Cadaver poſtridie inventum, terræque mandatum, finem bello impoſuit.

VIII. In Urbem & Regiam Asprandvs excipitur, alieno exercitu, quàm ſuo fortior: infortunio hoſtis, quàm ſuâ felicitate lætior. Sed tanquàm filio, non ſibi viciſſet pius pater, reſignat gubernacula, cernitque Regem, cui quaſi in opprobrium Aripertus pepercerat. Fato, non caſu dari imperia, hinc ſtatuas; & tamen virtutem cum ſorte in rebus humanis pugnare.

IX. Lvitprandvs igitur patrias virtutes ſolertiâ, & ſimul robore exprimens, conflatas à cognatis atque domeſticis inſidias extinxit: in ipſo luctandum aditu fuit, ut fundamenta poteſtas acciperet; & jam ſuâ manu veniſſe ad Regnum videbatur, qui periclitantia velut ſceptra è manibus conjuratorum extorſit. Magnum virtutis ſpecimen: pluris tamen in juvene Religionis ac Juſtitiæ curam facias; & Regnum novis mox legibus conſtitutum, templis ornatum, atcibus munitum. Tum quoque Comenſes D. Carpophori ædem, & caſtrum Baradelli, velut ſpeculam & tutelam urbis acceperunt. Pietatem Regis oſſa quoque D. Auguſtini, grandi à Saraçenis pretio redempta, teſtantur; quæ è Sardiniâ advecta, velut ſacrum Regni pignus Ticini depoſuit, templo & monumento condendis tanti viri reliquiis exſtructo. Tam inſignes virtutes dominandi quoque

cupidi-

cupiditas in parte imminuit: paullatimque irritata fortuna, quaſi inſanis molitionibus non ſufficiens, inſequentium mox Regum vota punivit, donec à ſceptro ad jugum Longobardi venirent.

X. FERRE jam quietem Luitprandus non potuit, anguſtiaſque arbitratus, quicquid majores poſſediſſent, Ravennam invadit, capit, diripit; inter alia antiquæ virtutis monumenta equeſtrem Romani Imperatoris ſtatuam Ticinum transferens, quæ adhuc in forò viſitur. Tam inſigni prædâ crevit victoriæ decus, tanquàm fracta Imperii *fortuna* Regi Barbaro cum urbe & imagine Cæſareâ ceſſiſſet. Juſtis quoque armis oppugnari à Longobardis Paulus Exarchus videbatur, qui dolo & bello Pontificem petierat. Quis fortunæ ubique ludus! Jam *provinciâ totâ exutus*, ad *Venetos profugit*: qui auxilia polliciti, ne arma tantùm conferrent, fraudes addiderunt. Nam & dimisêre inopem, tanquàm repulſum; & cùm claſſem inſtruerent, expeditionis conſilium ficto rumore tegunt, quaſi in Saracenos profecturi. Rebus paratis, rectà Ravennam petunt, feliciter pugnant, in urbem atque ditionem Exarchum reponunt. Hæc celeriùs geſta, quàm nunciari Luitprando potuêre. Is ergò eductis iterum copiis, in damni vicem pleraque Æmiliæ oppida,

ipſamque Bononiam in poteſtatem ſuam redegit; ſed nec tum quietus.

XI. Nova belli ſemina à Traſemundo, Spoletinorum Duce, qui defecerat. Eodem tempore Exarchus Eutychius, fruſtrà Leonis Imperatoris furorem ſpirans, Romanæ poteſtatis ditioniſque reliquiis à Pontifice ſpoliatur. Græcos igitur & Longobardos idem velut ardor bello caſtriſque ſociat. Namque fœdere icto communibus votis viribuſque in Traſemundum Luitprandus, in Gregorium Pontificem Eutychius inſurgunt. Traſemundum prima vis terruit, & ad obſequium Regis ultrò deduxit. Hinc Romam tranſlatæ ſunt copiæ, & minatus eſt militaris furor, quicquid nec Brennus fecerat. Sed vis numinis nefas avertit. Pontifex armis deſperans, Regem pro urbe deprecaturus, cum ſacrâ pompâ adiit, & quem hoſtem timuerat (ô exemplum pietatis!) mox ſupplicem habuit. Putares non belli, ſed religionis cauſsâ Luitprandum veniſſe. Nam & adoravit Pontificem, velut victus, & cùm ad prædam profectus eſſet, dona tulit. Quid pulchrius, quàm paludamentum Regium, armillas, baltheum, enſem, & coronam auream, velut ſpolia opima Principi Apoſtolorum ſuſpenſa? Utinam omnia hunc finem bella ſortirentur, & furorem rabiemque armorum

pietatis

pietatis affectus extingueret! felicior Europa eſſet, & Reſpublica Chriſtiana læto vultu ærumnas ſuas deleret. Nunc collidimur, & ut bella gerantur, religionem proterimus. Martialis violentia impietate commendatur. Luitprandus igitur majori gloriâ reduxit domum exercitum, quàm ſi de *Româ* triumphaſſet: ſeipſum vicerat.

XII. COMPRESSAM cohibitamque putares vim armorum, quæ in Saracenos, per id *tempus* Galliam vaſtantes, erumperet. Et ſanè actum erat de pulcherrimo Regno, *niſi* Longobardi atque Inſubres pugnaſſent. Sic verò tranſmarina ſpolia per Alpes in Italiam invecta ſunt. Mirandæ rerum vices! *ceſſiſſe* Barbari Luitprando videbantur aurum, quo D. Auguſtini corpus redemerat. Deinde Religionis hoſtibus Rex pius extorſit, quicquid Romæ direptum *non* erat. Sed neque ſic tamen tranquillitati litatum. Secundum enim mox bellum in Pontificem exortum, quod Traſemundus conflavit, iterum rebellis. Vir ingenio acer & igneus quieſcere non potuit: & quia fœdere in amicitiam Pontificis venit, urbis jam regioniſque Romanæ domini, timere Luitprandum deſiit. Pulſus tamen, Romam profugit, & in fidem tutelamque benignè receptus, novâ belli tempeſtate Urbem involvit.

Non dedi rebellem, quàm inſurrexiſſe, pro graviori injuriâ Rex accepit. Itaque in Pontificem irâ incenſus ruit, & partam nuper clementiæ pietatiſque gloriam velut deſtructurus, mœnia & templa petit, quibus pepercerat: gravior nunc etiam, leniri aut exorari precibus non potuit; & fruſtra ille quoque Gregorius erat, qui pacem flagitabat. Sed poſtquàm è Galliâ Carolus Martellus interceſſit, bellum ceſſavit: atque tum quoque, velut ſervatæ iterum Urbis gloriâ auctus, Ticinum Luitprandus rediit. Traſemundum, tertio mox bello victum, omni fortunâ exuit, & velut in pœnam imbui Sacris voluit, divinoque cultui ſolenniter mancipari. Inde graviſſimo morbo correptus, Regem ſalutari HILDEPRANDUM nepotem ſuum juſſit; atque ſocium, poſtquàm convaluerat, ſuſtinuit: in Zachariam Pontificem benignior, cui oppida nonnulla, adjecto viginti annorum fœdere, conceſſit. Hildeprandum tamen poſt mortem Luitprandi confeſtim Longobardi, augurio commoti, Regno dejecerunt. Publicam infelicitatem interpretati ſunt, in haſtæ vertice, quam ex more, velut majeſtatis inſigne tradiderant, cuculum inſediſſe.

XIII. SCEPTRA deinde in virtutis honorem RACHI, atque ultrò data. Is eum Pontifice fœdere innovato,

legibus

legibus emendandis incubuit, pacis juſtitiæque cultor, donec & ipſe Regni extendendi cupidine traductus ad arma, bello Romanam vexare provinciam cœpit. Vicit tamen armatum Pontificis oratio; & qui vires hoſtis ſui contempſerat, auctoritati ceſſit. Parum eſt, ſagum exuere, ad pacem redire; quod ſtupore dignum eſt, Regnum faſtidivit, & à ſceptro ad aſceticam vitam tranſiit, depoſito Regno, quàm adminiſtrato clarior. Pontificis verò quæ lingua! verba, arma fuère. Sic interdum ad victoriam amplius eſt, loqui quàm pugnare.

XIV. LONGOBARDI Rachi fratrem AISTULFUM ſubſtituunt, virum & manu ſtrenuum, & conſilio promptum: qui ut potentiæ Religionis ſtudium ſociaret, fœdus cum Pontifice in annos XL. pepigit. Regnare adhuc Rachim diceres: nihil ambitioni, omnia pietati & modeſtiæ dari. Sed ab hâc indole mox Aiſtulfus deſcivit. Etenim velut fato quodam actus, cùm dilatare magnitudinis ſuæ vires mallet, quàm regere, graviori molimine diſcrimen provocavit. Primus quidem impetus in Exarchatum, quem eo tempore Eutychius adminiſtrabat, erupit, & velut è malè ſopito nuper igni, belli cauſſa facili incendio recruduit. Ravenna obſeſſa, & ad deditionem compulſa eſt: neque capitis ſui ju-

gum reliquæ urbes & velut membra recuſârunt. Eutychius auxiliis deſtitutus, & melioris fortunæ deſperatione ad fugam compulſus, in Græciam abiit; atque tum Exarchi in Italiâ eſſe deſierunt. Magnus ſanè Aiſtulfus erat, ſi felicitati modum poſuiſſet: ſed cum potentiâ crevit victoris animus; qui tanquàm freto & Alpibus clauſurus Regnum, univerſam perfido voto Italiam complexus eſt. Roma ſupererat; & hanc velut jure obnoxiam ſibi putavit, poſtquàm Ravenna ceſſerat. Satis tamen viſum, tributariam facere; & in hanc ſententiam legatio miſſa. Sed rejecit nefariam petitionem Stephanus Pontifex, & quaſi fœdifragum non timeret, imminentis belli periculum excepit. Igitur clauſus Urbe, & ad extrema redactus, unicum ſalutis ſubſidium cenſuit, Tranſalpinæ pietatis arma implorare. Neque tarda illa. Pipinus, cùm Eccleſiæ beneficiò Rex eſſet, opem addixit; omniumque ordinum conſenſu expeditione decretâ, bis Regni viribus ſuccinctus perfringit Alpes; bis infeſta per Inſubres ſigna ducit; bis denique Ticinum obſidet, ipſumque Aiſtulfum ad pacem & fœdera compellit. Sic tamen, quia coactus, ad ingenium rediit. Pudebat limitum, quos hoſtis fixerat: quaſi alieno arbitrio Regnum circumſcribi turpe eſſet. Sed quid eſt? cùm fœdifraga

difraga rurſus moliretur conſilia, & moveret arma, fortè inter venandum ab apro percuſſus, velut ſceleri immortuus eſt.

XV. Hinc Regnum Deſiderius, qui Aiſtulfo Comes-ſtabuli fuerat, ſibi vindicavit, non ſine motu Longobardorum, & Inſubrum, Rachim quodam velut conſenſu repoſcentium. Et veniſſet ille ad ſceptra, ſemel abdicata, niſi Pontifex Deſiderio favens, indigna viro Religioſo vota refrenaſſet. In novo Rege ſumma pacis & pietatis ſigna reluxerunt, ſed (quæ peſtis jam propemodùm hereditaria erat) ambitione deinceps corrupta ſunt. Filiam Carolo Francorum Regi deſpondet, quæ repudiata irarum, & diſſidiorum cauſſa fuit, belloque ſuffecit. Cùm univerſæ Italiæ imperium affectaret, Romam, ac deinde Ravennam occultis factionibus turbat. Ut quoque infeſtum Pontifici Carolum redderet, Galliamque collideret, Carolomani uxorem, filioſque, à patruo velut profugos, in clientelam ſuam admittit; eos ſi Reges Pontifex inungeret, pacem fieri poſſe. Quia dolus non ſucceſſit, ad bellum conſilia eruperunt. Quieta hactenus arma, repentinâ vi in Pontificem mota. Ferraria, Comaclum, Faventia captæ: & quia ubique Romanis jam infeſti Longobardi, velut uno incendio Italia flagrabat. Pon-

Pontifex in tantâ rerum calamitate Urbi quoque timens, ad Carolum legatos mittit, auxilium implorat. Putares adhuc Pipinum vivere, aut reliquiſſe filium, qui natum ſe Eccleſiæ intelligeret. Tanto ardore itum eſt in bellum, ut minari fata Longobardis viderentur. Quod terrorem augebat: partem copiarum Rolandus & Oliverius ducebant, non annalibus tantùm, ſed & fabulis celebrati. Collegerat interim exercitum Deſiderius, numero validum, Alpiumque fauces occupavit. Non alio loco pellere faciliùs hoſtem potuit, ſi auſus modò conſiſtere. Sed cohortes aliquot per cautes avioſque calles à Carolo juſſæ circumduci, & à tergo ſe oſtentantes, Regem terruerunt. Cùm pugnare poſſet, fugere maluit, victoriæque famam hoſti reliquit. Sanè tunc apparuit, non pro numero fuiſſe robur, ampliuſque in rebus bellicis viros, quàm homines poſſe. Quid mirum? jam ſive feſſi, ſive delicati Longobardi, & ducentorum plus minùs annorum deliciis in Italiâ emolliti, deſierant fortes eſſe. Sic ætate ac morâ labefactantur omnia; ſed ſi corruptela accedit, præmaturo vitio corruunt. Deſiderius igitur Alpes deſerens, celeri fugâ Ticinum contendit, Regni fata mœnibus turribuſque crediturus. Urbs obſeſſa eſt, & quod in extremis ſolet, acriter defenſa, donec primùm fames,

mes, hinc peſtilentia graſſari cœpit: quæ duo mala ampliùs quàm hoſtis nocebant. Intereà plures paſſim urbes ad Carolum Pontificemque deficiunt. Cùm tamen duraret obſidio, Carolus, diviſis copiis, Veronam quoque cinxit, quò à Deſiderio miſſus erat filius Adalgiſus, ſceptri pridem conſors, heres non futurus. Sed ille imparem ſe longiori ratus bello, ne Rex eſſet, libertatem fugâ emit, & ex Urbe prorumpens, in Græciam elapſus eſt. Conſtantior adhuc pater, non felicior; & in præcipitio rerum cum fortunâ luctabatur. Tandem ad ultimam neceſſitatem compulſus, ſe, uxorem, liberoſque hoſtis arbitrio committit, hoc unum in ſolatium miſeriæ vertens, quòd à Carolo vinceretur. Membra Regni quaſſata erant, priuſquàm caput concideret: poſt Deſiderium quoque nemo pugnandi fiduciam admiſit. Sic tandem, cùm clementiam omnes victoris mallent, quàm vim experiri, à Longobardis ad Francos ſceptra fortuna tranſtulit.

FRY-

HISTORIÆ BARBARICÆ LIBER IV.

ARGVMENTVM.

ITALIÆ tranquillitas; ſed rebellione mox perturbata. Vindex adeſt Carolus, filiumq; Pipinum Regem eſſe jubet. Bellum deinde cum Aragiſo, Adalgiſo, Grimoaldo. Roma quoq; interno tumultu æſtuans, excivit Carolum, & Imperatorem ſalutavit. Saracenorum Irruptio, & à Bernardo Pipini F. repreſſa. Carolus Ludovicum filium conſortem Imperii, Bernardum nepotem Regem Italiæ facit. Ludovicus pari exemplo inter filios potentiam partitus eſt. At Bernardus Galliæ Regnum armis petens, à bello ad judicium raptus, oculis privatur.

Ad Italiam igitur regendam Lotharius miſſus eſt. In Ludovicum Pium, & patrem, filiorum impietas. Hi inter ſe hoſtes, bella tandem novâ Regnorum diviſione componunt. Ludovicus Lotharii F. Italiæ Rex, & Imperator. Religio apud Mediolanenſes ſchiſmate concuſſa. Nova, & ſacrilegio infamis Saracenorum Irruptio. Leonis Pontificis virtus. Ludovicus Maſſaris latrocinium delet; Saracenos verò adhuc infeſtos ſummo niſu Italiâ expellit. Hinc turbæ: Carolus Calvus Regnum & Imperium occupat. Hinc Carolomanus Regnum, Ludovicus verò Balbus Imperium. Tandem Carolus Craſſus totâ Majorum fortunâ augetur. Italorum de Regno & Imperio decretum.

I. CAROLI recentem victoriam pietas & clementia auxère: nemo religioſiùs invaſit Italiam, nemo mitiùs perdomuit. Regem tantùm Longobardi mutaverant, Dominum Inſubres. Sedes & fortunæ cuique integræ. Nulla poſt bellum calamitas: nomen potiùs, quàm jugum ſervitutis victi ſuſtinebant; &, ut

 ſimpli-

ſimpliciter dicam, ſub Francis velut liberi erant. Inſigne terrere Regium poterat, quod victor Moguntiaci ab Archiepiſcopo Mediolanenſium ferreâ coronâ redimitus, ſolenni admodùm ritu, aſſumpſit. Præfecti ex indigenis: Leges non mutatæ, ſed auctæ. Romanis enim & Longobardicis acceſſerunt Salicæ; liberumque unicuique, quibus vellet, vivere. Sanè debellatos hoſtes adhuc non diceres. Quippe Aragiſus, Deſiderii gener, Dux Beneventanis, Hildebrandus Spoletinis, Rodgandus Forojulienſibus conſtituti. Inſubrum Regio, & quicquid in Galliâ Ciſalpinâ Longobardi poſſederant, ab ipsâ jam gente deducto nomine, LONGOBARDIA appellata. Prorſus dediſſe amplius, quàm eripuiſſe Victor videbatur. Igitur quemadmodùm in Galliam abductus Deſiderius, ſolitam poſt Regnum quoque appellationem retinuit: ita poſt Deſiderium, ſuam deprehenderunt eſſe provinciam Longobardi, quia amiſerant. Verùm ut & Pontificem ſcires victoriæ participem, Exarchatus Romanæ ditioni acceſſit. Et tamen fruſtrà, cùm ſævire poſſet, benignus Carolus fuit. Abduci cum conjuge Deſiderium graviùs jam erat, quàm ſuperatum eſſe. Quicquid ſecuritatis cauſsâ factum, pro contumeliâ fuit. Sed & odiſſe hoſtis beneficium victi cœperunt, poſt-

poſtquàm evecti ſunt.

II. RODGANDUS res moliri novas auſus, ad defectionem proximas quaſque concitat urbes, & velut accendit. Gliſcit tumultus, atque adeò facere quiſque videbatur ſtrenuè, qui arma ſumeret. Majoris jam momenti erat, reprimere Rodgandum, quàm Deſiderium debellaſſe. Ac ſanè bello opus erat, ut tempeſtas reſideret. Redit igitur in Italiam cum exercitu Carolus, & cruenta adhuc ſanguine Saxonum arma in Longobardos transferens, non tam vincit, quàm viciſſe ſe oſtendit. Quia ipſe iterum Rex pugnavit, uno prœlio totus ille tumultus oppreſſus eſt, cæſo hoſtium exercitu. Rodgandus captus, concitati belli ſcelus ultimo ſupplicio expiavit. Sic poſt regni fatum adhuc ſe concuſſit Longobardorum fortuna, ultimoque velut niſu collapſa eſt. Sed Carolus, cùm in Germaniâ deinceps, Hiſpaniâque proſperè rem gereret, majoris eſſe virtutis opus intellexit, Italiam retinere, quàm ſubjicere; populoſque nonnullos faciliùs vinci, quàm regi. Itaque filium Pipinum ferream ſumere coronam juſſit, & Longobardis regiâ poteſtate præeſſe. Sic tamen Atagiſus, ambitione inflatus, inſurrexit, Principis nomine aſſumpto, Ducis abdicato: atque his gradibus ad Regnum adſpirabat. Tanquàm bello ſufficeret,

quia Deſiderii gener; Pontificiam infeſtam provinciam habuit. Igitur rebus iterum præſtò eſt Carolus, ſuoque ductu motum compeſcit.

III. DESIERAT hic in ſinu ignis, & mox è Græciâ incendium immiſſum, fomite Adalgiſo, Deſiderii filio, qui Conſtantini viribus armatus, in Calabriam exercitum trajecit. Occurrunt, juſſu Pipini, Vinigiſus legatus Regius, Hildebrandus Spoletinorum Dux, Grimoaldus Aragiſi filius, Beneventanorum Princeps, qui Pipini gratiam, Adalgiſi Avunculi neceſſitudini antetulit. Quis potentiæ ludus! A Longobardis ipſis deſtrui reliqua Longobardi Regis ſpes debuit. Tantâ pertinaciâ pugnatum eſt, ut dubia aliquantiſper hæreret fortuna, dum fidem Longobardi, robur Græci teſtatum Regibus conantur reddere. Tandem infra fidem robur fuit, fuſo tranſmarino exercitu. Cladem ipſe Adalgiſus auxit, captus, atque inter tormenta extinctus. Hæc vincentium feritas. Sed nec fidei conſtans Grimoaldus fuit: tanquàm Adalgiſo invidiſſet Regnum, paucis pòſt annis moliri ipſe cœpit. Igitur à Pipino & fratre ejus Ludovico in ordinem redactus eſt. Hâc jam rerum pace Pontificem varia Romanorum factio divexàvit, velut ad priſcam adſpirantium libertatem: ac jam majus bello reſtabat opus,

quod

quod niſi Carolus perficeret, fruſtra viciſſe videretur. In Italiam, & ad urbem venit, non pulchriori facinóre pietatem profeſſus, quàm quòd Eccleſiæ caput, Romæ Principem reſtituit: dignus jam ſanè, qui Auguſti nomine & titulo conſecraretur. Hanc gratiam Pontifex retulit, velut fulcrum labanti Occidenti ſubjiciens, quo Religio potiſſimùm niteretur. Ergò Imperii inſignia, quæ cum Momyllo nuper deſierant, renata ſunt; ſed in Galliâ Germaniâque deinceps reſplenduerunt. Italia, quia ſub Auguſto non ſuo, turbari mox iterum cœpit. Initium à Pipino, qui obiter primùm cum Beneventanis, acriùs deinde cum Venetis victor colliſus eſt. Mox Mediolanum veniens, ut res Inſubrum ordinaret, morbo correptus obiit.

IV. Nova hoc tempore Barbaries Italiæ à Saracenis imminebat: qui, ex Africâ & Hiſpaniâ collectis copiis, ſtragem magis quàm bellum erant illaturi. Sic à Meridie & Occidente latronum conjuravit turba, & quia mari veniebat, quædam velut tempeſtas immitti viſa eſt: quæ primis tamen vix illiſa litoribus, frangeretur. Tantum Carolus potuit, quamvis abſens; nunc quoque victor Italiæ, quia vindex. Bernardum nepotem, Pipini filium, cum valido exercitu è Galliâ mittens, ſolâ hoſtem

famâ avertit, quia perterruit. Barbari, quam in terram auſi non ſunt (fruſtrà etiam tentatâ Corſicâ Sardiniâque) in mare rabiem ſuo damno effuderunt.

V. Tvm verò Carolus, jam ætate gravis fractuſque, continuâ felicitate fluentem tot annorum fortunam maturo velut conſilio ſtabiliens, Ludovicum filium conſortem Imperii, Bernardum nepotem Regem Italiæ conſtituit. Sed quid? dum partitus eſt Regna, potentiam debilitavit. Inter proximos plus dominandi cupiditas, quàm ſanguinis jus potuit. Odia, & mox diſſidia genuit diviſa majeſtas: tum in belli cauſſas ſuſpicio, & in diverſum trahentes miniſtri valuerunt. Ludovicus Aquis-Grani ab ipſo patre, Bernardus Moguntiaci ab Archiepiſcopo Mediolanenſium coronatus, alter Imperii, alter Regni Italici onus mox ſubivit. Carolus, tanquàm rebus conſtitutis ac firmatis, paullopòſt fatis conceſſit: vir fortior, an felicior dubites; dignus, qui Magni cognomen acceperit. Pugnando ſtrenuus, vincendo clemens, regendo pacificus. Armis conſiliiſque rem Chriſtianam conſtituit, & parem pace laudem promeritus, litteras doctrinamque jam exoletam Chriſtianis reddidit. Ergò quòd adhuc Latini ſumus, quòd Barbariem exuimus, Carolo debemus. Ceſſit Romanos Pontifici, & ubi-

que

que Romanos fecit. Magnum opus! Paullatim, velut è nocte, artes, diſciplinæ, elegantiæ emersêre; & quæ in Italiâ perierant, toto ferè Orbe renatæ. Trans Alpes Imperium iverat; ſequi cultus ingenii debuit: Religio propagata erat, his fulcris ac pedamentis indigebat. Negares ultrà Barbaros eſſe, niſi novos Eccleſia, & Italia hoſtes inveniſſet.

VI. LUDOVICUS paterno exemplo imprudens, *ſuis quoque filiis Regna* diſtribuit: & quâ ſolemnitate! Principum *populorumque comitiis*. Lotharium igitur maximum natu, Imperatorem, ſimulque Regem Franciæ renunciat, Pipinum Aquitaniæ, Ludovicum Bavariæ. Hinc non levis motus, ſtimulante ambitionem invidiâ, & quaſi jure veſtitam. Bernardus Francorum Regnum quodam naſcendi ordine ratus ſibi deberi (quippe Pipino, majori Caroli filio editus) paternam ætatis prærogativam in belli cauſſam contulit. Regem ſuum Italia ſequitur, & conjurat; eoque facilior, quia ab Anſelmo Mediolanenſium, & Volfoldo Cremonenſium Antiſtite concitata. Sic Regni cauſsâ in patruum arma Bernardus movet, ſaltuſque Alpium præſidiis occupat. Pro Ludovico Germania & Galliâ ſurrexêre: quippe pro Imperatore. Sed ſine Marte & cæde debellatum eſt. Nam cùm quotidie ſive cauſſam,

ſive fortunam Bernardi plures Procerum deſererent, prodi metuens, ultrò arma ſubmiſit hoſti, ſeque & exercitum tradidit. Jure judicioque conjurationis crimen agitatum: ipſiuſque Regis nomen damnatorum numero aſſcriptum. Non ſine ſanguine, ſed citra mortem ſupplicium ſtetit; utque vivus velut non viveret temerarius juvenis, luminibus orbatus eſt. Antiſtites dignitate moti vitæ Monaſticæ mancipantur. Inſubribus igitur in pœnam fuit, Principem habere cæcum. Sed is jam magnâ parte mortuus, paullopòſt, velut contumeliâ tabeſcens, deceſſit. Mediolanum quàm amârit, moriens teſtatus eſt: hîc ſepeliri voluit.

VII. HINC Italiam Ludovicus per Legatos adminiſtravit: ſed cùm ſic quoque nutare res viderentur, mittere Lotharium placuit; ut fieret Rex, qui erat; & ferro coronaretur, qui jam auro fuerat redimitus. Peractis ſolennibus, Inſubres tanquàm ſuos cœpit regere. Mox & Imperii purpurâ Romæ à Pontifice auctus, totam patris fortunam ſuperſtitis referebat, ſanguine filius, dignitate ſocius, & perinde bello hoſtis. Sceleris origo à Pipino Aquitaniæ Rege, qui patri offenſus, ne ſolus pietatem læderet, in partes quoque fratrem utrumque traxit. Primus quidem motus induſtriâ Ludovici ſopi-

tus

tus eſt; ſed acriori rurſus fragore erupit. Arma utrimque ſumpta, acies directæ, & fruſtra cohibere furorem Pontifex coràm tentavit. Tamen, ut fraudi potiùs, quàm prælio ſcelus committerent, in colloquium patrem pelliciunt, & comprehendunt. Id egêre Pipinus & Ludovicus: amplius etiam Lotharius, quaſi plus eripere patri poſſet, qui plus acceperat. Piaculo ab Epiſcopis infamatum, & hæc injuria eſt, arma, Imperiiíque inſignia ſolenniter jubet ponere, hæc violentia: pullâ deinde veſte circumduxit, & oſtendit, hoc ludibrium. Quid mirum, nullam Regni ſocietatem eſſe? jus ſuum ſervare natura non poteſt: cùm pietatem proſtravit ambitio, nullum ſcelus leve eſt. Sed tantum nefas Proceres non tulêre, affectu jam & miſeratione filii. Etenim in ſeculi dedecus inſurgentes, vi armatâ priſtino fortunæ faſtigio Ludovicum reddidêre. Ille verò, ut verè PIVS eſſet, filiis ignovit. Redit mox in Italiam Lotharius, etiam poſt fortunam acer, furentis animi virus in ſuum jam Regnum, quia ad auxilia anteà ferenda tardum, aut in partes difficile, effundit. Itaque templa bonis ſpoliare cœpit, Pontificem impetere, Saracenos, Italiæ paſſim litora infeſtantes, negligere. Hîc verò lenis iterum Ludovicus: nam per legatos Pontificis admonitus, veniâ, quàm pœnâ corrigere

rigere filii errorem maluit, patrem ſe potiùs, quàm Imperatorem cogitans. Quare corripuiſſe contentus, in gratiam recipit, & novo inſuper honore ingenium ejus flectens, tutorem Carolo filio, quem Pipini loco, per eos dies mortui, Regem Aquitaniæ dederat, conſtituit. Cùm Lotharius ceſſaret, novos adhuc motus ciere frater ejus Ludovicus cœpit, educto in patrem iterum exercitu: non tam ſceleſtus, ut confligeret. Pudore novi ſceleris deterritus, & tanquàm piiſſimi hoſtis timeret adſpectum, fugienti ſimilis ac trepidanti receſſit, inque Regni ſui latebras ſe abdidit. Sic ſine prœlio & ſanguine victor Ludovicus, morbo mox & mœrore interiit, gravioribus velut injuriis liberorum divinitus ſubtractus. Atque hunc majorem Poſteritas Regem diceret, ſi tam felix pater, quàm pius Princeps fuiſſet. Obſtiterunt filii, velut ad ſeditiones nati, non paſſi ad plenam gloriam optimum clementiſſimumque virum conſeneſcere.

VIII. SED quid? deinceps in ſe converſi, majori contentione miſcuerunt rabiem, quia non ex æquo Regna poſſidebant. Tanquàm armis juſtiùs partituri fortunam relictam, in Lotharium Ludovicus & Carolus conſpirant: & quid, niſi Manibus infeſti patris, cujus & judicium repudiant, & voluntatem reſcindunt? Puta-

Putares etiam mortuum oppugnari. Nefas! Magnis ſubſidiis hæc audacia fulta, tantæ robur potentiæ ſcidit: & cùm ad prœlium accinctus eſſet Lotharius, deprehendit etiam ſuarum in ſe virium partem concitatam, ampliuſque in pugnam hoſtes ducere, quàm poſſiderent. Victus igitur & fugatus, paciſci potuit. Carolo, quicquid à mari Britannico ad Moſam extenderetur, ceſſit: Ludovico omnis trans Rhenum tractus: Lothario Belgica, quæ Auſtraſiæ pars erat, item Burgundia, Provincia, Italia, & Imperii dignitas. Atque hic Auſtraſiam ordinans, novo Regno nomen de ſuo nomine indidit, quod adhuc durat. Tanquàm ſic quoque ſorti ſuæ impar, filium Ludovicum, admodùm juvenem, in Italiam miſit, Regem, & ſimul Imperatorem. Talem pronunciavit ipſe, & mox Pontifex ingenti totius Italiæ applauſu inſignivit. Gratus Inſubribus novus Rex fuit, cujus præſentis tutelâ & patrocinio munirentur. Cùm ille tamen non minùs Religioni quàm Regno ſtuderet, interno ulcere felicitas populi intabuit. Etenim, quieſcentibus armis, bellum fuit, & quia in rebus ſacris, gravius atque periculoſius. Ut ſcires poſt Regem eſſe, qui turbare faciem Reipublicæ poſſet, Angilbertus Mediolanenſium Archiepiſcopus novo noxioque exemplo ab Eccleſiâ Ro-

manâ

manâ deſcivit. Leve damnum, ſi cum viro pertinacia deſiiſſet: duravit ſuperſtes, cauſſiſque ſubnaſcentibus, robur colligens, ducentos admodùm annos traxit.

IX. ITALIÆ malis unum hoc etjam deerat, ut & SARACENORUM impiâ rabie tandem laceraretur: qui non contenti litora primùm oberraſſe latrociniis, aut per contentiones Adalgiſi & Siconolfi Barium, Maſſare duce, occupaviſſe; novam colluviem ex Africâ trajiciunt, & ad mœnia ipſa Romana procurrentes, oculos trepidæ civitatis fumo, ac pulvere implent. Non tam hominum, quàm Religionis odio quodam acti, prædam ruinâ templorum inſtruebant. Ergò & in ſuburbanas Divorum Petri ac Pauli Baſilicas impetum faciunt. Quis reſiſteret? Immanium Barbarorum avaritiæ ceſſit, quicquid Chriſtiani Reges tot annis, ac tantâ liberalitate congeſſerant: tanquàm una manus hauriret pietatis divitias, una hora diſſiparet. Ornamenta quæ rapi non poterant, turpi ludibrio confracta ſunt, ſacra ſupellex in luxuriæ, & obſcœnitatis uſum verſa. Putares & ipſo quoque Deo fana ſpoliata. Vix præter muros & tecta quicquam remanſit; & in hæc quoque ſæviiſſet immanitas, niſi flammam incendiumque bonus Genius arcuiſſet. Sic non omnia impia manus per-

peregit; ampliuſque numen, quàm ſcelus potuit. Spolia hæc tamen quid niſi Urbi atque Italiæ univerſæ detracta videantur? Sanè damnum, an contumeliam appellem neſcio; graviſſimum vulnus fuit: quod ut univerſum Reipublicæ Chriſtianæ corpus ſentiret, capiti inflictum. Sed Barbari, cùm, impoſitâ navibus prædâ, Africam repeterent, fœdiſſimo naufragio diſperſi, ſacrilegii pœnas dederunt. Prorſus tantum nefas toto obrui pelago debuit; ut qui homines evaſerant, Divorum tamen vindictâ plecterentur.

X. Bene, quòd Leonem tum Pontificatus accepit, magnæ virtutis & prudentiæ virum; qui admirabili ſolertiâ delere injuriam illatam cœpit, mœnibus quoque Vaticano adversùs Irruptiones direptioneſque circumdato ac munito, cùm majoris jam munificentiæ opus eſſet, tueri ornamenta, quàm amplificare, & novæ iterum prædæ Africa inhiaret. Sed & Maſſar, qui Barium inſidebat, à Beneventanis receptus, ut Adalgiſo adversùs Siconolfum auxilio eſſet, infidam opem ad rapinam vertit, ampliuſque quàm hoſtis nocuit. Ex urbe deinde in agros injuriam proferens, templa ac monaſteria paſſim bello vexavit, omnemque regionem ferro igniques ſubjecit: niſi obſtaculum inveniret, facturus, quod nulla adhuc Barbaries tentârat. Quantum Ludovicus

dovicus fecit, Inſubribus debetur: illinc ductis copiis Beneventum obſedit, & in poteſtatem ſuam coactos Saracenos, unà cum Duce omnes jugulavit. Sic non potuit ſine crudelitate peſtis illa excidi. Quid excîdi? renata eſt, & mox in damna iterum, graviùſque erupit. Reliquiæ Barii relictæ erant, & terrere Italiam potuêre. Omninò tanquàm ad ſtrages & ruinas remanſiſſet fomes, incendium ex intervallo dedit. Sed dum adoleſcit hic ignis, vireſque ſumit, Lotharius monaſticam ſibi quietem moliens, aſſignare filiis fortunæ ſuæ partes voluit, & diviſa jure, quàm dividenda armis Regna relinquere. Satis ſibi jam gloriæ partum; ſceptro poſito, Regum fore patrem: proſpecturum ſimul, ne quo ipſe cum fratribus furore colliſus eſſet, filii diſſiderent. Hoc enim jam hereditarium videbatur, in mutuum exitium armari fratres; ne, quod in Caroli nepotibus cœpiſſet malum, in poſteris deſineret. Sed irrita Lotharii fuêre vota: quâ concordiam curâ ſtabilire conatus eſt, potentiam colliſit: quantùm quiſque accipiet, in arma & bella convertet; Ludovicus Italiam, & Auguſti titulum, Lotharius Lotharingiam, Carolus Provinciam, Burgundiamque. Ludovicus igitur, cùm terminatum Alpibus Regnum accepiſſet, oſtendit egregiè Cæſariæ Majeſtati Italiam ſufficere,

cere, Regiæ Inſubres. Urbes inſpexit ſingulas, & ordinavit; Ticini tamen præcipuè, atque Mediolani juris conſtituendi cauſsâ verſatus eſt. Etiam mores inſpexit, quaſi non aliter pacatum ſecurumque rerum ſtatum habiturus, niſi ſcelus omne exularet. Sed quam in Italiâ ſibi quietem promitteret, adhuc à Saracenis infeſsâ? Hi jam, Seodano duce, totam pænè Apuliam occupârant, nec poterant niſi Imperatoris viribus retundi. Dubiâ tamen fortunâ bellum eſt tractum. Ille Barii obſidione ſic laſſatus, ut Lothario fratre cum copiis in auxilium excito, adhuc ſuſpecta haberet fata, nunc victor, nunc victus, promiſcuo eventu. Quod clade majus, intellexêre hoſtes, non ſe rapinis tantùm, ſed bello pares eſſe; Italiæ Imperiique vires ſuſtinuerant. Ludovicus igitur dedecore magis, quàm damno ſtimulatus, quanto ad extremum potuit niſu, arma movet, & in gentem Barbaram pari irâ & violentiâ irruit. Gemino prœlio victi & profligati, in Calabriam ſe recipiunt: ſed neque hic tuti, provinciam hoſti relicturi, ferro ignique vaſtant: atque hoc facinore edito (ſcilicet ne crudeliùs veniſſe, quàm fugiſſe viderentur) conſcenſis navibus, per naufragia in Africam evadunt.

XI. Pax jam & tranquillitas Italiam reſpexerant: ſed, ut rerum humanarum

rum inconſtantia eſt, vultum mox iterum ſubducturæ. Ludovicum Mediolani extinctum turbæ & calamitates ſecutæ. Ejus patrui, Carolus Calvus Franciæ, & Ludovicus Germaniæ Reges, ad rapiendam hereditatem concurrunt. Italiæ Principes quodàm velut jure inſignia ſibi Auguſtalia depoſcebant, quaſi, Ludovico ſine liberis mortuo, Ciſalpinis, & velut indigenis debita. Sed plus arma valuêre. Carolus Calvus, cum exercitu Alpes tranſiens, dum occupat, à Pontifice petit Imperium, & inauguratur. Regem deinde fieri, facile fuit. Ticini coronam ſumpſit, leges tulit, & res Italiæ conſtituit. Itaque in Sacrorum Principem Tuſculani Comites conſpirant, quia rejecti: hujuſque facinoris conſortes, ſi non auctores, Formoſum Epiſcopum Portuenſem, & Gregorium Nomenclatorem habuerunt. Ludovicus Calvi frater, dum bellum adornat, Francofurti diem obiit. Hujus filii Carolomanus, Ludovicus, & Carolus, Regna Patris partiti, cauſſam ſuſcipiunt: quorum Carolomanus, poſt obitum Calvi, Italiæ Regnum triennio tenuit. Sed Ludovicus Balbus, Calvi filius Imperii inſignia à Pontifice accepit. Poſt Carolomani obitum fratres ejus hereditatem invadunt: Ludovicus Bajoariæ Regnum, Carolus Italiæ. Atque hic ad ſpem quoque Imperii non vanâ cupiditate erectus,

ctus, Romam advolat, coronam capit, & Fortunæ velut manu ad majoris potentiæ faſtigium ducitur: quippe fratre Ludovico extincto, Lotharingiæ, & Bajoariæ Regnis augetur. An ſatis? etiam Franciæ. Etenim Ludovico, & mox Carolomano, Balbi filiis, fato functis, à Proceribus ipſis vocatus eſt, ut ab eodem & Rege & Imperatore Normanorum vis & crudelitas reprimeretur.

XII. SED dum ille vires ſuas bello Normanico occupat, & ſine fructu pacis vincit: Saraceni, velut occaſionem nacti, Italiam denuo lacerant. Tarentinæ reliquiæ validam manum fecerant, incendiis & rapinis aptam. Ex ipsâ hâc calamitate rerum Romana factio vires accepit, nuper indignata Imperium tradi exteris, cùm domeſtica virtus tantæ majeſtati par eſſet. Fractam divulſamque Caroli Magni potentiam, in poſteris aut laborare, aut collidi. Sibi Italiam ſufficere, ſuum ſi Auguſtum habeat: eum generoſiùs conſtitui, quàm accipi. Audivit Pontifex, & libertati gloriæque Italiæ favens, cùm ſine diſcrimine refragari non poſſet, publico edicto velut temporum fata ordinavit: Ut ſi Carolus Craſſus non relictis liberis decederet, Regni Imperiique fortuna penes Italicos Principes eſſet. Intereà cum Normanis in Galliâ Craſſus luctatur; ſed viribus eorum & furori im-

par. Quid dicam? Ne Italiæ deinceps Franci potirentur, domi, & ab immaniſſimo hoſte fracti: Regem verò debilitavit Barbaries hoſtium, ut ſuorum perfidia perderet. Quippe Germani, tanquàm hâc tutelâ nequaquam ſecuri, quinetiam in Arnulfum Carolomani filium proni, Regnum Carolo abrogarunt. Ille quàm infra magnitudinem ſuam jaceret, tam impatienter privatam fortunam tulit. Unde ſicuti regere difficile ei fuit: ita non regere, miſerum. Magis etiam ideo concupivit priſtinæ majeſtatis faſtigium, quia indignus illo habitus. Vitam cùm afflictam mœrore dehoneſtaret, mox fato correxit. Obiit enim, cùm vix infelix eſſe cœpiſſet: felix potiùs, quia calamitati ſuæ non ſuperfuit.

ERYCI PVTEANI

HISTORIÆ BARBARICÆ

LIBER V.

ARGVMENTVM.

ALIENI *impatiens ſceptri Italia, in ſe irruit. Vido & Berengarius de Regno contendunt. Sed hic, Inſubrum licet manu ſubnixus, vincitur pelliturq́ꝫ. Non felicior Arnulfi copiis, à novo Rege, & jam Imperatore rejectis. Ipſo Arnulfo opus erat, ut Berengarius reſtitueretur. Sic victus Vido & fugiens, fatis conceſſit. Lambertus igitur, Vidonis filius, Regnum, dejecto rurſus Berengario, occupat. Interea Arnulfus à Pontifice evocatus, ut Sergianam factionem comprimeret, Romam capit, & Auguſtali purpurâ*

auctus, cùm fruſtra Lambertum armis, Berengarium inſidiis peteret, Italiam reliquit. Tranſlato in Lambertum Imperatoris quoque titulo, cauſſam Berengarii Inſubres ſuſcipiunt, ſed irrito eventu. At Lambertus, cùm vim ſuperaſſet, parricidio cecidit. Ne ſic quidem ſceptrum Berengario firmum, turbante Ludovico, Boſonis filio, parteq; Regni rapiente. Qui imminui potuit, pulſus eſt. An deſperaret? In Italiam poſtliminio venit, ſtratagemate Ludovicum capit, & excæcat. Hungarorum Irruptio, ac nova à Saracenis procella. Berengarius tandem Imperator, à Rudolfo Burgundiæ Rege prœlio ſuperatus, cùm adhuc animum non remitteret, amici manu interfectus eſt. Redeunt Hungari, graviq; clade Ticinum ſubvertunt.

I. NON omnium adhuc Barbarorum immanitate Italia perierat, & in ſe converſa, inteſtino ſcelere ruinam quæſivit. Nihil triſtius, aut calamitoſius eo tempore & ſtatu: ſi ſtatus tamen dicendus

dus eſt, in quo nulla quies fuit, niſi quòd ſævitiæ & tyrannidi datum. Tanquam fatum ſuum exteris inviderent Italici, ferrum in ſe mutuò ſtringunt, & quam vindicatum eunt Regni purpuram, majori rabie lacerant. VIDO, & BERENGARIUS, ille Spoletinorum, hic Forojulienſium Dux, Pontificis Decreto ſubnixi, ſceptrum moliuntur: primùm fœdere, dum Craſſi adhuc viventis Regna dividunt: dehinc bello, poſtquàm feliciùs Italiam Berengarius, quàm Galliam Vido invaſiſſet. Hic igitur, quam ab hoſte non potuit fortunam, ab amico & ſocio extorquere aggreſſus eſt, & reductis domum copiis, pro Italiâ bellum in Italiâ gerere. In partes ipſe Pontifex, & hoc exemplo populi veniunt. Tanquàm faciliùs duorum Regum ferro, quàm imperio ſufficerent, in ſua viſcera ſanguinemque armantur. Furor fuit non minor partium, quàm Ducum: ac dum caput ſibi quærit Italia, ſalutem impendit, inſanientiumque more, manus ac membra ſua cædit. Non potuit ſine hoſte Rex conſtitui: & qui ſub alieno nolebant imperio vivere, libertatem oppreſſerunt. Prior coronam Berengarius, arma Vido capit: qui, ut parem in bella titulum ferret, Rex quoque à Pontifice ſalutatur. Magno ſtudio Inſubres Berengarium, Romani Vidonem ſequuntur: tanquàm

felices, quorum Rex viciſſet. Ac prima quidem belli alea ad Trebiam amnem tentata, convertit in Berengarium ſtragem. Cæduntur Inſubres, fugit Rex, ſed ut vires denuò colligat. In agro Brixiano iteratâ pugnâ concurrunt exercitus, nec ullâ adhuc virtute conciliare ſibi fortunam victus ſemel Berengarius potuit. Idem & prœlii, & Regni tum finis fuit. Vido, repulſo & fugato emulo, Ticinum, Mediolanumque occupat; & quia ultrà non eſt hoſtis, univerſam provinciam poteſtatis ſuæ facit. Non potuit igitur Regni majeſtate virtus victoris claudi; & quia jus Imperii Romani, nomenque præ libertate æſtimatum, Regem ſuum non ſatis magnum putavit Italia, niſi & Imperatorem haberet: prorſus domeſticam ſervitutem gloriæ quadam umbrâ veſtiens. Ad ſummum evectus Vido faſtigium, potentiæ ſedem Ticini collocavit.

II. BERENGARIVM interim varia fortuna circumtulit: quid niſi explorans, an Regnum mereretur? Ab Arnulfo, Germaniæ Rege, exceptus, miſſuſque in Italiam, haud felicior alienis, quàm ſuis copiis fuit. Secundò fugiens, hoſtique cedens, non deſpondit animum: ſic quidem pulſus magis, quàm victus. Et tamen, quaſi debellatum eſſet, Vido mox Lambertum filium Regni ſo-

cium aſſcivit. Quæ ſecuritas magnæ ſortis? Cùm quietem & pacem ordinaret, ſubito quodam motu, & prorſus tempeſtate, è culmine rerum deturbari potuit. Potuit à Berengario, quem novis viribus, & magnâ rurſus militum manu in Italiam ipſe Arnulfus, Italiæ quodammodo pretio emptus, reduxit. Verona igitur in poteſtatem redacta, veterem agnoſcit dominum. Inſubres terrore obſeſſi, & tutore Vidone deſtituti, qui cum filio fugerat, urbes paſſim ſuas tradiderunt. Parum eſt fugere: repentino ſanguinis vomitu extinguitur, & plenam hoſti victoriam concedit.

III. In fatis tamen erat, Inſubres quati. LAMBERTUS velut belli heres, paternum Regnum armis repetit, validâque Italicorum factione impulſus, occupat, non auſo Berengario experiri prœlii eventum. Opus adhuc Arnulfo erat, ut mutaretur Italiæ ſtatus: atque ille ab ipſo vocatus Pontifice, Sergianorum injuriis preſſo, venit, Romam obſidet, & irruptione capit. Stragem ſi examines, nihil ſævius Saraceni potuiſſent. Itaque pulſo Sergio, & compreſſâ ejus factione, nomen & inſignia Imperatoris ſumit. Sed hoc terrore fruſtra Lambertum inſecutus, cùm & Berengarium inſidiis tentaſſet, Italiæ in ſe odium concitavit. Abiit igitur, ſat magnus, quòd ad ſuos

Imperator rediret. Quem titulum Stephanus deinde Pontifex, ab Arnulfo, tanquàm vitio creato, in Lambertum transtulit, atque Berengarii ſpes ſic magis attrivit. Sed (ô res humanæ!) quem periiſſe diceres, regnare iterum Italiæ Proceres juſſerunt. Mediolanenſes, ductu Mangifredi Præfecti ſui, cauſſam Regis non amplectuntur, nec minùs prompta arma quàm conſilia habent. Etenim ad bellum accincti, vicinas urbes, quas ſive metus, ſive fides Lamberto obſtrinxerat, hoſtili incurſu & populatione terrent. Fruſtra etiam vis, fruſtra conjuratio in novum Imperatorem oppreſſa eſt, fruſtra de auctore ſupplicium ſumptum: transferri ſceptrum debuit, ut majori inconſtantiâ verſaretur. Lambertus, quàm in patrem Mangifredum ſeverus, tam in filium Hugonem benignus fuit: & tanquàm æquè facile eſſet, placare, atque occidere, hunc honoribus auget, & ingenti familiaritate complectitur. Sic fata voluerunt, ut ultrò ſibi adſciſceret parricidam ſuum. Non profectò potuit ullo humanitatis officio injuriæ memoria deleri: erupit per ipſa beneficia vindictæ cupido, & naturâ ſtimulante, veſanum juvenis animum ad immane facinus exacuit. Admittebat interim lætiſſimo vultu, ægerrimo pectore liberalitatem Regis, & ſic potuit fallere. Namque pro-

fundâ

fundâ ſimulatione merſit conſiliùm ſceleris, ut tutâ ultione pietati parentaret. Occaſionem venatio dedit. Ergò forte fortunâ à reliquo diſjunctum comitatu, & labore feſſum parricida invadit, & fuſte ſubdormientis cervices elidit; ut caſu, non ſcelere extinctus videretur, totamque culpam equus, ſuſtineret, tanquàm excuſſor & proculcator.

IV. Ut in Regnum Berengarius reciperetur, ſatis erat Lambertum extinctum eſſe. Neque ſic tamen inimicorum factio mitigata: quæ cùm in Italiâ non reperiret Regni æmulum, advocavit tranſalpinum, ampliùs jam odio quàm libertati tribuens. Sed quò minori obnoxium turpitudini conſilium eſſet, virum virtute clarum, & jam fortunâ Regem, quodque cum virtute & fortunâ æſtimari poterat, è Caroli Magni poſteris, Ludovicum Boſonis filium, Ludovici II. è filiâ nepotem. Potuit huic hoſti Berengarius par eſſe, Adelberti, Lucæ Marchionis, qui eo tempore Italiæ velut Crœſus erat, auxiliis inſtructus. Primùm, indagine ſeptum Ludovicum, cùm capere, aut conficere poſſet, dimiſit; quaſi ſatis coërcitum, qui ſe non rediturum in Italiam belli, aut Regni cauſsâ, ſanctiſſimo jurejurando promiſit. Sed pacti fidem nova & blandiens occaſio rerum violavit. Iterum, & ab ipſo quoque Adel-

berto vocatus, ſpreto ſacramento, cum valido exercitu adeſt, & detrectante prœlium Berengario, viribus deſtituto, ad Regnum evehitur. Qui nondum vicerat, Regis inſignia capit; qui non pugnârat, ſimilis victo erat, Regno tamen non exuitur. Ille Ticini, hic Veronæ reſidens, tanquàm gemina eſſet poteſtas, ſtabilire fortunam aggreſſus eſt, amicos, & ſic vires colligere. Atque hoc ſine ſanguine jam bellum gerebatur. Ludovicus non Regno contentus, quod in parte poſſidebat, Imperii inſignia à Pontifice accipit; quaſi & ſic faciliùs æmuli conatus repreſſurus. Hinc reliquam belli molem ſubiens, ad exturbandum Berengarium accingitur. Neque tamen magnâ fortunâ opus erat, ut, qui ſemel ceſſerat, & nunc quoque milite impar erat; prorſus victi, & profugi neceſſitatem amplecteretur. Magna ſalutis portio fuit, in manus hoſtis non venire. Sanè admirabile humanæ conditionis exemplum in hoc viro exiſtere fata voluerunt; quem ſæpiùs è ſublimi præcipitem deturbârunt, ut eveherent; tanquàm experirentur, an dignum tanto faſtigio animum ſervaret. Tulit verò omnem caſum fortiter, quaſi fiduciâ quadam reſurgendi. Sic & hominem ſe ſcivit, quoties ſtaret; & Regem eſſe, quoties dejectus erat. Contrà Ludovicus, tanquàm cum bello periculum deinceps

deinceps profligaſſet, nec timeret hoſtem, Italiâ expulſum; magnâ ſecuritate deponit arma, exercitumque dimittit. Ergò quietum, & nihil timentem Berengarius auſus invadere, clanculùm in Italiam venit, & collecto hinc inde, partim donis, partim promiſſis, auxilio, Veronam repente advolat. Facile fuit, urbis cuſtodes corrumpere, olim ſuos: noctu admittitur, & civium jam ſtipatus manu, in Regiam irrumpit. Ludovicus tumultu excitatus, & præſenti periculo territus, in proximum confugit fanum: inde protractus, victoris & iram, & ſimul clementiam ſenſit: quippe ut viveret, luminibus privatur: quaſi non tam Regni occupati, quàm violati jurisjurandi punitus. Sic quâ fide alienum rapuerat ſceptrum, eâ fortunâ poſuit. Cæcum verò, tanquàm extinctum, timere Berengarius deſiit; ac videbantur cum oculis Imperatoris, animi ſimul factionis cecidiſſe.

V. SED an quieſcere Italia potuit? Cùm ſine conſorte, ac ſine æmulo, rerum potiretur Berengarius, novum dirumque invênit hoſtem, qui non tam ad Regnum, quàm ad rapinam, cædem, ſtragem hominum, urbiumque properabat. HUNGARI erant, nuperi è Scythiâ, recentes è Pannoniâ (pulſis inde Hunnis) Barbari. Atque hæc quædam velut peſtis Italiæ incubuit, quædam

velut

velut illuvies per Alpes, quà crudelitati anteà patuerant, infuſa, mox Inſubres inundavit. Terrorem ſubitus ille impetus auxerat, & ferocia omni barbarie gravior. Hunnorum domitores, ſed feritate, non virtute, quī non percellerent? Quare tanquàm graviores imminerent plagæ, quàm ſæculis omnibus acceptæ erant, ad commune malum arcendum, ſub ſigna concurrit Italia, ducemque Berengarium ſequitur. Alii affectu, alii periculo exciti, in obſequium veniebant: atque jam domeſtica odia violentia externa ſopiverat. Barbari *multitudine* hoſtium territi, fugam moliuntur, & quia impediti, universâ eam prædâ, mox, adjecto quoque redimere pretio tentant; parati & obſides dare, & arma tradere, quò fides ſaltem inermibus haberetur. Fruſtra omnia. Vindictæ cupiditas, cùm venalis victoria non eſſet, conditiones pacis reſpuit. Et quid aliud actum, quàm ut laniena, aut ſervituti deſtinati, robur ſumerent, & fuſuri ſanguinem, in rabiem ignaviam commutarent? Sanè acuit neceſſitas vires, & jam pugnare, quàm ſe dedere omnes malunt; ne inulti aut cadant, aut miſeri ſint. Bone Deus, quàm ancipites bellorum exitus! Prodeunt ultro in prœlium, jam plùs quàm Barbari, tantumque deſperatio potuit, ut hoſtilem exercitum, ultimum Italiæ nervum, fœdiſ-

fœdiſſimâ clade protriverint. Hâc victoriâ efferati, liberum deinde furorem effundunt in agros, & quem ferro ſparſerant ſanguinem, flammâ conſumunt. Sordere deinde & ſpolia viſa, niſi templa ac monaſteria diriperentur: quaſi homines cruciare ſatis non eſſet, niſi injuria quoque inferretur Deo. Prædâ tandem ſaturi, & cruore ſatiati, miteſcere potuerunt: quippe jam redimi à Berengario Italiam paſſi, poſt rapinam pretium æſtimârunt. Paſſi ideò, ut amplius jam acciperent, quàm obtulerant; utque cedere victores, non fugere victi viderentur. In eo jam non Barbari, quòd cùm emere receſſum ſuum non potuiſſent, tamen vendiderint. Sed hanc humanitatem perfidiâ deſtruxerunt: reverſi ſunt.

VI. Interea Berengarius res tranquillas nactus, recentia Regni vulnera curare cœpit. O fatum! vix coïverant, & ecce novâ injuriâ derepente diſrupta ſunt. Saraceni, qui Fraxinetum nuper occupârant, agmine facto, irruunt, per agros urbeſque ſtragem ducunt. Procella hæc quædam fuit, ſed ſubita, & primo velut vento deſæviens. Nam calamitatem poſtquàm effudit, evanuit. Damna refecerat Berengarius, & ornamenta cogitavit: Ticinenſi Epiſcopo jus umbellæ, equi albi, cruciſque præferendæ conceſſum eſt, nova, & cum honore Regiæ urbis

bis inſignia, quibus proëdriæ in concilio Pontificio prærogativa acceſſit. Ipſe Rex, bene de Romanis meritus (quippe cujus auxiliis Saraceni Gariliano expulſi, atque adeò confecti) Imperatoris nomen accepit.

VII. In hoc faſtigio lubricum iterum fortunæ ſtatum ſenſit, odiis ſuorum merâ virtute obnoxius. Principem quamvis optimum, quia nimis tamen diuturnum, optimates aliqui non ferebant. Conjurationi quoque Lambertus Mediolanenſium Antiſtes acceſſit, vireſque addidit. Sed quid? Deprehenſis ſemel iterumque perfidis Rex pepercit: & quàm perverſis! clementiâ gravis fuit. Auſi poſt veniam nefas, acriùs perniciem benefactori intentârunt: obſtinatiores etiam, quia miſericordiam conſumpſerant. Conjuratio in bellum erupit. Rodulfus Burgundiæ Rex in Italiam vocatur: venit, percellit, Ticinum occupat. Berengarius prœlio victus Veronam evadit, ô Deus! hoſtem fugiens, ut amicorum ſcelere periret. Inſidiæ à Flamberto quodam ſtructæ, ſed ſuſpicioni & rumori obnoxiæ, Imperatorem periculi velut admonebant. Is tamen quo remedio uſus eſt? Vocatum increpitumque flagitii auctorem placare, quàm punire maluit; & pepercit inſidiatori, ut parricidam faceret. Quid etiam? quaſi ſatis non eſſet, viſam

vitam noxio dare; amoris pignus, aureum ingentis pretii poculum adjecit, atque ex eodem libans, ſalutem ſuam & commendavit novo jam amico, & credidit. Nimium hoc beneficium fuit. Etenim Flambertus ſimulatione fidei, quàm inito cædis conſilio improbior, neſcire voluit, quantum à Rege accepiſſet. Poſtero die (nec enim diutius ſolo animo cruentus eſſe poterat) juvenum ſtipatus globo, tam mitem invadit dominum, & romphæâ feriens, nullas jam inſidias metuentem ſternit. Prô dedecus, quanta perfidia! niſi amplius etjam, quòd in ipſo templo; non ſatis parricida, niſi & ſacrilegus eſſet. Neque potuit tamen ſine ultione tantum patrari facinus. Vindicem Milo, urbis Comes, egit, totamque illam conjuratorum manum crudeli ſupplicio ſuſtulit; cùm ſatis non eſſet, tam nefarios mori.

VIII. Cvstode remoto, Irruptioni Hungarorum denuò Italia patuit: qui Salardo duce, Mantuam, Brixiam, & Bergomum fœdo incurſu diripuêre. A Rodulfo quæ auxilia? quaſi ſatis, Regni inſignia cepiſſe, in Galliam ſuam redierat. Barbarorum furor primo ſucceſſu audax, belli flammam protulit. Ticinum obſidione clauſum, & calamitate preſſum eſt. Cùm æquè ventus, ipſe barbarus, ac hoſtis ſæviret, ac prorſus con-

conſpiraret, ignis in tecta miſſus, qui validó actus flatu, etiam invitam materiam corripuit, perque urbem incendium latè fudit. Itaque dum opem domibus oppidani ferunt, portæ à Barbaris effractæ ſunt, civitas capta, ferro & novâ flammâ deformata. Tanquàm avaritiam ſimul ac crudelitatem unâ in urbe expleſſent, Italiâ exceſſerunt: & veniſſe diceres, ut quæ Regia nuper fuerat Longobardorum, concideret. Sic Barbarorum opus Barbari demoliti ſunt, ut plura Inſubres vulnera acciperent.

ERYCI PVTEANI

HISTORIÆ BARBARICÆ LIBER VI.

ARGVMENTVM.

ERMENGARDA *dominandi cupida, Ticinum occupat, & Rodulfum Regem deliciis pellectum ad ſe trahit. Vtrumque Hugo, ſtirpis Carolinæ, pellit; ſed ab Inſubribus vocatus. Hos denuò, Romanæ Vrbis Principatu fruſtrà tentato, infeſtos habuit. Rudolfum muneribus, Arnoldum Bajoariæ Ducem armis reprimit, Lotharius Hugonis filius ad Regni conſortium aſſumptus, Rudolfi filiam nuptiis ſibi jungit, gemino jam velut jure ſceptrum ſtabiliens, quia & filius Regis, & gener. Bellum deinde cum Romanis, ſed infauſtum: cum*

Græcis, ſed Barbarum. Novus Berengarius, quia inſidiis petitus, in Germaniam ſe recepit. Saraceni domiti, & Alpibus cuſtodiendis impoſiti. In Italiam tamen Berengarius penetrat, & à Proceribus Rex creatur, Regio nomine Hugoni & Lothario conceſſo. Germanorum, & rurſus Hungarorum Irruptio. Lotharius moritur. Ejus uxor, Adelberti (is Berengarii filius) connubium averſata, & ſic bello petita, Othoni, Germaniæ Regi, ſuppetias ferenti, & victori jungitur. Berengarius, quia ſupplex, parte Regni donatus eſt, & mox totum invadit, reliquam ſimul Italiam turbans. Sed quid? vindicem Othonem ſenſit, & in exilium pulſus eſt. Otho jam Regno major, & Auguſti nomen ſumens, ad Germanos Imperium tranſtulit.

I. PARUM etiam à viris Regibuſque calamitatum, niſi eoſdem animos fœmina ſumeret, ac maſculo impetu ad Regnum graſſaretur. Ermengarda fuit, Adelberti Tuſciæ Marchionis filia, etiam formæ

formæ illecebris potens, quibus Principum favor obnoxius erat. Poſtquàm opes bello pares congeſſit, ſpreto ſexu, è Gynæceo in caſtra trânſiit, non imperio tantùm, ſed manu, ſi opus, pugnatura. Profectò & Marti hæc Venus placuit; tam felix, quàm formoſa. Ticinum, à nuperâ adhuc plagâ debile, armato milite invadit, & occupat. Reginam jam diceres, quæ Regiam expugnârat. Sed & in feminâ erat, quod Rodulfus timeret. Approperat igitur, exercitum ducit, urbem claudit. Atque tum blanditiis quoque Ermengarda pugnat. Cùm lenta traheretur obſidio, miſſo trans amnem nuncio, Regem inſidiarum admonuit; quas ſive finxit, pro ingenio callida, ſive verè indicavit, ut affectum beneficio mercaretur. Ille fidem litteris habuit, & nocte concubiâ clàm è caſtris excedens, lintre tranſmiſit fluvium, & in urbem, velut jam ſuam, receptus eſt. Vim & crudelitatem quis timeret? ſolus venerat. Poſtridie cùm apud hoſtes eſſe Regem, divulgatum, exercitus omnis ſine duce profugit. Rodulfus autem dignam amore ſuo formam intuitus, in Ermengardæ ſinum bellum depoſuit. Nec infra pulchritudinem fides mulieris fuit: Regem ſciebat, quem exceperat; & ſic tamen, quia amari meruit, viciſſe videbatur.

II. Ut igitur Italiam femina contur-

baret, ſatis non erat Barbara. Virorum hoc ſcelus, & mox iterum emerſit. Etenim Proceres, à quibus Rodulfus fugerat, hoſtes facti, Hugonem, Comitem Arelatenſem, è Provinciâ ad Regnum vocant, juvenem excelſi animi, & ſtirpis Carolinæ. Non longo itinere, nec difficili bello ad hoc faſtigium enitendum erat: Italiæ totius humeri manuſque novum ferebant Regem. Rodulfus minanti, atque impendenti tempeſtati impar, jam quoque ab Ermengardâ fugere maluit, quàm diſcrimine obrui. Quia & domi Rex erat, in Burgundiam ſuam revolavit.

III. QVÆ tempora! quæ fortunæ ludibria! Acerrimis provincia factionibus diviſa, & pluſquàm hoſtili rabie agitata, nec ſub Rege, nec ſine Rege poterat eſſe. Poſtquàm mutuis Optimatium odiis ſervire diſcordia populorum cœpit, majeſtas ſceptri fracta eſt, & auctoritas eviluit. Potentia igitur omnis penes Principes Præfectoſque erat: his urbes obnoxiæ, velut furore agebantur. Sed Hugo conſenſu omnium adſcitus, ſatis non putavit adminiſtrare Regnum, niſi ſtabiliret: & tanquàm domeſticis præſidiis haudquaquàm tutus, externa adjecit. Germaniâ jam & Græciâ opus erat, ut Inſubres quieſcerent: & ab utrâque plagâ favor & amicitia profuit. Virtutem quoque

quoque Regis illuſtrem, imò formidabilem, detecta, & penitus extincta Ticinenſium quorundam conjuratio reddidit. Judex erat, qui ſceleris auctor; ac tantò iniquior, quia punire debuiſſet, quod auſus eſt. Ludibrium contemptumque Regii nominis poſtquàm delevit ſeveritas, timeri adhuc magis, quàm coli Hugo meruit. Nuptiis deinde Italicis ad potentiam ſurgens, Marociæ, nobiliſſimæ eo tempore, atque potentiſſimæ feminæ conjugium non ſprevit; quæ tali marito Urbis quoque Romæ Principatum ſpopondit. Ergo pellectus venit, & tanquàm in dotem cives mœnia dicerent, novum blando affectu admisêre Principem; ſed ut turpiùs paullopòſt exturbarent. Non poterant levitate ſuâ conſtantes eſſe, qui in mulieris gratiam obliti erant ſe Romanos dici. Ac ſanè puduit gentem, adhuc Martiam, ſine bello & ſanguine in alienam tranſiiſſe poteſtatem, cùm timuiſſe quoque feminam viderentur. Armis igitur vindicata Urbs, injiciente facem ſtimulumque (quis crederet?) Alberico Marociæ filio; & dedecus furore expiatum eſt. Alberico: qui ſive contumeliâ inter miniſtrandum ab Hugone affectus, ſive contumeliam ratus, à patre ad vitricum tranſlatum Urbis imperium, cujus heres eſſet; & inceſtas cenſuit matris nuptias, & Romanis auctor ſeditio-

nis fuit. Tanquàm rediiſſet ad libertatem Civitas, priſco exemplo Conſules electi: & hoc ſtatim nomine Albericus, velut alter Brutus Rempublicam cœpit adminiſtrare. Sed ubi fata jam Romana! Pontifex ſupererat, & à Deo conſtitutus; cui faſces Conſulares, pietate cogente & religione, mox iterum ſubmiſit liber populus: quid niſi ſervitutem profanæ potentiæ deteſtatus? Sed Hugo velut Tarquinius fugit, ac neſcio an ideò miſerior, quòd nullis populum injuriis irritârat.

IV. Et conjuge & dote ſpoliatus, etiam cum ſuis luctari cœpit, quos rerum novarum ſtudium in factiones impulerat. Atque tum ſanè virtus Regis & ſolertia egregiè enituit. Vocatum in ſe Rodulfum, ne armis experiretur, vincit muneribus, & planè ſacramento obſtrictum Italiâ excludit. Et quid opus bellum redimere, ſi tamen pugnandum erat? Poſt Rodulfum Arnoldus, Bajoariorum Dux ſpe Regni tollit animum, & cientes Italiæ Proceres armatus ſequitur. Venienti Verona patuit; ſed nulla adhuc victoria fuit. In prœlium & vigor, & neceſſitas, & fortuna Hugonem duxit, nunc fortem, qui callido nuper conſilio bellum declinârat, timenti ſimilis. Quia & vi nunc vicit, dubitare poſſis, armis an muneribus felicior fuerit. Sanè ingenti ſtrage fuſum fugatumque hoſtem, in

Bajo-

Bajoariam rejecit, rebelleſque compeſcuit. Injecturus deinceps ſeditionibus frenum, filium Lotharium Regni aſſumpſit ſocium, gemino velut ſceptro Italiam terrens. Additur uxor (opportunum & rebus fulcrum, & majeſtati ornamentum) Adeleidis, præſtantiſſimæ virgo formæ & animi, Rodulfi Regis filia: quæ in mariti complexu patris ſceptrum, & quodammodo fortunam invênit.

V. SED Hugo domi ſecurus, vindictam in Romanos parat. Neque tam dominandi cupiditate, quàm acceptâ contumeliâ ſtimulatur: ejectus fuerat. Ducit militem, urbem obſidione urget, non armis, non dolis parcit. Quid tamen? tanquàm fortes calliđoſque nova libertas faceret, impetum excipiunt cives, fraudem eludunt. Rex cùm fruſtra hæreret, converſo ad oppida vicina bello, circumtulit iram, & in membris capite quaſi punito, ad Inſubres, domeſticâ pace externam deleturus injuriam, rediit.

VI. CESSABANT hâc tempeſtate Barbari, & in ipsâ Italiâ Barbaries viguit. E Græciâ hoſtis Beneventum premebat: ſubſidiò ab Hugone miſſus cum validâ manu Theobaldus Spoletinus. An immanitas victoriam dederit, neſcio; pro virtute fuit. Proſpera quotidie prœlia crudele ludibrium celebravit. Etenim quotquot caperet hoſtium Theobaldus,

exſectis (prô pudor!) teſtibus, & evulſo ex ipſis corporibus velut lytro, ad Ducem Græcorum remittebat; teſtatus, à non viris ſe non timere. Accedebant voces, ipſo propemodùm facinore turpiores: *Quia Imperator tuus, vir ſanctus, deliciis vivit, ſpadones reddo, qui milites venerant: hæc ſi metamorphoſis placeat, vi & ferro enitar, ut totus mox exercitus ſine armis, ſine vaſis revertatur.* Iraſci hoſtis potuit; ſed mulier virago quædam conqueſta eſt. Hæc, capto marito, quem virum quàm vivum malebat, raptim advolat, ac miſerabili ploratu caſtra implet: Injuſtum & ſævum Theobaldum clamitans, qui quod mulierum eſſet, captivis eriperet: ſibi perire, quo vir eſſe maritus deſineret; voluptate tori, ac ſimul fœcunditate ſpoliari. Quàm grande damnum! Si pugnaſſe ſcelus eſſet, à vultu manibuſque capti pœnam exigeret, hæc viri eſſe; at velatas verecundiâ partes jugo ſe & conjugio emiſſe. *Fortiùs profectò pro marito mulier locuta eſt, quàm ille pro Imperatore prœliatus.* Riſum excivit omnibus, dignaque habita, quæ illæſa vota reciperet.

VII. Malis externis crudeliter pulſis, domeſtica ſuccrevêrunt. Timere Berengarium, Regis Berengarii è filiâ nepotem Hugo cœperat: an immerito? ſtrenuum eâ tempeſtate, & pollentem divitiis

divitiis virum, & qui avi indolem hauſerat. Ergò ne noceret, impediri benevolentiâ debuit; & cùm hæc fruſtra eſſet, inſidiis peti. Sed ille vaſto quodam animo poſt beneficia infeſtus turbidúſque, ac deinde poſt injuriam hoſtis, nec tutus, in Germaniam fugâ elabitur, & patrocinio Othonis Regis protectus, generosè calamitatem exilii tolerat. Reditum, & hoc parum, ſceptrum cogitavit, cùm interim Hugo, quietis velut impatiens, in Saracenos direxit arma, qui Fraxineto totum illud Italiæ limen infeſtabant. Hos bello non longo domitos, in fœdus, & mox in obſequium traxit: nec aptiori præſidio videbantur claudi Alpes poſſe, ut vis externa atque Irruptio arceretur. Sed fruſtrà Italiæ clauſtra à toto Septentrione manus armata ſeparat: cælum jam tranquillum vernaculæ involvent nubes, novamque rebus faciem inducent. Berengarius, protractis ad defectionem Procerum, Antiſtitumque animis, magnâ fortunæ fiduciâ è Germaniâ pænè ſolus rediit. Putares non belli, ſed religionis cauſsâ proficiſci: veſtem mutaverat, & tanquàm Romana Apoſtolorum limina viſum iret, cuſtodes Alpium fefellit. Venienti obſequia occurrunt, traditumque caſtellum Formicarium: atque hinc claſſicum inſonuit. Naſci miles, non conſcribi videbatur; citiúſque conflatur exerci-

 tus,

tus, quàm adeſſe hoſtem Hugo reſciſceret. Adhuc pugnatum non erat, & ſceptrum Berengarius capit. Quidni? potitus ipsâ Metropoli, favente Antiſtite Arderico. At Hugo ſatis jam felicem ſe putavit, ſi filius ſaltem regnaret. Igitur quod armis deſperabat, precibus tentavit. Lotharium ire ſupplicem (prô dedecus!) Mediolanum juſſit. *Mira animorum commutatio.* Petentis proſtratiq́ue vilitas & ſqualor, & lacrymæ dignæ Regno viſæ. Quid ampliùs? filii fortuna patri profuit, quippe Procerum *juſſu* Hugo Lothariuſq́ue Regium ſervârunt nomen; jus atque poteſtas penes Berengarium fuit. Quis crederet? Suffecit tribus ſimul Regibus Italia, cui unus gravis erat. Sed Hugo tamen inanis pertæſus tituli, inducere in animum potuit, ut Regno careret, & ſine æmulo potens eſſet. Namque convaſato theſauro omni Regio, in Provinciam abiit. Felix Lotharius, ſi tunc quoque ſequi patrem *voluiſſet.* Suavis ambitio non ſivit exemplo locum eſſe: Regnumq́ue precibus emptum pluris fuit, quàm ut ultrò poneretur.

VIII. DISTRICTI jam duorum imperio Inſubres, ſub jugo, ſine tutelâ erant. In provinciæ latus HENRICVS Bavariæ Dux, Othonis Germaniæ Regis frater, incurrit. Et hæc Irruptio fuit: facto velut vulnere, ſanguinem novus hoſtis hauſit,

hauſit, & receſſit.

IX. Damnosior mox crudeliorque Rex Tapis, qui recentia crudelitatis veſtigia ſecutus, Hungaros ſuos impulit. Ut fugere poſſet, ſolum equitatum inſtruxerat: & hæſit tamen, moramque traxit, quia feliciter graſſari cœpit, tanquàm prædâ gravatus & impeditus. Cur timeret? opes, non hoſtem invenerat; & cùm major quoque calamitate conſternatio eſſet, nemo reſtitit. Non potuit hæc peſtis niſi pretio averti. Decem nummorum modii hoſtibus numerati ſunt, & ut ſcires majori ſummæ Italiam ſufficere, bis decem, & ampliùs Berengarius collegerat; an extorſerat? Quicquid ſuperfuit, rapuiſſe tamen Barbari videbantur: miſeris periit. Ne melior hoſte Rex eſſet, diviſit aurum: & ne ditior jam Hugo videretur, conſtipavit, quantum ille abſtulerat. Sic nemo dubitavit, quin malè recturus eſſet, qui ut redimeret provinciàm, tam iniquus fuit. Barbari pulſi ſunt, ut tyrannus hæreret. Sanè ſudore ſubditorum & pauperie vires quæſivit. Quid Lotharius? tam acri dolore cruciavit animum, ut phreneſi correptus, & mentem, & mox vitam reliquerit: dignus jam Regno, ſi populi potiùs fortunam quàm ſuam ſic luxiſſet.

X. Æmulo liberatus Berengarius, filium Adelbertum induxit, ſceptroque

ſocio inſignivit: non ſe Regem adhuc tamen arbitratus, quamdiu Ticino, veteri Regni ſede careret. Hanc urbem Adeleidi conjugi dotis nomine Lotharius aſſignârat. Componi res matrimonii nexu poſſe videbatur, ſi Regis nuper uxor, novo nunc Regi jungeretur. Sed mulier, crudo adhuc dolore, à nuptiarum facibus abhorrens, conditionem oblatam ſprevit. Reliquum erat, ut res amoris arma conficerent, & quia impetrari matrimonium nequierat, raperetur. Nec mora; urbs obſeſſa eſt, & cum urbe Regina capta, ſic tamen animum ſervavit. E cuſtodiâ, ope ſacerdotis ſui, elapſa, in arcem Canuſſii ab avunculo Athone recipitur, defenditurque. Sed forma Reginæ & fortuna patrocinio quoque Regis digna fuit. E Germaniâ Otho cum copiis advolat, ille Hungarorum victor, & floreſcente jam famâ bellator. Diffugiente Berengario, ſponſam ſibi jungit, quam vindicârat; ab his porrò nuptiis ad bellum progreſſus. Reddi ante omnia Reginæ Regia debuit; expugnata eſt: deleri fortunæ contumelia; cum victore marito triumphantis habitu unà invecta eſt. Perierat Berengarius, ſi adhuc pugnare Otho voluiſſet: præſenti victoriâ contentus, in Germaniam rediit: & tanquàm hoc ſatis, Regni pignus Adeleidem ducebat. Hoſtis tamen diffiſus viribus, cùm

nc

ne abſente quidem Othone felix eſſet, in Germaniam cum filio Adelberto ſecutus eſt, & victoris ſe arbitrio commiſit. Res mira, & cum clementiæ laude commemoranda: cùm vitam peteret, partem Regni obtinuit. Res iterum mira, & inconſtantiæ maculâ turpis: in amicitiam receptus eſt, ut ingratus fieret: & vires accepit, ut rebellaret. Namque domeſticis ſeditionibus Othone diſtricto, quas & filius Litulfus, & gener Conradus, Lotharingiæ Dux, excitabant, arma iterum ſumit; ac primò quicquid Regno abſciſſum erat, rapit. Hinc dulci fortunâ ebrius, fineſque veteres indignatus, reliquam magno tumultu turbare Italiam cœpit, ſævire, non fortunis, non dignitati ullius parcere, bello in ipſum Pontificem furere, & quicquid hoc iterum tempore Hungari novâ in Inſubres Irruptione auſi. Quid opus erat Barbaris? omnium immanitatem Rex jam tyrannus expreſſerat; dignus meherclè, qui pro Barbaro quoque pelleretur. Factum eſt.

XI. Otho totius Italiæ votis ſuſpiriiſque vocatus, arma, quibus Hungaros Sclavoſque proſtraverat, & pollicetur, & infert: prorſus tanquàm alter Carolus, temporum calamitatem depulſurus. Ut affectum oſtenderet, Adeleidem adduxit. Atque hæc in tanto armorum ſtrepitu omnia mitigans, velut pia mater, Inſubres

bres potiſſimùm complexa eſt. Sed tyrannus, ut anteà milite ferox, & inſultans: ita nunc fugâ vilis, firmiſſimam quamq; Regni arcem, oppidis urbibuſque deſertis, inſedit; non alio fine trahens bellum, quàm ut noceret diutius. Nam de ſceptro actum erat, quod pòſt variam deinde luctam, renitentium velut manibus evulſum. Ergò ut calamitati ſcelus accederet, nec in auxilium advocare Saracenos Fraxineto puduit: quin ad hos ipſos Adelbertus tranſiit, tandem è Rege prædo. Berengarius à turpiori infamiâ ſemotus, quia in poteſtatem hoſtium venit; & ſic quidem melior filio, quia infelicior. Ut ſuperſtes fortunæ viveret, exilio Germanico punitus eſt. Rediit igitur, quò antea ab Hugone fugerat. Si præſagio locum facimus, ærumnam miſeriamque priore illo itinere adumbrârat. Sed lateant, turbent, pereant tandem, ſic agente fato, pater & filius. Victoriâ interim Otho fruatur. Populorum, Principum, Antiſtitumque occurſu exceptus in Regnum: neque hoc ſatis: in Imperium manu ducitur, atque conſecratur. Ferro coronatum Inſubres, Auguſtali diademate Romani ſalutant. Sic propitio numine, ſumma humani faſtigii dignitas, errore hactenus velut circumacta, ad Germanos, & quid niſi rerum jam dominos? ivit, & conſedit.

Juſtitiâ

Juſtitiâ gentis, clementiâ, religione, omnibuſque virtutibus fundata & firmata, promittere ſibi æternitatem potuit.

XII. EXSVRGITE inclyta fide, invicta robore pectora; ſtate Occidentis valida fulcra: ſuſtinebitis Europæ gloriam, & quantum ferre gens nulla potuit, veſtris in humeris conquieſcet. Veſtrum eſt, quicquid Cæſar, quicquid Auguſtus fuit; veſtræ victrices aquilæ, & quicquid geſsêre feliciùs Romani, quàm rexêre. Miteſcent Barbari, ceſſabunt Irruptiones: felicem Italiam Germania faciet; felicem Germaniam tot Cæſares, tot Auguſti, regendo & pacando Orbi divinitus deſtinati. Erunt Saxones, Bavari, Suevi, Naſſavii, Palatini, demum Auſtrii: quorum arma publicam quærent pacem, conſilia ſalutem, *potentia* libertatem. Faciet Deus, & infracta ſtabit majeſtas Imperii, temporumque felicitas, quaſi reddito aureo ſeculo eflloreſcet.

FINIS.

VELLEJVS PATERCVLVS.

APPARET, *quemadmodùm Vrbium, Imperiorumq́; ita Gentium nunc florere fortunam, nunc ſeneſcere, nunc interire.*

SEN-

Nescit Fortuna quieſcere, gaudet lætis triſtia ſubſtituere, & utraque miſcere. Itaque in ſecundis nemo confidat, in adverſis nemo deficiat: alternæ ſunt vices rerum. Quid exſultas? Iſta quibus veheris in ſummum, neſcis ubi te relictura ſint: habebunt ſuum, non tuum finem. Quid jaces? ad imum delatus es: nunc eſt reſurgendi locus. In melius adverſa, in deterius optata flectuntur. Ita concipienda eſt animo varietas, non privatarum tantùm domuum, quas levis caſus impellit, ſed etiam publicarum. Regna ex infimo coorta, ſupra imperantes jacuerunt. Vetera Imperia in ipſo flore cecidêre. Iniri non poteſt numerus, quàm multa ab aliis fracta ſint: nunc cùm maximè Deus alia exaltat, alia ſubmittit; nec molliter deponit, ſed è faſtigio ſuo nullas habitura reliquias jactat. Magna iſta, quia parvi ſumus, credimus.

dimus. Multis rebus non ex naturâ ſuâ, ſed ex humilitate noſtrâ magnitudo eſt. Quid præcipuum in rebus humanis eſt? Non claſſibus maria compleſſe, nec in rubri maris litore ſigna fixiſſe, nec deficiente terrâ ad injurias aliorum erraſſe in Oceano, ignota quærentem: ſed animo omne vidiſſe, & quâ nulla eſt major victoria, vitia domuiſſe. Innumerabiles ſunt, qui urbes, qui populos habuêre in poteſtate: pauciſſimi, qui ſe.

ANONYMVS DE REBVS BELLICIS.

INprimis ſciendum, quod Imperium Romanum circumlatrantium ubique perſtringat inſania, & omne latus limitum tecta naturalibus locis appetat doloſa Barbaries.

ERYCI PVTEANI

BARBARORVM ENCOMIVM.

Ad Eminentiſſimum Principem

FRANCISCVM BARBERINVM S. R. ECCLESIÆ CARDINALEM.

QVI Italiam Populi Romanumque lacerârunt Imperium, EMINENTISSIME CARDINALIS, varii fuêre: uno omnes nomine BARBARI, & in hoc mihi volumine Hiſtoriæ Barbaricæ deſcripti. Quicquid in Hunno, Vandalo, Gotho, Longobardo, cæteriſq; publica tempeſtas accuſat, ſonat Barbarus, omnemque ferè Irruptionum infamiam Septentrio ille noſter Germanicus ſuſtinet, Barbarorum velut Pater. Sed ego etjam in Barbaris Auguſtiſſimam

ſtiſſimam appellationem tuam ſuſpicio, & à tuâ luce ad fatalem præteritorum caliginem temporum laudem derivo. Quæ aliquando miſeria fuit, à Barbaris Orbem terrarum conturbari & concuti; ea jam felicitas eſt, à BARBERINIS regi. Aſperitas nominis in majeſtatem commutata eſt; & oſtendit VRBANVS, nil niſi cultum, lene, ſanctum à noſtro ævo exſpectandum. De Barbaris ago: & hos dico homines fuiſſe, egiſſe quod homines, neceſſitate ad violentiam pertractos. Debet ſuis terra alumnis ſedem: quam cùm variæ aliquando nationes non haberent, & fruſtrâ à potentioribus peterent, invadere auſæ ſunt, quaſi à naturâ jus adferrent. Quid dicam? niſi omne bellum, & quicquid armis geritur, à conditione humanâ removeas, etjam pugnare Barbaris licuit, & aliquem alibi telluris angulum ſibi vindicare. Alios fames vel egeſtas,

alios inundatio vel diſcordia domo pepulit: alii ad novas fortunas invitati, quia auxilia diſſidentibus ferrent, præmia ferro occupavêre. Iſraëlitarum populus, ut liber eſſet, & impunè Deum coleret, ex Ægypto in alienam terram ductus eſt, & viginti novem Regna armis vincens, per tribus ſuas diviſit. Sed ſacro hîc nolo jam exemplo uti; ſuperſunt profana, & è Senecâ annotanda, Conſolatione ad Helviam: *Quid ſibi volunt in mediis Barbarorum regionibus Græcæ urbes? Quid inter Indos Perſaſq́ Macedonicus ſermo? Scythia, & totus ille ferarum indomitarumq́ gentium tractus, civitates Achajæ Ponticis impoſitas litoribus oſtentat. Non perpetuæ hiemis ſævitia, non hominum ingenia ad ſimilitudinem cæli ſui horrentia transferentibus domus ſuas obſtiterunt. Athenienſis in Aſiâ turba eſt: Miletus ſeptuaginta quinque urbium populum in diverſa effudit: totum*

tum Italiæ latus, quod Infero mari alluitur, Major Græcia fuit. Tuſcos Aſia ſibi vindicat: Tyrii Africam incolunt: Hiſpaniam Pœni: Græci ſe in Galliam immiſerunt, in Græciam Galli: Pyrenæus Germanorum tranſitus non inhibuit: per invia, per incognita verſavit ſe humana levitas, liberos, conjugeſq;, & graves ſenio parentes traxêrunt. Alii longo errore jactati, non judicio elegerunt locum, ſed laſſitudine proximum occupaverunt: alii armis ſibi jus in alienâ terrâ fecerunt: quaſdam gentes, cùm ignota peterent, mare hauſit: quædam ibi conſederunt, ubi illas rerum inopia depoſuit. Nec omnibus eadem cauſſa relinquendi, quærendiq; Patriam fuit. Alios excidia urbium ſuarum, hoſtilibus armis elapſos, in aliena, ſpoliatos ſuis, expulerunt: alios domeſtica ſeditio ſubmovit: alios nimia ſuperfluentis populi frequentia, ad exonerandas vires, emiſit: alios peſtilentia, aut frequens terrarum hiatus, aut

aliqua intoleranda infelicis ſoli vitia ejecerunt: quoſdam fertilis oræ, & in majus laudatæ, fama corrupit: alios alia cauſſa excivit domibus ſuis. Illud itaq; eſt manifeſtum, nihil eodem loco manſiſſe, quo genitum eſt. Aſſiduus humani generis diſcurſus eſt. Quotidie aliquid in tam magno Orbe mutatur. Nova urbium fundamenta jaciunt: nova gentium nomina, extinctis prioribus, aut in acceſſionem validioris converſis, oriuntur. Omnes autem iſtæ populorum tranſportationes, quid aliud, quàm publica exilia ſunt? Alexander & homo, & Rex fuit: ſed ſi alienas invadere terras Barbarum eſt, Barbarus eſſe voluit, ut Magnus eſſet; omnia ſibi ſubjicere, ut Deus haberetur. Ille Magnus, ille Deus, ut Seneca ſcribit, De Beneficiis, *A pueritiâ latro, gentiumq; vaſtator; tam hoſtium pernicies quàm amicorum, ſummum bonum duxit terrori eſſe cunctis mortalibus.* Sic Scythæ apud Curtium cum

eum alloquuntur : *Tu qui te gloriaris ad latrones perſequendos venire, omnium gentium quas adiſti latro es.* Hanc eandem ob cauſſam Lucano *felix Prædo*; item,

> Terrarum fatale malum, fulmenque quod omnes
> Percuteret pariter populos; & ſidus iniquum
> Gentibus,

appellatur. Quicquid aut Attila Hunnorum Dux, aut Odoacer Herulorum, aut Theodericus Gothorum, aut Alboinus Longobardorum peccavit, minus eſt: alius cauſsâ adactus, alius neceſſitate impulſus, alius injuriâ irritatus, omnes excuſare vim & injuriam potuerunt. Nôn aliter Annibal Italiam, & priſcis temporibus Treres Ioniam, ut eſt apud Plutarchum (quî Alexandrum excuſat Oratione De Virtute ejus vel Fortunâ) item Scythæ Mediam populati ſunt. Quid? *Romanum Imperium*, ſcribente Senecâ ad Helviam, *auctorem exulem reſpicit: quem profugum,*

captâ Patriâ, exiguas reliquias trahentem, neceſſitas & victoris metus, longinqua quærentem, in Italiam detulit. Romani ipſi, in eo ſemper occupati, ne Barbari eſſent, nónne exitio gentium clari fuerunt? Vt Potentes eſſent, multis & Regibus & Populis potentiam eripuerunt. Agebant quod Barbari; ſed quos non vincerent, aut à quibus oppugnabantur, Barbaros appellabant. Felicem injuriam hîc intueri licet: quantumcumque enim hoc Imperium fuit, publico latrocinio partum eſt: & hoc unus egit populus, ut omnium, quacumque cauſsâ, eſſet dominus; hoc etiam meruit, ut ab omnibus tandem dilaniatus periret. Non fruſtrà igitur Cicero De Republ. ut eſt apud Lactantium: *Quòd ſi omnes populi, penes quos ſit imperium, ipſiq́ Romani, qui Orbem totum poſſedêre, Juſtitiam ſequi velint, ac ſuum cuique reſtituere, quod vi & armis occupârunt, ad caſas &*

egeſta-

egeſtatem revertentur. Si rectè calculum ponimus, vel nemo eſt, vel omnes ſumus homines Barbari; niſi, quia inter homines hodie BARBERINI eminent, aliquid hiſce potiùs divini tribuam, & ſolos cæleſti naturâ dotatos, mortalium dicam conditionem excedere. Anacharſis Scytha Attico cuidam, & fortaſſis Soloni, objicienti, quòd Barbarus eſſet: *Certè,* inquit, *apud Athenienſes: ſed viciſſim Athenienſes apud Scythas.* Æſtimet gentem ſuam ipſe ille è Septem Sapiens, eodem reſponſo dignus erit: erit Solon Anacharſidi, quod Soloni Anacharſis. Non malè profectò Ovidius, in exilio, & Triſtia ſcribens:

> Barbarus hîc ego ſum, quia non intelligor ulli,
> Et rident ſtolidi verba Latina Getæ.

Græci quidem, & imprimis Attici, quia vitæ & linguæ cultu præſtabant, reliquos mortales omnes, contumeliæ cauſsâ, Barbaros appellavêre. Breviter Feſtus: *Barbari*

dicebantur antiquitus omnes gentes, exceptis Græcis. Cultum ames, an faſtum deſpicias? Deſipere ſe oſtendunt, qui ſic ſapiunt; craſſioris & impeditæ eſſe linguæ, ac omnino βαρβαροφώνους, qui ſic loquuntur. Si concedam, omnes homines exceptis Græcis Barbaros eſſe, ſolos ſe Græci homines appellabunt. Ariſtoteles quidem, ille Naturæ judex, eò inclinat, in Politicis: *Barbarorum nationes ſervituti aptiores eſſe, quàm Græcorum, & qui Aſiam colunt, quàm qui Europam.* Inverecundiùs etiam, ſed à Poëtis: *Naturâ eum Barbarum eſſe, qui ſervus eſt; & ſervum eſſe, qui Barbarus eſt.* Nam profectò qui ſervus eſt, dimidium hominis amiſit. Hanc etiam ob cauſſam Thales Mileſius (niſi ad Socratem referre malis) gratiam Fortunæ referebat, *Quòd homo non bellua, quòd vir non mulier, quòd Græcus non Barbarus eſſet.* Sciſcitari libet, an & aliquæ belluæ Græcæ ſint?

ſint? deinde, an & aliquæ mulieres belluæ ſint? Sanè homo & Vir qui Barbarus eſt, cum Græco poterit de Sapientiâ ac Virtute contendere, majorem etiam ad philoſophandum modeſtiam adferre. Principiò quidem, ut Strabo ſcribit per Onomatopœïam Barbari appellati ſunt, qui difficulter, aſperè, duriterque verba pronunciabant; ut blæſos quoque & balbos Latinè dicimus. *Eſſe enim homines ad confingenda cognata rebus nomina promptos & ingenioſos.* Quod domi vitium erat, ad alias gentes, κατὰ τὸ λοίδορον, & exprobatione quadam tranſlatum: omnibuſque παχυστομία καὶ βαρβαροστομία objecta eſt; non iis tantùm qui perperàm Græcè, ſed aliter quàm Græcè loquerentur. Hoc igitur erat βαρβαρίζειν, hoc erat βαρβαροφωνεῖν, imò hoc erat à Græcis deſpici, qui ingenium ſermone, ſed ſuo; animum linguâ, ſed ſuâ metiri voluerunt. Verumenimverò ſi vernaculo

naculo examen affectu ſpoliamus, ſuo etiam pondere pretium Lingua olim quæcumque non Græca cepit; gravis alibi, ut nihil feminæ haberet; imò aſpera alibi, ut virtuti magis quàm illecebræ accederet. Hujuſmodi inter alias Latina eſt, quæ ſi Barbara, pulchram vel ipſam Barbariem faciat. De proprietate quoq; Clemens Alexandrinus ſcribit, & quanto elogio! *ſolum Barbarorum ſermonem linguam dici.* Et Plato in Cratylo, multas à Barbaris voces Græcos fatetur mutuatos eſſe. Iam verò, ut quod cœpi pergam dicere, in nationum diviſione Barbari omnes communiter appellati ſunt, quicumque Græci non eſſent, his velut viliores: quaſi loqui Græcè, ad præſtantiam naturæ ac dignitatem faceret. Sanè genus ipſum humanum hac ratione ſolenniter, εἴς τε τοὺς Ἕλληνας καὶ βαρβάρους, diviſum eſſe, uno quaſi ore Scriptores omnes tradunt; de quibus Optimus.

timus.

timus Doctiſſimuſque Senex & Amicus noſter Lælivs Bisciola, Societatis Iesv Philologus, in Subſecivis ſuis agit, etiam Platonem nobis repræſentans. Sed nónne & D. Paulus Epiſtolâ ad Romanos, hanc partitionem agnoſcit? *Græcis ac Barbaris; ſapientibus & inſipientibus debitor ſum.* Vbi & Romani in numero Barbarorum computantur. Quid tamen eſt? Ipſi quoque interdum in ſuá Græci linguâ Barbari erant, notante Strabone, ac Barbariſmum dicti committere, quando, quemadmodùm Barbari, & linguæ adhuc tirones ſolent, pravè vocabula Græca ac barbarè pronunciarent. Ejuſmodi Cares fuiſſe, ſatis Homerus indicat, & βαρβαροφώνους appellat. Hoc vitio adulatio Alexandrum Deum fecit. Nam Ammonis Sacerdos, ut eſt apud Plutarchum in Alexandro, cùm Regem ad Oraculum venientem per blanditias Græcè ſalutaret,

ſibilo

ſibilo peccans, & litterâ lapſus, παῖ Διὸς diviſo vocabulo, pro παιδίον protulit: atque imprudens, *pro filiolo, Iovis filium* nuncupavit. Stultior Alexander, & animo cælum rapiens, ab Oraculi errore Divinitatis vanitatem admiſit. Hic igitur Barbariſmus eſt, ad Latinum quoque ſermonem poſteà traductus: qui quot modis accipiatur, Quinctilianus explicat. A. Gellius Barbarum ſermonis vitium, ruſticum eſſe vult: ruſticum fieri ſermonem, ſi adſpires perperàm: *Itaque id vocabulum,* inquit, *quod dicitur Barbariſmus, qui ante D. Auguſti ætatem purè atque integrè locuti ſunt, an dixerint, nondum equidem invêni.* Barbariſmum quid accuſamus? Βαρβαρόλεξις cultiſſimis & Græcorum & Latinorum placuit: quâ quidem figurâ Barbaræ apud Rhetores voces in utramque linguam adoptatæ ſunt, gemmæ magis quàm nævi appellandi. Et demus nævos eſſe:

his pulchra ſermonis facies commendari debuit. In auro videre eſt, an Barbaries placuerit: *Barbaricum* appellatum eſt; quia è Barbariâ, id eſt Phrygiâ advectum. Virgilius;

> Barbarico poſtes auro ſpoliiſque ſuperbi
> Procubuêre.

Laudanda verò ſic quoque Barbaria eſt, quæ auri ferax; ad non Barbaros benignâ manu ubertatem ſuam tranſmittit. Scilicet miteſcimus omnes auro; boni, docti, magni auro ſumus: Barbaries nonniſi pauperies eſt. Ad rem Poëta, qui ingeniosè Amores ſcripſit:

> Ingenium quondam fuerat pretioſius auro;
> At nunc Barbaria eſt grandis, habere nihil.

Satis iſta, ut & Græcos fuiſſe Barbaros videas: addo verò, malè, imò Barbarè non Græcos Barbaros indigitari. Eratoſthenes, ut eſt apud Strabonem, eorum reprehendit ingenium, qui univerſum genus humanum in Græcos & Barbaros, ut dixi, diviſêre: magis etiam conſi-

lium,

lium, quo Alexandri affectum dividere conati ſunt: auctores ſcilicet, ut Græcos Amicorum, Barbaros hoſtium loco haberet. Quid ais Eratoſthenes? *Rectiùs virtute & vitio homines diſtingui.* Quid ita? πολλοὺς γὰρ καὶ τῶν Ἑλλήνων εἶναι κακοὺς, καὶ τῶν βαρβάρων ἀστείους: *Multos enim etiam Græcorum eſſe malos, & Barbarorum civiles, ſive* VRBANOS. Suâ tamen indole moveri Alexander potuit, & rectè de genere humano judicare: ſpreto namque ingenio, ſpreto conſilio perperàm obtruſo, in omni gente tanquàm unâ, virtutem æſtimavit, viros verè viros amplexus eſt; quia nullam in virtute, in viris Barbariem invênit. Videres igitur apud Græcum Regem Indos & Aſianos, in honore & pretio eſſe, Carthaginenſes & Romanos. Hos omnes ille amicitiâ ſuâ, imò munificentiâ dignos, & pro non Barbaris habuit; quorum Rempublicam, non linguam; leges,
non

non ſermonem; inſtituta, non verba; denique agendi magis, quàm dicendi rationem expendebat. Et quid mirum igitur, Græcos virtute, Barbaros vitiis cenſos eſſe? vitia in Græcis, virtutes in Barbaris erant. Preſſiùs ago, & eoſipſos adduco, qui pervertere mentem Alexandri conati ſunt, ab Eratoſthene reprehenſi. Vnus fuit, ſed & ipſe Magnus fuit: Magnus ingenio, malus conſilio; qui propterea hîc jam nobis minor erit. Quis autem? Præceptor Alexandri Ariſtoteles. Vt fidem faciam, teſtem Plutarchum cito; Græcum quidem, ſed jam Barbarè, id eſt Latinè & liberè loquentem: ut id quoque in gratiam Barbarorum præſtemus. Locus luculentus eſt in Oratione De Alexandri Fortunâ vel Virtute: *Alexandro ſuaſerat Ariſtoteles, ut diviſâ poteſtate, Principis & Domini perſonam ſumeret, Græcis tanquàm liberis, Barbaris tanquàm ſervis imperaret.*

peraret. Illos quippe ut Amicos & domeſticos affectu & curâ dignos eſſe, hos nonniſi brutorum aut ſtirpium loco habendos. O conſilium! ſed rejectum. Videbat qui feliciter vicerat, infeliciter ſe hoc modo regnaturum: videbat, bellis, exiliis, ſeditionibus ac ſimultatibus Monarchiam impletum iri. Quid igitur? publicum ſe ratus hominibus moderatorem arbitrumq́ divinitus datum eſſe, quos non poſſet juſſis, adigere ad ſocietatem armis ſtatuit. Nec fruſtrà: omnes enim ubique gentes in unum velut corpus adoptans, vitas omnium, mores, nuptias, victuſq́ rationem concordiâ miſcuit. Mandavit quoque, ut communem omnes patriam mundum agnoſcerent, omne ſolum eodem cælo tegi, in anguſtiis unumquemq́ naſci. Caſtra pro arce & præſidio, bonos pro cognatis, malos pro peregrinis haberent. Græcum & Barbarum non chlamyde, peltâ, acinace, candy diſtinguerent; illum virtute, hunc vi-

tio æſtimarent. Iam laudo Alexandrum : jure vicit mundum, ut Barbariem tolleret,vel potiùs ut oſtenderet , iniquâ famâ Barbariem laborare. Quid? oppugnavit non tam homines quàm vitia , & philoſophatus eſt. Adime verbis diadema, Ammonem, nobilitatem ; Socrates nobis,aut Plato, aut Pythagoras in Alexandro loquetur : diſcemus , Græci hominis titulum ac notam, virtutem ; Barbari , vitium eſſe : bonos in mediâ Barbarie Græcos, malos in mediâ Græciâ Barbaros appellari. Et tamen hæc Græcis ambitio innata erat,ſuum extollere vano elogio nomen, quicquid prætereà uſpiam eſſet hominum truci appellatione premere. Itaque ne Romani quidem immunes fuêre : quos inter alienigenas & Barbaros Philippi Regis ad Ætolos Legatus, ſcribente Livio,poſuit: *Ætolos, Acarnanas , Macedones, ejuſdem linguæ homines leves ad tempus ortæ*

cauſſa disjungunt , conjunguntq́ ; cum alienigenis , cum Barbaris (de Romanis agit) *æternum omnibus Græcis bellum eſt,eritq́.* Gravis hinc illa Catonis apud Plinium querela eſt : *Nos quoque dictitant Barbaros, & ſpurciùs nos quàm alios Opicos appellatione fœdant.* Quid tamen Romani indignentur? Dabo populum , qui & Græcos Barbaros habeat,imò deſpiciat:dabo Ægyptios, qui , ut Herodotus ſcribit , à ſe ad Græcos vitæ cultum ac doctrinæ traductum volunt , ſeque ſapientiſſimos hominum & primos eſſe, Phrygas ſi excipias : ab iis enim originem ſuam derivari. Ad Hebræos eamus : & his Ægyptii Barbari ſunt , quia linguæ Sanctæ uſu deſtituti : quod idem ille aureæ eruditionis Vir BISCIOLA adnotavit. Ad hanc appellationem ſphæra quoque Barbarica facit , quæ Ægyptiorum fuit , & à Græcanicâ diſtincta. Vtramque verò Nigidius olim

olim ſcripſit, id eſt φαινόμενα, ad cæli Ægyptiaci & Græcanici inclinationem. Quid verbis opus eſt? A Phrygibus deſcendunt Ægyptii, à Barbaris Barbari; imò ſi res dicenda eſt, à primis præcipuiſque Barbarórum. Tales omnium conſenſu Phryges, qui veſtium acu pingendarum artem, teſte Plinio, invenerunt. Hinc & id genus artifices, tracto ad eos ingenio Phrygum, Phrygiones, imò Barbaricarii ubique appellati ſunt; quia agebant quod Barbari, vel Barbarici. Sic & veſtes ipſæ Barbaricæ, à Barbaricis confectæ. Barbaricarii quidem à Donato explicati ſunt, & nominantur in Codice, De Excuſationibus Artificum. Item, De Palatinis Sacrarum largitionum. Veſtium Lucretius meminit:

Iam tibi Barbaricæ veſtes, Melliboeaque fulgens
Purpura.

Et Virgilius:

Fortè ſacer Cybele Choreus, olimque Sacerdos

Inſignis longè Phrygiis fulgebat in armis.

Mox:

Pictus acu tunicas, & Barbara tegmina crurum.

Sic Barbaricum aurum, de quo egi, eidem Poëtæ Phrygium eſt: & Buxus Barbaricus, tibia Phrygia. Ne plura dicam, Barbariam pro Phrygiâ Horatius uſurpavit:

Fabula quâ Paridis propter narratur amorem
Græcia Barbariæ lento colliſa duello,
Stultorum Regum & populorum continet æſtus.

Trojani ecce Barbari ſunt, Phryges Barbarorum primi ſunt: & quod igitur dedecus cum nobiliſſimâ gente numerari? Quia de Romanis agimus; & hi velut Ægyptii ſunt, Barbari ſunt; imò vel maximè Barbari, quia Phrygibus, id eſt Barbarorum primis oriundi. Niſi Æneas fuiſſet, niſi in Italiam duxiſſet Phryges, Roma non erat. Recepit Italia Barbaros, & nomen Barbariæ etiam ad gloriam meruit: recepit Phryges, & Romanos dedit; qui ut rerum fierent domini, Barbariem

eſſe

eſſe virtutem oſtenderunt. Sic igitur & lingua Romana ipſis quoque Romanis, ne Cato ſtomachetur, Barbara appellata eſt; Lex Romana, Barbara; ipſa Italia, Barbara erat. Linguam vis? Prologum Plautinæ Trinummi cito:

Philemo ſcripſit, Marcus vertit Barbarè.

Sic quidem Barbarè loqui, eſt Plautinè loqui: ſermo autem Plautinus meræ Latinitatis deliciæ ſunt, vel Iove, ut volunt, dignæ; dignæ Muſis, ſi ore voluiſſent Latino loqui. Ad legem venio, à Plauto autem non recedo. Captivis:

Nunc Barbaricâ lege certum eſt jus meum omne perſequi.

Lata hæc lex à Q. Vario, in eos, qui in Rempublicam conſpiraſſent, conſilio inito, quo populum Romanum vitâ & victu prohiberent. Italiam denique idem ille Comicus Barbariam nominat, Pœnulo, ubi de auro Comico, ſive Lupino:

Macerato hoc pingues fiunt in Barbariâ boves.

Quid mirum igitur, à Græcis hoc Romanis nomen impingi? id mirum, propterea Romanum hominem, imò Catonem commoveri, Sed ita ſe res habet: Dici jam Romani nolebant Barbari, quia alios appellabant. Iam quoque Græcè loquebantur,& ſuam apud reliquas volebant gentes linguam adorari. Probro igitur dari cœpit,non Græcum, Romanum non eſſe: & pro Barbaro habitus, qui Romanum ſermonem non uſurparet. Vtinam hic ſtetiſſet appellationis dedecus! linguæ affectus (non enim defectus) ad animi vitium tranſlatus eſt; multumque infra hominis conditionem jacebat, cui ſors dederat, inter Barbaros, vel ſic dictos, naſci. Quinimò ſiquis ubique, etiam inter non Barbaros, ruſticus, durus, agreſtis, rudis, craſſus, indoctus, ſævus, immanis, ne omnia dicam, inveniretur, Barbarus erat. Quot vocabula ſunt, tot in bonis paſſim

Scripto-

Scriptoribus vilitatis exempla occurrunt. Ita me Deus, ſi Barbarum eſſe, malum eſt, etiam hominem eſſe, malum erit: nihil enim in voce mali eſt, niſi malam ipſe facias. Hominem dicas, ut malum dicas. *Homo* enim, ut Comicus ait. *homini lupus eſt*: & *plurima homini*, loquente Plinio, *ex homine mala*. Anacharſis, de quo egi, interrogatus. Quid hominibus maximè infeſtum eſſet? *Ipſi*, inquit, *ſibiipſis*. Bias apud Auſonium: *Pernicies quæ maxima? Solus homo alter*. Qui bonos oppugnant & cruciant, Barbari ſunt; qui ornamenta & ſolatia bonorum litteras faſtidiunt & proſcribunt, Barbari ſunt; qui malitiâ & impudentiâ armati ſunt, & tantùm, ut noceant, vivunt, Barbari ſunt. An etiam dico? Ariſtoteles in Politicis, Græcos fatetur aliquando Barbaros fuiſſe, Barbariciſque inſtitutis uſos, quia ἐσιδηροφοροῦντο, id eſt, *cum ferro procedebant*. Rectè. Quid enim

in urbe inter cives & leges armis opus? Nos dicamus Barbaros adhuc eos omnes eſſe, qui ferreos animos gerunt; qui linguam, tanquàm ferrum ſtringunt; vel etiam ferro loqui ſolent, & ſanguine ſcribere. Bella jure, non jura bello definienda ſunt, ſi Barbariem excludimus. Alienum invadere ſolum, aliena occupare bona, alienam decerpere quietem; à jure alienum, injuſtum, atque adeò Barbarum eſt. Vnde & Gothos, & Hunnos, & Longobardos, reliquoſque unâ dicas ducaſq; ſerie Barbaros licet; non quia Gothi, Hunni, Longobardi; ſed ſi injuſti ſunt. Vitii, non populi hoc nomen eſt; & mores ſuos indolemque appellationi opponunt, qui non aliam ob cauſam Barbari ſunt, quàm quia non ſunt Romani. Et quomodò Barbari? ſimpliciter efferam: quia naturam ſequuntur, artes, technas, triças ignorant: ideò enim in permutatione commercia eorum

omnia conſiſtere, quod naturæ eſt, Ariſtoteles docuit. Rurſus, quomodò Barbari? quia divitias negligunt, & à luxu alieni ſunt. Vivunt duriter, ſed ut vivant: veſtem non ad laſciviam, ſed neceſſitatem; cibum non ad voluptatem, ſed famem; ſuppellectilem non ad pompam, ſed uſum habent. Poſtremò, quomodò Barbari? quia pii ſunt, & in Dei cultu Sapientiæ uſum collocant. Id ſanè peculiari iis elogio Ælianus adſcribit: Καὶ τίς οὐκ ἂν ἐπήνεσε τὴν τῶν βαρβάρων σοφίαν; εἴγε μηδεὶς αὐτῶν εἰς ἀθεότητα ἐξέπεσε: *Et quis non ſapientiam Barbarorum collaudet? Siquidem nemo ex iis ad contemptum Deorum prolapſus eſt.* Meliores igitur multis etiam Philoſophis ſunt; qui, ut impunè omnia homines agerent, Deum mundo ejecerunt. Etenim Barbari, ut pietatem colerent, philoſophati ſunt: Philoſophi nonniſi Barbari fuerunt. Rem dilui, ſolum nomen relictum

ctum eſt: nomen non malum, ſi bene uſurpetur; ſed quod etiam faſtidire Romani cœperunt, ut in hoſtes ſuos transferrent. Itaque Barbari videri noluerunt, alios ignominiæ cauſsâ dicturi: & ingenium ſecuti Græcorum, quos vicerant, à communi ſe gentium appellatione exemerunt. Itaque in Romanos & Barbaros dividere Orbem terrarum placuit: erantque Imperatorum conſtitutionibus Barbari, qui Romanis non parebant: maximè autem qui laceſſere Imperium, & irrumpere in Italiam auſi ſunt, hâc nobis Hiſtoriâ repræſentati. De his Seneca libris De Irâ: *Cùm Barbarorum animos ſpecies injuriæ perculit, aguntur ſtatim, & quà dolor traxit ruinæ modo regionibus incidunt, incompoſiti, interriti, incauti, pericula appetentes ſua gaudent feriri, & inſtare ferro, & tela corpore urgere, & per ſuum vulnus exire.* Iracundos deſcribit, ut Barbaros videamus: ſed hoc

hoc impetu hoſtem ſi peterent Romani, virtus fortunam; ſi vincerent, fortuna virtutem nobilitaret. Barbarorum alacritas non Barbaris ira erat; fortitudo, rabies; victoria, ignominia. Quid ita? hoſtes erant: & hoc ſatis, ut à gloriâ arcerentur. Sanè ut fatum Orbis eo tempore erat, nulli genti liberam eſſe licuit, quæ non Barbara Romanis haberetur: victa, quia ad ſervitutem veniebat, ingenium videbatur ad humanitatis cultum traducere. Cùm igitur unus potiſſimùm populus omnes armis concuteret, Romanus Barbaros; ſoli ferè Germani Barbari eſſe maluerunt, quàm liberi non eſſe; digni quoque, ut ad ſe Imperium tandem cum bonis omnibus artibus litteriſque traherent, ſuum nomen cum Romano exæquarent. Poſtquàm deſierunt Barbari appellari, quàm non fuerint olim Barbari, ſerò apparuit. Igitur nec Gothi, nec Vandali, nec Heruli, nec Longobardi,

gobardi, Barbari ſunt: Germani enim omnes, quòd ad manſuetudinis laudem ſufficit. Hunnos deniq; nemo accuſabit, Scythæ ſunt. *Scythis autem*, ſcribente Curtio, *non ut cæteris Barbaris rudis & inconditus ſenſus eſt: quidam eorum Sapientiam quoque capere dicuntur, quantamcumque gens capit ſemper armata.* Hinc Iuſtinus reliquis mortalibus Scytharum moderationem, & abſtinentiam alieni vovet. Prorsùs admirabile videri ait, *Hoc illis naturam dare, quod Græci longâ Sapientium doctrinâ, præceptiſq; Philoſophorum conſequi nequeunt, cultoſq; mores incultæ Barbariæ collatione ſuperari. Tantò plùs in illis proficit vitiorum ignoratio, quàm in his cognitio virtutis.* Certè olim tales: quales poſteà fuerint, cùm Barbari dicti ſunt, Rex eorum Attila oſtendit, inter Reges omnes Barbarorum fortitudine, prudentiâ, modeſtiâ, quemadmodùm à Priſco Rhetore
deſcriptus

deſcriptus eſt, inſignis. Sub bono Rege malum non fuiſſe populum, auctoritas ejùs evincit: qui jubere poterat, exemplo uſus eſt. Hungaros vide, hi Hunni ſunt, inter præſtantiſſimas hodiè gentes, & Germanis quodammodò annumerati. Tollo Barbaros, & eſſe tamen in Orbe terrarum. Barbaros fateor, quibus BARBERINI opponantur. Chriſtiani nominis hoſtes Barbari ſunt: qui ſummâ Chriſtianum nomen auctoritate regunt ac defendunt BARBERINI ſunt: VRBANVS eſt, major Homine, quia Dei in terris vices gerit; omnibus pater, niſi quibus Filiorum nomen aut grave, aut ignotum eſt, graves aut ignoti ritus, leges, Sacra Chriſtiana. Tales in noſtro Orbe Mauri, Turcæ, Tartari ſunt, aut his ſimiles: in novo & nuper reperto, Anthropophagi, Idololatræ, & quotquot Barbaro viventes more, plus ferociæ, quàm humanitatis ſpirant.

Homi-

Homines tamen ſunt, & trahi ad cultum queunt. Barbari ſunt,& nos fortaſſis Barbaros putant, quorum vitia magis quàm virtutes experti, vitam noſtram, quia aut bellis, aut litibus ſemper diſtrictam, nonniſi ſævitiam vident, vota inter vulnera & cædes conſumi. Chriſtiani ſumus, & obliviſcimur nos homines eſſe: pulsâ manſuetudine, concordiâ, pietate,aſperi, turbidi, Barbari ſumus. Quid omnia proſequor? quales ſimus,mores oſtendunt; pro libidine omnia agimus: habitus oſtendit; cum ferro incedimus,tanquàm ſine jure & lege penates ſint, & quiſque oſtendat ſe nocere poſſe. Mitto arma: in foro & togâ inveniuntur Barbari, quemadmodùm Cicero de Oratore, *turbam & Barbariam forenſem* olim nominavit. In Scholâ & Academiâ inveniuntur Barbari,qui ſermonis cultum,& litterarum elegantiam impudenter contemnunt. Ita aliquando Heſy-

chio βάρβαροι οἱ ἀπαίδευτοι erant: *Barbari, qui indocti.* Thraces quoque hâc ignominiâ Æliano notati, quia turpiſſimum putârunt, χρῆσθαι γράμμασι: *Litteris uti.* Denique in Eccleſiâ inveniuntur Barbari, qui VRBANVM non agnoſcunt. Hunc veneror: huic ſubjicio quicquid de Barbaris toto hoc volumine IRRVPTIONVM, ſive HISTORIAE BARBARICÆ mihi ſcriptum eſt; teque, EMINENTISSIME CARDINALIS, in ſublimi Virtutum faſtigio Litterarum ornamentis circumfuſum, ad legendas has IRRVPTIONES, ſive hanc HISTORIAM invitare audeo: quantum à Barbaris BARBERINI diſtent, videbis.

ERYCI PVTEANI

HISTORIÆ BARBARICÆ SYNOPSIS CHRONOLOGICA.

IMPERFECTA *adhuc Hiſtoria erat, niſi &* CHRONOLOGIA *accederet, reſq; ſingulæ Temporum notis diſtinguerentur. Hæc facem infert, ſiquid in narratione caliginis eſt: hæc viam diſtinguit, ſicubi incerta aut implexa rerum veſtigia ſunt. Ac ſanè cùm omnis obſcura ſit Antiquitas, cæca eſt Barbara; cùm omnis laboret memoria, deficit Barbara: Cadentis autem Imperii, & Antiquitatem & memoriam Gothi, Longobardi, aliiq; Barbaram faciunt, & ſimul involvunt. Quia lumen igitur neceſſarium eſt, id accendo; quia ducentis manu opus,*

hanc

hanc porrigo : ut in vaſto Temporum ſpatio, atque Irruptionum ambage tam vincas tenebras, quàm ſalebras vites. Omiſſis verò & Mundi terminis, & Olympiadum fontibus, & Conſulum faſtis, in duas hîc partes Hiſtoriam univerſam diviſi; priorem, quæ ante Chriſtum fuit, à Româ conditâ; poſteriorem, quæ poſt Auguſtum fuit, à Chriſto nato computatam. Quò ſimplicior, eò certior calculi ratio eſt; & ad hanc unam, ubique jam vernaculam, omnes Epochæ reducuntur, vel hæc ad omnes. Quid plura? SYNOPSIN *vocavi, ac brevi rerum ſerie annos prope* ꝏ. IↃC. *exhibui; ut novum etiam à Tempore Compendium naſceretur.*

Priores numeri Annorum ſunt, poſteriores Capitum.

LIBER I.

Anni Urbis Romæ.

MEDIOLANUM, Inſubrum Metropolis, ſi Olanum Medumque auctores habuit, cum ipſis propemodùm Romanæ urbis incunabulis crevit: ſi Belloveſum, annis CLVII. ſecuta eſt, Chriſtique Natalem IↃ. XCV. præceſſit. *Capite* II.

362. Bellum Cluſinum. IV.

365. Inſubres Brenno Duce Romam capiunt. *Ibidem.*

528. Britomarus victus ab Æmilio. *Ibidem.*

530. Arioviſtus à Flaminio. *Ibid.*

531. Virdumarus à Marcello. *Ibid.*

642. Cimbri in Italiam irruunt. V.

707. Cæſar rerum potitus. VI.

727. Auguſtus, cùm Britannicam pararet expeditionem, per Inſubres tranſiit: eodem tempore Narbone conventum egit. De quâ re Dio lib. LIII. & Epitome Liviana CXXXIV. Fuiſſe autem Mediolani æream Bruti ſtatuam, & hanc non ſine gravi affectu Auguſtum reſpexiſſe; toleraſſe tamen, Plutarchus in Bruto ſcribit. *Ibid.*

A N-

99. Trajanus ad Imperium venit: imperavit ann. XIX. menſes VI. Sub initia mox Palatium Mediolanenſe ſtruxit. *Ibid.*

134. Didius Julianus natus Mediolani: qui anno LX. ætatis Imperator factus, & eodem occiſus. *Ibid.*

245. Philippus Pater & Filius imperare cœperunt. *Ibid.*

299. Maximianus thermas Mediolani ſtruit. *Ibid.*

303. Imperium deponit. *Ibid.*

310. Interfectus Maſſiliæ. *Ibid.*

339. Conſtantius & Conſtans diviſerunt Imperium. *Ibid.*

391. Cædes Theſſalonicenſium: & Mediolani Theodoſius à limine templi rejectus. *Ibid.*

395. Imperium etiam Arcadius & Honorius dividunt. VII.

411. Gothi duce Alarico in Italiam irruunt. *Ibid.*

412. Alaricus Stiliconis copias fundit, in Italiam redit, Romam capit, poſtquàm ea ſtetiſſet annos IↃ. CLXIV. *Ibid.*

451. Attila in Campis Catalaunicis vincitur: quo prœlio CLXII. millia hominum cæſa, cùm paullò antè XC. millia Gepidarum & Francorum mutuo

concurſu interiiſſent. VIII.

452. Attila, reparato exercitu, in Italiam irrumpit, Mediolanum capit. *Ibid.*

453. Urbs è ruderibus inſtaurata. IX.

467. Anthemius ad Imperium Occidentis evehitur. X.

472. Hunc poſtquàm Ricimer necavit, fuêre Imperatores deinceps,

Olybrius *Ibid.*

473. Glycerius. *Ibid.*

474. Julius Nepos, *Ibid.*

475. Momyllus, ſive Auguſtulus. *Ibid.*

476. Odoacer, Herulorum Rex, in Italiam irruit. XI.

489. Et Theodericus, Gothorum. XII.

493. Is Odoacrem, Regni ſocium inſidiis ſuſtulit. *Ibid.*

523. Symmachum & Boëtium in exilium mittit. XIII.

526. Et interficit. In Summum quoque Pontificem crudelis, divinâ velut vindictâ interiit. *Ibid.*

Eodem Athanaricus, nepos Theoderici è filiâ Amalaſuentâ, ad Regnum venit, anno ætatis VIII. ac XVI. obiit. XIV.

534. Theodahatus ab Amalaſuentâ ad Regnum aſſumptus. XV.

536. Vitiges ſuccedit. XVI.

539. Idem captus à Beliſario, & abductus Conſtantinopolim. XVII.

540. Ildobaldus Rex. *Ibid.*

541. Totilas ſuccedit. *Ibid.*

546. Ro-

546. Romam capit. *Ibid.*
552. Occumbit. *Ibid.*
553. Cadit & ſucceſſor Tejas. XVIII.

LIBER II.

ANNI CHRISTI.

566.

NARSES à Sophiâ Auguſtâ irritatus, Longobardos in Italiam advocat. *Cap.* II.

569. Longinus, primus Exarchus à Juſtino miſſus, Ravennæ ſedem Præfecturæ ponit. III.

570. Alboinus Rex in Italiam Longobardos ducit. *Ibid.*

571. Mediolanum deditione capit, Nonis Septembris. *Ibid.*

574. Clepho Secundus Longobardorum in Italiâ Rex. IV.

576. Triginta Duces Regnum adminiſtrant. V.

585. Autharis Clephonis filius ſceptra accipit. VI.

588. Childebertum Francorum Regem Italiâ expellit. *Ibid.*

590. Reverſum non pugnando vincit. *Ibid.*

591. Agilulfus Rex. VII.

596. Is in Exarchos inſurgit. *Ibid.*

601. Theodelinda Moguntiaci & Regiam, & Templum D. Joanni ſacrum exſtruit. *Ibid.*

604. Agilulfus filium Adalvaldum, Regni ſocium aſſumit. *Ibid.*

615. Adalvaldus poſt patris mortem cum matre Theodelindâ regnat. VIII. In amentiam & ſævitiam prolapſus Regno dejicitur, *Ibid.*

Eod. Ariovaldus (qui Gundebergam, Adalvidi ſororem matrimonio ſibi junxerat) Rex. IX.

637. Gundeberga Rotharim ſibi & Regno eligit. X.

638. Is octo Romanorum millia cædit. *Ibid.*

644. Edictum publicat. *Ibid.*

652. Rodoaldus Rotharis filius, ſceptrum capit. XI.

656. Huic Aripertus, Gundobaldi Theodelindæ fratris filius, ſuccedit. XII.

661. Pertharitus & Gundebertus Gundobaldi filii ſimul regnant, & mox diſſident. XIII.

Eod. Grimoaldus ſceptra rapit. XIV.

662. Francos ſtratagemate ſuperat. XVI.

663. Conſtans Imperator Beneventum obſidet. XVII.

664. Cacanus Hunnorum Rex in Italiam venit, vocatus à Grimoaldo. Lupum Forojulienſium Ducem conficit. *Ibid.*

L I-

LIBER III.

Anni Christi.

672.

PERTHARITVS ab exilio redit, ſceptrumque capit. *Cap.*I.

679. Filium Cunipertum Regni ſocium aſſumit. *Ibid.*

690. Diem ſuum obit. *Ibid.*

692. Alahis Regnum invadit, tyrannumque agit: mox expulſus. I I.

695. Etiam Anfridus, bello ſceptra moliens, captus, & punitus. I I I.

703. Luitpertus Cuniperti filius Rex: ſub tutelâ Aſprandi. I V.

704. Ragumbertus, Gundeberti Regis filius, devicto Aſprando, rerum potitus. V.

705. Aripertus Secundus, Ragumberti filius, ſuccedit; & prœlio Luitpertum capit, primùm ſævus. V I.

706. Deinceps clemens & benignus. V I I.

712. Bellum Aſprandus iterum movet, & feliciter ſceptro augetur. *Ibid.*

Eod. Traditque illud mox filio Luitprando. V I I I.

713. Is novas leges divulgat. I X.

718. Divi Carpophori Ædem, & Caſtrum Baradelli exſtruit. *Ibid.*

721. Oſſa Divi Auguſtini à Saracenis redempta, tanquàm Sacrum Regni pignus, Ticini deponit. *Ibid.*

725. Bellum cum Exarcho: quo Ravenna capta, direpta, & ornamentis ſuis ſpoliata. X.

729. Deinceps cum Traſemundo Spoletinorum Duce, & mox cum ipſo Pontifice. X I.

739. Ac decennio pòſt repetitum, ſed compoſitum interceſſione Caroli Martelli. X I I.

740. Hildebrandus, Luitprandi nepos, Rex conſtituitur, & ab avo deinde confirmatur. *Ibid.*

744. Remoto Hildebrando, Longobardi ſceptra Rachi tradunt. X I I I.

749. Is Romanam ditionem vexat. *Ibid.*

750. A Regno ad monaſterium tranſit. *Ibid.*

Eod. Aiſtulfus frater ſuccedit. X I V.

752. Ravennam capit: & Exarchi in Italiâ deſierunt. *Ibid.*

753. Pontificem bello petit, & obſidet. *Ibid.*

754. Obſeſſus ipſe Ticini à Pipino, ad fœdera deſcendit. *Ibid.*

755. Iterum clauſus, pacem petiit. *Ibid.*

756. Ab apro percuſſus interiit. *Ibid.*

Eod. Deſiderius Regnum ſibi vindicat. X V.

767. Uni-

767. Univerſæ Italiæ Imperium affectat. *Ibid.*

772. Carolomanni uxorem filioſque in clientelam admittit. *Ibid.*

773. Carolus, à Summo Pontifice vocatus, exercitum in Italiam ducit : Ticinum, & Regem deditione capit. *Ibid.*

LIBER IV.

ANNI CHRISTI.

774.

Res in Italiâ mutatæ : Carolus Ferreâ coronâ Moguntiaci inſignitus: Provinciæ nomen Longobardiæ inditum. *Cap.*I.

775. Rodgandus res novas molitur. II.

776. Superatur à Carolo, capitur, punitur. *Ibid.*

781. Pipinus Caroli filius ferream coronam ſumit, & Longobardis præeſt, *Ibidem.*

787. Tertiò in Italiam Carolus venit, & Aragiſum Deſiderii generum compeſcit. *Ibid.*

788. Adalgiſus Deſiderii filius Græcanicum in Italiam exercitum ducit : à Pipini Ducibus ſupèratur, capitur, & inter tormenta extinguitur. III.

793. Grimoaldus denique rebellis, in ordinem redactus à Pipino & Ludovico

Caroli

Caroli filiis. *Ibid.*

801. Carolus Auguſti nomine & titulo Romæ conſecratur. *Ibid.*

810. Pipinus Mediolani moritur. *Ibid.*

812. In Italiam à Carolo cum copiis mittitur Bernardus, Pipini filius, Saracenos irruentes arcet. I V.

814. Carolus fatis concedit. V.

817. Ludovicus Lotharium filium natu maximum, Imperatorem & Regem Franciæ renunciat, Pipinum Aquitaniæ, Ludovicum Bavariæ. VI.

Eod. Bernardus in Patruum & Patrueles ſuos inſurgit. *Ibid.*

818. Coactus ſe Ludovico tradere, damnatur judicio, excæcatur, & paullò pôſt moritur. *Ibid.*

822. Lotharius à patre datus Italiæ Rex, Moguntiaci coronatur. V II.

823. Inſignia Imperatoria à Pontifice Romæ accipit. *Ibid.*

830. Pipinus cum Proceribus Galliæ in Patrem conjurat, cui ſe fratres Lotharius & Ludovicus jungunt. *Ibid.*

833. Scelus ſemel ſopitum, erupit in bellum. Ludovicus per inſidias captus à filiis, & Imperio exutus. *Ibid.*

834. Reſtituitur à Proceribus. *Ibid.*

835. Verè Pius, ignoſcit filiis. *Ibid.*

838. Pipino mortuo, Carolum Aquitaniæ Regem conſtituit, & Lothario commendat. *Ibid.*

840. Lu-

840. Ludovicus, Ludovici Pii filius, bellum denuò Patri movet : ſed non auſus confligere, receſſit, quievitque. *Ibid.*

Eod. Ludovicus Pius moritur. *Ibid.*

Eod. Lotharius in Franciæ Regnum Imperiumque à Proceribus aſſcitus, hoſtes Ludovicum & Carolum fratres habuit. VIII.

841. Ab iiſdem victus, paciſci potuit. *Ibid.*

843. Lotharius Galliæ partem, quæ ex diviſione obtigit, Lotharingiam, quaſi Lotharii Regnum nominat. *Ibid.*

844. Filium Ludovicum, Regem Italiæ, & Imperii conſortem renunciat, Romamque mittit conſecrandum. *Ibid.*

Eod. Angilbertus Mediolanenſis Archiepiſcopus ab Eccleſiâ Romanâ deſciſcit. *Ibid.*

846. Saraceni Maſſare Duce Romam procurrunt, ſuburbanas Apoſtolorum Baſilicas diripiunt. IX.

850. Maſſar iterum Templa ac Monaſteria vaſtat. Ab Inſubribus, qui à Ludovico miſſi, interimitur. X.

851. Lotharius Ludovico filio Italiam & Auguſti titulum, Lothario Lotharingiam, Carolo Provinciam Burgundiamque relinquit, & Monaſticam vitam amplectitur. *Ibid.*

856. Ludovicus Italiæ rebus invigilat. *Ibid.*

865. Saraceni Seodano Duce Apuliam vaſtant. *Ibid.*

872. Ejecti tandem à Ludovico, ſed variâ fortunâ. *Ibid.*

875. Ludovicus Mediolani deceſſit. X I.

876. Carolus Calvus Ludovici Patruus, in Italiam properat: Imperatoriam, & mox Regiam coronam ſumit. Ludovicus Calvi frater, dum bellum adornat, moritur. *Ibid.*

877. Carolomanus Ludovici filius, in Italiam copias ducit: fugiente Calvo, qui in itinere obiit, Regnum obtinet. *Ibid.*

878. Ludovicus Calvi filius Imperator. *Ibid.*

880. Carolomanus moritur: frater ejus Carolus Craſſus Regno Italiæ potitur. *Ibid.*

881. Auguſtalem quoque coronam capit. *Ibid.*

882. Lotharingiæ & Bajoariæ Regnis, fratre Ludovico mortuo, augetur. *Ibid.*

884. Etiam Franciæ, Ludovico & Carolomano Balbi filiis vitâ defunctis. *Ibid.*

Eod. Normani Lotharingiam penetrant. Saraceni Italiam lacerant. X I I.

Eod. Decernit Pontifex, Ut ſi Carolus Craſſus non relictis liberis decederet, Regni Imperiique fortuna penes Italicos Principes eſſet. *Ibid.*

887. Ca-

887. Carolo Regnum à Germanis abrogatum, traditumque Arnulfo Carolomani filio. *Ibid.*

888. Carolus ex mœrore obiit. *Ibid.*

LIBER V.

ANNI CHRISTI.

889.

BERENGARIUS & Vido Reges Italiæ colliduntur. *Cap.* I.

890. Victo ad Trebiam amnem Berengario, iterumque in agro Brixiano, univerſam provinciam poteſtatis ſuæ Vido facit. *Ibid.*

891. Ad Imperium quoque evehitur. *Ibid.*

Eod. Arnulfi Germaniæ Regis exercitum pro Berengario pugnantem rejicit. Filium Lambertum Regni ſocium aſſciſcit. II.

893. Arnulfus ipſe Berengarium reducit ac reſtituit. *Ibid.*

Eod. Vido ſanguinis vomitu extinguitur. *Ibid.*

895. Lambertus Vidonis filius Berengarium pellit. III.

896. Arnulfus in Italiam à Pontifice vocatus venit, Romam obſidet & capit.

Inſignia

Inſignia Imperatoris ſumit, rurſumque abit. *Ibid.*

898. Vitio creatus cenſetur. *Ibid.*

Eod. Lambertus à familiari cæditur. *Ibid.*

Eod. In Regnum Berengarius receptus. IV.

899. Is Ludovicum Boſonis Regis filium, Ludovici II. Imperatoris atque Italiæ Regis nepotem, in Italiam ingreſſum, cogit recedere. *Ibid.*

900. Ludovicus, neglecto jurejurando, redit, Regnumque invadit. *Ibid.*

901. Romam proficiſcitur: Imperii inſignia à Pontifice accipit. *Ibid.*

902. A Berengario tandem capitur, & excæcatur. *Ibid.*

Eod. Hungari in Italiam irruunt. V.

Eod. Cincti & preſſi erumpunt, & Berengarii exercitum proterunt. *Ibid.*

903. Et ſic tamen Italiam patiuntur redimi. *Ibid.*

905. Saraceni è Fraxineto Inſubrum agros depopulantur. VI.

911. Jus umbellæ, equi albi, & crucis præferendæ conceſſum Epiſcopo Ticinenſi. *Ibid.*

915. Berengarius Imperatoris titulo augetur. *Ibid.*

922. Sic tamen fortunæ obnoxius, à Rodulfo Burgundiæ Rege oppugnatur, & pellitur. VII.

923. A

923. A Flamberto occiditur. *Ibid.*

924. Hungari, Salardo Duce, Mantuam, Brixiam, & Bergomum diripiunt, Ticinum incendunt. VIII.

LIBER VI.

ANNI CHRISTI.

925.

ERMENGARDA Adelberti Tuſciæ Marchionis filia, Regnum affectans, Ticinum occupat, & Rodulfum Regem ad ſe pellicit. *Cap.*I.

926. Hugo Arelatenſis ad Regnum à Proceribus vocatur, & venit. II.

927. Henricum Germaniæ Regem, & Romanum, Imperatorem Conſtantinopolitanum amicitiâ ſibi jungit. III.

928. Matrimonio Marociam, & ſic Romanâ urbe potitur: ſed mox exturbatur. *Ibid.*

931. Rodulfum, à Proceribus vocatum, muneribus excludit. IV.

932. Et Arnoldum Bajoariorum Ducem armis repellit. *Ibid.*

Eod. Lothario filio Regni ſocio ſibi adjuncto, vindictam in Romanos parat. *Ibid.* & V.

933. Græci ab Imperatore Conſtantino, Leonis filio, miſſi in Italiam, Beneventanos oppugnant. VI.

941. Hugo Saracenos, armis ſuperatos, in fœdus & obſequium trahit. VII.

947. Berengarius, Berengarii nepos, ſceptrum capit. Cum Hugone & filio ejus Lothario regnat. Hugo, convaſato theſauro, in Provinciam abit. *Ibid.*

948. Henricus Bavariæ Dux in Italiam irrumpit. VIII.

949. Mox Tapis Hungaros, inducit, & hæret. Receſſum decem modiis nummorum vendit. *Ibid.*

Eod. Lotharius phreneſi correptus, moritur. *Ibid.*

950. Adeleidis ejus conjux à Berengario capta, elabitur. X.

951. Othoni Germaniæ Regi nubit, Ticinum cum victore marito triumphantis habitu invehitur. *Ibid.*

952. Berengarius, filiuſque ejus Adelbertus in Germaniam proficiſcuntur, Othonis arbitrio Regnum committunt, & recipiunt. *Ibid.*

953. Nihilominùs rebelles, Italiam turbant. *Ibid.*

954. Hungarorum nova Irruptio. *Ibid.*

961. In Berengarium Otho exercitum ducit, & Regnum occupat. XI.

962. Auguſti titulo à Pontifice donatur, Imperiique Majeſtatem apud Germanos fundat. *Ibid.*

CEN-

CENSVRA.

HISTORIA hac E. PVTEANI, *Conſiliarii, Hiſtoriographi & Profeſſoris Regii, quæ* IRRVPTIONES BARBARORVM IN ITALIAM *continet, lectu ac prælo digna eſt; ut in quâ neque delectationem, neque fidem, neque doctrinam deſideres.*

GVILIELMVS FABRICIVS,
Apoſtolicus ac Regius Librorum Cenſor.

SVMMA PRIVILEGII REGIS CATHOLICI.

PHILIPPVS Dei gratiâ Hiſpaniarum, &c. Rex Catholicus, Diplomate ſuo ſanxit, Nequis ERYCI PVTEANI, Conſiliarii, & Hiſtoriographi, nec non Profeſſoris ſui in Academiâ Lovanienſi, Libros, à Legitimo Cenſore approbatos, intra quindecim annos præter ipſius voluntatem, vel typis ſuis excudat, vel alibi excuſos, in has Germaniæ Inferioris ditiones venales inferat. Qui ſecus faxit, præter exemplarium confiſcationem, triginta marcharum auri puri illatione mulctabitur: uti latiùs patet in litteris, datis Bruxellæ, XIV. Februarii, M. DC. XXII.

Signat

Le Comte.

SVMMA PRIVILEGI
REGIS CHRISTIANISSIMI.

LVDOVICVS Dei gratiâ Galliarum & Navarræ Rex Chriſtianiſſimus, ſingulari Diplomate ſanxit, Nequis per univerſos Regnorum ſuorum fines ERYCI PVTEANI, Conſiliarii, & Hiſtoriographi in Belgio, quos vel hactenus edidit libros, vel in poſterum editurus eſt, excudere intra decennium præter voluntatem ipſius poſſit. Qui ſecus faxit, præter librorum confiſcationem ter mille florenorum illatione mulctabitur: uti latiùs patet in litteris, datis Pariſiis, XXVII. Junii, M. DC. XV.

CAVTIO
AB AVCTORE TYPOGRAPHO FACTA.

VTOR *Privilegio, quod ab utroq; mihi Rege nuper conceſſum eſt, & poteſtatem tibi*, JOANNES CNOBBARE, *bonâ fide facio. Hos* HISTORIÆ BARBARICÆ LIBROS SEX, *qui* IRRVPTIONES BARBARORVM IN ITALIAM *continent, novâ curâ emendatos, typis tuis excudendi ac divulgandi. In me, in te, in Regem utrumq; peccabit, ſiquis alius editionem molietur, aut exemplaria inferet.*

ERYCIVS PVTEANVS
BAMELRODIVS.

Biblioteca Nazionale Fondo Helene Savoia Aosta Napoli
Sh2715

SVMMA PRIVILEGII
REGIS CHRISTIANISSIMI.

LVDOVICVS Dei gratiâ Gall-
rum & Navarræ Rex Christiani-
mus, ſingulari Diplomate ſanxit, Ne q-
per univerſos Regnorum ſuorum ter-
ERYCI PVTEANI, Conſiliarii,
Hiſtoriographi in Belgio, quos vel hact-
nus edidit libros, vel in poſterum edi-
rus eſt, excudere intra decennium præ-
voluntatem ipſius poſſit. Qui ſecus fe-
præter librorum confiſcationem ter mi-
le florenorum illatione mulctabitur: u-
latius patet in litteris, datis Pariſiis,
XXVII, Junii, M.DC.XI.

CAVTIO
AB AVCTORE TYPOGRAPHO FACTA.

VTOR Privilegio, quod ab utroq; mihi
Rege nuper conceſſum eſt, & poteſtatem
tibi, JOANNES CNOBBARE,
bonâ fide facio, Hos HISTORIÆ BARBA-
RICÆ LIBROS SEX, qui IRRVPTIONEM
BARBARORVM IN ITALIAM continent,
novâ curâ emendatos, typis tuis excudendi &
divulgandi. In me, in te, in Regem utrumq;
peccabit, ſiquis aliam editionem molietur,
aut exemplaria inferet.

ERYCIVS PVTEANVS
BRVXELLODIVS

Hélène Savoia Aosta
Napoli